

't Word groeter plas: maar niet zo 't was. Nederlandse beschouwingen over vertalen 1670-1760

Vertaalhistorie. Deel 3

samenstelling C.W. Schoneveld

bron

C.W. Schoneveld (ed.), *'t Word groeter plas: maar niet zo 't was. Nederlandse beschouwingen over vertalen 1670-1760*. Stichting Bibliographia Neerlandica, Den Haag 1992

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/scho135twor01_01/colofon.htm

© 2007 dbnl / C.W. Schoneveld

Inleiding

‘gelyk de lof uit den mond der zotten my niet verheugt, zo zal de bestraffing
van de lippen der dwaazen my niet bedroeven’
(B. Huydecoper)

Elke periodisering in de (cultuur) geschiedenis is aanvechtbaar. Toch zullen weinigen ontkennen dat er in West-Europa een opeenvolging is geweest van zoiets als ‘de renaissance’, ‘het classicisme’ en ‘de romantiek’. Als cultuurgeschiedenis ook vertaalgeschiedenis is, zoals de achterflaptekst van deze serie het formuleert, dan zou men zo een verdeling dus ook in de vertaalhistorie verwachten. De keuze van begin- en eindjaar van dit deel, respectievelijk ongeveer 1670 en ongeveer 1760, wekt de suggestie dat hierin de periode van ‘het classicisme’ wordt bestreken. Dat men een classicistische vertaalopvatting zou kunnen isoleren en dat die dan in de Nederlanden zou hebben bestaan wil daarmee echter nog geenszins gezegd zijn. Afgezien van het feit dat zich andere begrippen opdringen voor dit tijdperk, zoals ‘barok’, gevolgd door ‘verlichting’, is het nog veel te vroeg voor conclusies. Het bijeenbrengen in bloemlezing van beschouwingen over vertalen biedt juist niet meer dan een eerste gelegenheid tot nader onderzoek. De keuze van de jaartallen is dan ook veeleer ingegeven door praktische overwegingen.

In dit deel markeert het eerste jaartal het begin van een aantal langlopende controversen op vertaalgebied samenhangend met de opvattingen van het nieuw opgerichte literaire genootschap *Nil volentibus arduum*. De einddatum hangt samen met de opkomst in de vroege jaren zestig van de achttiende eeuw van het (literaire) tijdschrift. Dit bood ruimte voor een type op zichzelf staande beschouwing dat voordien nagenoeg afwezig was. Tot die tijd, dus ook in het huidige deel, waren beschouwingen meestal afkomstig van vertalers zelf naar aanleiding van hun eigen arbeid. De voor de hand liggende plaats om hun opvattingen bekend te maken waren opdrachten en voorredes bij hun eigen vertalingen. Theoretische beschouwingen los van concrete teksten of gegeven brontalen zijn dan ook zeer schaars.

De selectie van het materiaal in dit deel is niet gebaseerd op systematisch of uitputtend onderzoek van alle potentiële bronnen. Getracht is slechts uit een in de loop der tijd min of meer toevallig gegroeide collectie uitspraken een keuze te maken van observaties die uitgaan boven enkele losse

opmerkingen en die een zekere spreiding vertonen wat betreft taal van oorsprong, tekstsoort en tijd. Passages die geen betrekking hebben op vertalen of die al te uitvoerig op concrete details ingaan, zijn weggelaten. In de reeks als geheel is gekozen voor een strikt chronologische presentatie. De grote ontwikkelingslijnen over de jaren heen en de constanten zouden zich zo bij het doorlezen kunnen laten afleiden. Niet-openvolgende teksten die direct of indirect met elkaar in verband staan, krijgen in het inleidende commentaar verwijzingen naar elkaar.

Van de achtendertig geselecteerde teksten gaan er zes over het vertalen van klassieke poëzie; daarbij bespreken vier vertalers - Pels en Huydecoper (over Horatius), Droste (tweemaal Homerus), en Hoogvliet (Ovidius) - hun eigen vertalingen, terwijl Huydecoper bovendien over Vondels versie van Ovidius schrijft. In deze periode ging veel aandacht uit naar het toneel. Zeven beschouwingen van verschillende lengte uit de jaren 1671-1683 hebben te maken met de opvattingen van het bovengenoemde *Nil*, de meeste naar aanleiding van toneelvertalingen uit het Frans. Ook drie van de vier opgenomen achttiende-eeuwse toneelteksten met vertalersbeschouwingen betreffen uit het Frans vertaald drama (Corneille en Voltaire), de vierde gaat over een Engels stuk (Addison). Bij de niet-klassieke poëzie komen het Italiaanse herdersspel (Tasso) - opgevat als poëzie eerder dan toneel -, het Franse hekeldicht (Boileau) en het Engelse epos (Milton) aan de orde, telkens besproken door twee vertalers: respectievelijk Hoofman en Wellekens, Zeeus en Dedel, en Van Zanten en Paludanus.

Bij het proza is de verscheidenheid het grootst, hoewel het Engels als taal van oorsprong sterk domineert. Van de twaalf verhandelingen hebben acht met een Engelse bron te maken, te weten de twee excerpten naar aanleiding van wetenschappelijk proza (Grindal over Browne, en Van Ranouw steunend op Locke), en één van de twee fragmenten over geschiedschrijving (Sewel over Burnet); in het andere schrijft Brandt over Hoofts vertaling van het klassieke Latijn van Tacitus. In de categorie zedekundig proza bespreekt Rabus zijn vertaling van het Humanistenlatijn van Erasmus' *Colloquia* en behandelt Luiscius het vertalen van de Engelse *Spectator*; Le Clercq protesteert tegen prozavertalingen van verzen in zulke spectatoriale geschriften, en de enige vertaalde beschouwing over vertalen in deze bloemlezing heeft de Engelse spectator *The guardian* als bron. Hoe, alweer, het Engels van de religieuze bespiegelingen van Hervey te vertalen vraagt Schagen zich af. Maar bij de vertaling van fictioneel proza komen behalve een Engelse bron (Richardsons *Clarissa*) ook een Italiaanse (Boccaccio's *Decamerone*) en een Franse (Fénelons *Télémaque*) ter sprake. Bij laatstgenoemde tekst - een werk van

epische allure - stelt Feitama het gebruik van proza zelfs fundamenteel aan de orde.

Of deze eerste selectie een evenwichtig en representatief beeld oplevert valt zonder verdere uitgebreide studie niet te zeggen. De geldigheid van de hierna volgende samenvattende beschouwingen en conclusies moet zich daarom vooralsnog tot deze teksten beperken.

In zijn recente studie *Interpretatio* wijst F.M. Renner erop dat vertaalbeschouwing in de renaissance en de achttiende eeuw voortkwam uit een algemeen aanvaarde taalbeschouwing, ingebed in het humanistische onderwijs. Ik licht uit zijn betoog enkele punten die kunnen helpen verklaren wat er in deze bloemlezing zoal over vertalen te berde wordt gebracht. Het eerste punt betreft de opvatting dat woorden (*verba*) slechts tekens of symbolen zijn van zaken, begrippen, ideeën of gedachten (*res*). Zij zijn ondergeschikt en vervangbaar, want eenzelfde gedachte kan met verschillende (combinaties van) woorden worden uitgedrukt. Het idee dat vorm en inhoud één zouden zijn werd in deze tijd dan ook nog niet aangehangen. Het tweede punt dat hier onmiddellijk mee samenhangt betreft de wijze waarop het taalonderwijs was ingedeeld. Men onderscheidde daarin drie disciplines: *grammatica*, *dialectica* en *rhetorica*, het z.g. *trivium*. Voor de vertaalreflectie zijn de eerste en de laatste het belangrijkste. De *grammatica* zorgt ervoor dat een boodschap verstaanbaar overkomt door regels te geven voor enerzijds het kiezen van woorden naar hun geschiktheid (*proprietas*), zuiverheid (*puritas*) en duidelijkheid (*perspicuitas*), en anderzijds het toepassen van de noodzakelijke en juiste regels bij het samenvoegen van woorden tot zinnen (*necessitas*). De *retorica* is erop gericht de inhoud van die boodschap zo overtuigend mogelijk te presenteren. Daarbij kunnen velerlei 'kunstgrepen' (*ornatus*) worden toegepast, maar deze zijn in principe vervangbaar als blijkt dat andere het (overtuigings)werk beter kunnen doen, zolang zij het grammaticale fundament maar niet aantasten. Ook hier is dus geen sprake van eenheid van inhoud en vorm. Bij sommige types teksten, zoals het weergeven van feiten of het vastleggen van gebeurtenissen speelt 'overtuiging' echter geen rol. Hier zou de inhoud, zonder hulp van de *retorica*, voor zich moeten spreken.

Deze scheiding tussen inhoud en vorm verschaftte aan vertalers een grote speelruimte, zowel op het elementaire niveau van de woordkeus als op het meest complexe van de taalkunst, indien het de opzet was dat de vertaling in de doelcultuur een vergelijkbare werking zou krijgen als het origineel in de broncultuur. Deze ruimte bracht echter ook grote verschillen van inzicht met zich mee, zowel tussen vertalers onderling als onder (hun) critici.

Bovendien bleef de discussie in de praktijk niet beperkt tot deze beide niveaus van de vorm (*verba*). Voor sommigen blijkt ook de inhoud (*res*) niet onaantastbaar. De vertaalbeschouwing verlaat daarmee het terrein van de taalbeschouwing, en betreedt dat der cultuurbeschouwing en het begrip vertalen zelf nadert zijn grenzen in het literaire landschap of gaat die overschrijden. Dat deze beeldspraak hier terzake is blijkt ook uit de omslagafbeelding die voor deze serie gekozen werd. Het is een detail van een gravure in het *Gemengelde Parnasloof: bestaande in verscheidene soort van gedichten...* (Amsterdam, 1693). Hierin leest men:

Tussen dit Landschap [van Navolging] en de Woestijne der *goede zin*, legt een groote Stad, genaamd *Overzetting*, door deze komt men zomtjids tot de gemelde Woestyne nog door te boren, wyl zy ook van veele verstandige luyden bewoond word, en die voor zulke niet bekend staan, werden veragt en verworpen als onwaarde burgers (p. 413).

Vertaling grenst dus aan navolging. Maar hoe is 'de Woestijne der *goede zin*' hier te interpreteren? Mogelijk duidt dit het gebied aan waar men het van elders of vroeger afkomstige gedachtengoed (*res*) aantreft en dat, nog in ongeordende toestand verkerend, pas vorm krijgt in de eigen taal met behulp van de elementen van het *trivium*, via vertaling of, op een hoger plan, navolging.

Bekijken we nu de teksten allereerst uit het oogpunt van taalbeschouwing, dan blijkt dat het tevoorschijn brengen van 'de goede zin' een telkens terugkerend thema is, speciaal in relatie tot het weergeven van de *verba*. Sewel signaleert hier al direct een gebrek aan eensgezindheid:

want veele zeggen (en met goede reden) dat men in 't vertaalen zich niet al te naauw aan de woorden moet binden; en andere (die zich waanen wyzer te weezen) zyn gereed om iemand te berispen, indien hy nu en dan een weynig van de bewoordinge afwykt, schoon hy den zin uytdruckt.

Zelf rekent hij zich tot het eerste kamp en hij spiegelt zich aan Hooft, die zelfs als 'puykstaal der Nederlandsche Schrijveren' toch nog kritiek op de zuiverheid van zijn taal te verduren kreeg. Dit wordt beaamd door Brandt die zijn pijlen richt op de 'Latijnsche laatdunkendheid' van Hoofts berispers, en van Hooft zelf had vernomen dat het hem wel 'lastiger' maar ook 'lustiger' viel om enigszins van de woorden af te wijken 'om de Latynsheit te myden'. Anderzijds betoogt Grindal dat het beter is zich in dit opzicht te beheersen, omdat een vrije benadering de betekenisoverdracht niet ten goede komt.

Beïnvloed door Lockes taalscepticisme waarschuwt Van Ranouw een halve eeuw later echter dat woordcombinaties die in de ene taal een abstract begrip aanduiden, indien letterlijk overgezet, in de doeltaal helemaal niet hetzelfde begrip behoeven te dekken. Maar ook Hooft had al moeite met zaken die er ‘schimmelig van overoudtheit uitzaaen’ en Sewel met ‘woorden, benaamingen, en spreekwyzen ontrent Rechtsgedingen en 't Kerkelyk bestier’.

In al deze vier gevallen gaat het niet zozeer, in Stinstra's woorden, om werken van ‘Vernuft en Geest’, maar om prozawerken van ‘Kennis en Wetenschap’ zoals Van Ranouw het formuleert. In theorie zou daarin voor retorische elementen geen plaats moeten zijn en dus op het niveau van de *verba* in relatie tot de *res* weinig speelruimte. Dit wordt bevestigd door Steele en Wellekens. Een vertaling ‘van woort tot woort, en letter tot letter’ is nodig bij ‘de heilige bladen’ en bij ‘schriften daar het welvaaren van land en volk aanhangt’, aldus Wellekens, of, zoals Le Clercq Steele laat zeggen, in ‘zaaken, waar in de minste omstandigheden van gewigt kunnen zyn, gelyk in historische gevallen of in geloofsartikelen’. Maar de praktijk stoort zich niet altijd aan de leer. Zowel bij Tacitus zelf als zijn vertaler Hooft, bij Browne, en ook bij Grindal, ondanks de teneur van zijn voorwoord,¹ speelt de stijl een grote rol. Het wetenschappelijk proza van Locke en van zijn uitlegger Van Ranouw benaderen nog het meest de zuiver informatieve kant van het taalspectrum in onze verzameling teksten. Misschien vat ook Rabus de *Colloquia* van Erasmus in deze zin op. Hij gaat er tenminste prat op ze ‘na de naaste zin en woorden verduytst’ te hebben, daarbij toch bastaardwoorden mijdend ‘als de Pest’ en er ook niet voor terugdeinzend ‘een ruwen spreker ook ruwelijk [te] doe[n] spreken’.

De meeste beschouwingen in deze collectie begeleiden echter werken van ‘vernunft en geest’, waar de theorie de nodige vrijheid toestaat om met andere woorden en retorische middelen dezelfde lering en vermaak als het origineel te bereiken. Maar gezien de telkens terugkerende aandacht voor dit principe in de voorwoorden is de uitwerking ervan blijkbaar toch niet onomstreden. Allereerst is er ook in deze categorie werken weer de relatie tussen ‘woord’ en ‘zin’. Vondels vroegere uitspraak dat iets in een andere taal overgieten ‘zonder plengen’ niet gaat, wordt nog meer dan eens aangehaald, zoals door Blasius en door Brandt, maar dit leidt zeker niet tot pessimisme. Blasius zelf wijst op het grote succes van uit het Spaans vertaalde Franse toneelstukken, die overeenstemmen ‘in de *sin*, maar juist niet in *de maniere van seggen*’, en volgens Brandt behoefde Hoofs ‘Nederduitsch voor Tacitus Latyn niet of naulyx te wyken’. Huydecoper, de aanval kiezend tegenover een sceptische opponent, noemt het een ‘slaafsch vooroordeel’ en een ‘ziekte’ te menen dat

'iets, dat in het Fransch gerymd is, ook zo goed in het Duitsch niet berymd zou kunnen worden', maar anderen kiezen in hun voorwoord de bescheidenheid, de topos van de *captatio benevolentiae*, als hun strategie. Luiscius begint met toe te geven dat er zeker verlies optreedt 'van de oorspronkelyke cieraad' maar hij eindigt met het aanhalen van een autoriteit die zegt dat een al te grote 'gelykheid' en een 'te nauwe binding aan woorden' juist de 'konst' in de weg staat. Dezelfde omslag in toon kenmerkt Stinstra's veel uitvoeriger verdediging van zijn vertaling van *Clarissa*. Werken in vertaling zullen, meent hij, 'veel van hunne natuurlijke schoonheid, van hunnen bevalligen zwier verliezen, welke dikwijls afhangen van woorden en spreekwijzen', maar later vermeldt hij trots dat hij zich speciaal geoefend heeft in de hem onbekende 'straattaale der ligtmissen' om 'het natuurlijke van dit werk niet te schenden'.

Ook vele anderen, zoals Pels, Dullaert, Sewel, Wellekens, Angelkot, Zeeus, en Steele, wijzen erop dat elke taal zijn eigen karakter of *genius* en zijn eigen *idiotismus* (idioom of taaleigen) heeft, zodat het woord-voor-woord vertalen ontoereikend is en men de betekenis met de eigen woordenschat moet zoeken weer te geven. Dat hierbij verliezen optreden wordt vaker aan eigen zwakheid dan aan de onvolmaaktheid van het Nederlands geweten. Vooral Huydecoper, kenner van het Nederlands als geen ander, wil van dit laatste niets weten en ook Schagen meent dat verlies en winst elkaar in evenwicht kunnen houden. Toch blijven er dan soms nog speciale moeilijkheden over. Zo erkent Schagen ook dat sommige 'Aenhalingen van Dichtregelen als gemeene Spreuken' zozeer afhankelijk zijn van hun 'Maniere van zeggen' (*verba*) dat vertalen geen zin heeft. Dezelfde moeilijkheid maar met tegenovergestelde oorzaak wordt gesignaleerd door Rabus: er zijn soms 'zaken' (*res*) in een vreemde tekst die ons totaal onbekend zijn en daarom ook niet in het Nederlands te benoemen; niet vertalen is ook dan de enige weg. Volgens Dullaart is een speciale moeilijkheid van het Nederlands dat het vreemde leenwoorden veel minder gemakkelijk accepteert dan het Frans, en zoals we zagen mijdt Rabus ze dan ook 'als de pest'. Als oplossing hiervoor verdedigt Stinstra ter andere zijde het gebruik van 'eigen gesmeede woorden' voor zover ze 'in hunnen vorm niet tegen taalkundige regels strijden', met het motief dat zijn auteur Richardson dat ook doet.

Tussen de vertalers onderling lijkt er over het principe van de scheiding tussen *res* en *verba* op het 'grammaticale' vlak weinig verschil van mening te bestaan. Waarom dan zoveel aandacht voor dit niveau in de voorwoorden? Uit enkele opmerkingen (zoals de boven aangehaalde woorden van Sewel) kan men opmaken dat het, eerder dan de goedwillende lezers, sommige critici zijn, die dan bestempeld worden als lettervitters, tot wie men zich richt, het-

zij met aanvallend hetzij met verdedigend gedrag. En waar men zich uitspreekt over eerdere vertalers is het vaak om hun gebrekkige taalkennis aan de kaak te stellen. Voorbeelden zijn Lingelbachs kritiek op Blasius' *Orondates en Statira*; Rabus' 'walging' over een eerdere vertaling van Erasmus; het gebrek aan 'bevalligheid' dat Le Clercq signaleert in de eerste druk van de *Spectator*; Huydecopers opmerking dat 'veelen liever met Vondel zouden dwaalen, dan met Jan Vos den rechten weg gaan'; 'de verhaastinge' die Sebille zijn voorganger verwijt; en Stinstra's vrees in het algemeen voor '[den] laagen huureling' door wie al menig voortreffelijk werk 'op eene jammerlijke wijze gerabraakt' is.

Zijn de meningsverschillen op het gebied van de *grammatica* niet zeer diepgaand en dus te overzien, die op het gebied van de *rhetorica* zijn vaak veel fundamenteler. Hoewel het betrekkelijk eenvoudige ijkpunt van de *res* hier zijn gelding behoudt, biedt het nog maar weinig houvast. Het komt nu aan op de meer subjectieve vraag welk effect de brontekst beoogde en hoe een vergelijkbaar effect in de doeltaal te bewerkstelligen valt en soms ook of dat wel wenselijk is. Bij de keuze van middelen heeft de vertaler daarbij zijn eigen positie te bepalen tussen literaire conventie en originaliteit in de doel-cultuur, zich al of niet afvragend hoe zich de positie van zijn auteur op dit vlak in de broncultuur aftekende. Veel van de vertaalreflectie in deze periode houdt zich bezig met de verdediging door vertalers van zulke keuzes en de beoordeling daarvan door anderen. Op een gelijkblijvende inhoud kan men een overvloed aan stilistische middelen loslaten - en in het grensgebied tussen vertaling en imitatie komt ook die inhoud zelf ter discussie te staan.

Het besef dat elke vertaling een eigen retorische aankleding behoeft komt het duidelijkst tot uiting bij het gebruik van een letterlijke tussenvertaling. Angelkot en Langendijk verlieten zich voor de betekenis op zo'n 'woord tot woord' weergave van Addisons *Cato* door H. de Wolf, in dubbele zin zelfs, voor zover De Wolf zich weer baseerde op een Franse prozaversie van het in vijfvoetige rijmloze verzen geschreven origineel; de 'aankleding' kwam geheel voor hun eigen rekening. Veel tweeslachtiger is het geval van het in dezelfde versvorm gedichte *Paradise lost*, een vorm die Van Zanten in zijn vertaling overnam. Enerzijds bewondert hij de originaliteit en kracht ervan, laat hij Milton zelf erover aan het woord, en zoekt hij naar precedentes in de Nederlandse dichtkunst; anderzijds nodigt hij dichters uit zijn versie als een tussenvertaling te gebruiken voor een waardiger weergave in alexandrijnen (op het continent de traditionele vorm voor epische poëzie). Zozeer is Paludanus het blijkbaar met hem eens dat hij het aannemen van die

uitnodiging korte tijd later met geen woord verdedigt in het voorwoord tot zijn berijming en er anderzijds geen been in ziet zijn eigen onkunde van het Engels voorop te stellen, waardoor de rijmloze tekst van Van Zanten inderdaad volledig de gedaante van een tussenvertaling aanneemt.

Niet alleen bij tussenvertalingen treffen we in de 'aankleding' overgangen aan van verzen naar proza of andersom, of van de ene versvorm naar de andere. Ook bij rechtstreekse vertalingen komt dit verschijnsel in vele richtingen voor, ook weer begeleid door grote verschillen van mening. Le Clercq distantieert zich van zijn voorganger Luisius met zijn overtuiging dat verzen als verzen vertaald dienen te worden, willen ze niet 'hunne grootste kracht, maar zelfs ook alle hunne bevalligheid verliezen'; over aantasting van de inhoud heeft hij het echter niet. Een iets genuanceerder verschil van inzicht komt voor tussen Hoofman en Wellekens. De eerste houdt het bij Tasso's rijmloze versvorm, niet zozeer echter uit trouw aan zijn origineel, maar omdat die vorm het best past bij het (eenvoudige) pastorale genre - 'geestige deuntjes' moeten geen 'deftige gedigten' worden - terwijl Wellekens bij zijn keuze van rijmende verzen bestaande conventies in de doeltaal laat prevaleren.

Het meest notoire geval van vormverandering is Feitama's omzetting van het proza van *Télémaque* in de alexandrijnen van zijn *Telemachus*, door hem hartstochtelijk en uitvoerig verdedigd met als argument dat er niet iets aan de inhoud wordt toegevoegd, maar dat een aspect ervan dat in het origineel verborgen aanwezig was, nu pas in het volle daglicht kan treden. Maar ook het omgekeerde komt voor. Huydecoper, daarin gesterkt door Horatius zelf, betoogt dat zijn hexameters in proza weergeven 'veel natuurelyker en voegelyker' is dan in verzen, omdat anders gewoonten, tijden en plaatsen gemoderniseerd hadden moeten worden om te voorkomen dat de vertaling 'verward, moeielyk te verstaan, en dierhalve zeer onaangenaam' zou worden. Hier is het dus zelfs om de inhoud te redden dat de vorm moet worden aangepast. Wat in al deze gevallen op de achtergrond sterk meespeelt is de theorie van het 'decorum', die zegt dat er om retorische redenen overeenstemming dient te zijn tussen de plaats van het werk in de hiërarchie der genres en de aard en het niveau van de stijl.

In het laatste decennium van deze periode lijkt zich een kentering in het denken over de relatie tussen inhoud en vorm aan te kondigen. Gouverno verdedigt weliswaar zijn prozavertaling van een verzentragedie van Voltaire, maar geeft in een subtiele redenering toe dat bij een toneelopvoering het karakter van de personages door de onontkoombare onnatuurlijkheid van het proza zou worden aangetast. Een treurspel in proza is misschien wel mogelijk maar het zou 'uit den grond op in onrym moeten aangelegt worden'. Impli-

ciet wordt daarmee dus een nauw verband gelegd tussen inhoud en vorm, en een bestaande conventie ter discussie gesteld.

Een overgangsgebied tussen aanpassingen van de vorm en het wijzigen van de inhoud, dat hierna aan de orde komt, is de kwestie van het uitbreiden tegenover inkrimpen bij het vertalen. De uitspraak van Wellekens die als titel van deze verzameling dient, is bedoeld als kritiek op anderen en verdediging van zichzelf waar hij zich genoodzaakt ziet de inhoud aan te passen omdat anders de korthed van het origineel niet te handhaven was, want voor hem is duidelijk dat 'de veelheid der woorden de kracht en smaak der redeneering verflauwt'. Maar later geeft hij toe dat vooral onvertaalbare woordspelingen oorzaak zijn van 'het krimpen en rekken der vaerzen' dat hij niet heeft kunnen voorkomen. Huydecoper heeft een tegenovergestelde mening. Voor hem is er geen goede reden om 'het zelfde getal van vaerzen te behouden'. Hij is zelfs trots op zijn vertaling in twee versregels van één regel bij Corneille. Toch moet hij niets hebben van retorische uitbreidingen, zoals expliciet blijkt uit zijn commentaar op een Italiaanse vertaling in acht regels van één bij Ovidius; eerder het tegendeel, zoals impliciet blijkt bij hemzelf, waar zijn lezers te zien krijgen hoe achttien regels werden teruggebracht tot twee, en waar hij meent dat zij 'lichtelyk kunnen bemerken' waarom. Ook Feitama wilde geen groter plas als vertaling en getroostte zich naar zijn zeggen veel moeite om dat te voorkomen.

Zoals uit de voorbeelden hierboven blijkt, komt bij het krimpen en rekken, behalve de grammaticale en retorische verschijningsvorm, ook de inhoud zelf al gauw in het geding. Velen nemen op dit gebied een duidelijk ruimer standpunt in dan Wellekens of Huydecoper, en maken daarmee de taal- en vertaalbeschouwing ondergeschikt aan een op de doeltaal gerichte cultuurbeschouwing. Het is vooral hier dat zich de invloed van *Nil volentibus arduum* aan het begin van dit tijdperk doet gelden. Worden de aanhangers van dit genootschap tegenwoordig meestal beschouwd als slaafse navolgers van het Franse classicisme, zelf zagen ze dat niet zo. Wat zij van elders importeerden moest, zoals Pels het in de ondertitel van zijn Horatius-vertaling formuleerde, 'op onze zéden én tijden gepast' worden, waarbij onder zeden zeker niet alleen literaire gebruiken moeten worden verstaan. Dat hij met zijn idee school maakte blijkt uit het feit dat de door hem gebezigde zinsnede door anderen wordt overgenomen. Zeeus citeert de uitdrukking en verwijst daarbij naar Pels en nog in 1754 gebruikt Dedel haar, zonder bronvermelding. In beide gevallen betreft het hekeldichten, een genre waarbij zich deze kwestie vanzelf opdringt, speciaal waar de satiricus zijn pijlen niet zozeer richt op

algemene menselijke gebreken als wel op tijd- en plaatsgebonden misstanden. Om de pijlen scherp te houden is Zeeus bereid het verst te gaan in het aanpassen; Dedel wil hier alleen toe overgaan bij kwesties van urgent belang, in zijn geval de hekeling van religieuze dweperij. Huydecoper zag, zoals hierboven al aangeduid, van aanpassingen af.

Beduidend heviger dan bij de satire waren de tegenstellingen rond *Nil* op het gebied van de toneelvertalingen. Zij zijn onderdeel van een richtingenstrijd over toneelwetten. Franse toneelstukken werden vertaald en zo tegelijk getoetst aan het theoretische ideaal en in die richting aangepast. Lingelbach geeft een uitvoerige uiteenzetting over zijn 'verbetering' van *Orondates en Statira*, in combinatie met een kritische bespreking van een eerdere versie door Blasius, een tegenstander van *Nil*. Eerstgenoemde verdedigt het weglaten van bepaalde personages en het 'verstéllen', 'uitlaten' en 'weêr in voegen' van vele tonelen - ingrepen die behalve de vorm ook zeker de inhoud raken. Blasius daartegen stelt de lezer naar aanleiding van een andere vertaling gerust dat hij geen 'merklijke verandering' heeft aangebracht.² Dezelfde tegenstelling treffen we aan tussen Arentz en Dullaart bij hun vertalingen van *Iphigénie*, waarbij de laatste middels het coquetteren met het eigen amateurisme toespelingen maakt op de zwaarwichtigheid van *Nil*.³

In de optiek van *Nil* zijn het vooral de blijspelen die aanpassing behoeven, zoals Lingelbach betoogt in het voorwoord bij zijn Plautus-vertaling; en een ander lid, Ysbrand Vincent, beredeneert waarom bij het vertalen van blijspelen algemene aanpassingen moeten worden gemaakt die bij treurspelen uit den boze zijn. Pels zelf geeft een genuanceerd oordeel over een oudere vertaling van een tragedie van Corneille en beveelt daarnaast het navolgen van bepaalde aspecten van Franse, Spaanse en Engelse stukken aan. Uit deze en andere uitlatingen in dit genootschap blijkt dat zulk aanpassend vertalen voor sommigen te verkiezen was boven het schrijven van eigen stukken, maar voor anderen toch uiteindelijk moest leiden tot werk van eigen vinding.

Behalve deze twee min of meer tegengestelde functies die vertalingen naar hun zeggen voor vertalers vervulden, vindt men in de voorwoorden als motief het hele scala van onschuldige tijdpassering en eigen amusement, gelijk het ravotten met een 'Speelpop', zoals Dullaart het ziet, via de gematigde wens van Luiscius tot 'onderrechtende zalving', tot het gedreven verlangen om 'de dochter der onwetendheid en de moeder van duizend bysterheden' te bestrijden, dat Dedel motiveert. Brontaal-gericht denken treft men daarbij niet vaak aan, en waar dat het geval is, zoals bij Van Zanten en Hoofman, wordt dat half verontschuldigd als een persoonlijke gril. Opvallend is dat in het laatste decennium Stinstra, Gouverno en Schagen het verband tussen de *res* en de

verba meer op de voorgrond stellen. Of zij daarmee bezig zijn het oude humanistische taaldenken los te laten en een opkomende trend ondersteunen, kan ons wellicht het volgende deel vertellen.

Bij de weergave van de teksten zijn spelling, interpunctie en typografie overgenomen; alleen de weergave van versregels en langere proza-citaten binnen de tekst is genormaliseerd (ingesprongen, geen aanhalingstekens, voorafgegaan en gevolgd door een regel wit). Enkele duidelijke drukfouten werden stilzwijgend gecorrigeerd. Auteurs-voetnoten werden voorzien van een letter en onderaan de pagina afgedrukt. Aantekeningen van de bewerker zijn, doorgenummerd met Arabische cijfers, achterin geplaatst. Een enkele woordverklaring is cursief tussen vierkante haken met de toevoeging 'ed.' in de tekst achter het betreffende woord opgenomen. Weglatingen binnen een zin zijn aangegeven door: '...', van één of meer zinnen door: '[...]' en van een hele alinea of meer door: '[...]-op-een-aparte-regel.

Eindnoten:

- 1 Zie Schoneveld, 1983, pp: 103-111.
- 2 Zie hierover Winkel, 1882, pp. 98-129.
- 3 Zie Winkel, 1890, p. 103.

Teksten

1

Johannes Grindal (vert.): Sir Thomas Browne, *Pseudo-doxia epidemica*. *Dat is beschryvinge van verscheyde algemene dwalingen des volks*, Amsterdam, 1668.

Uit: 'd'Overzetter aan den lezer'.

Johannes Grindal (1616-1696), geboren in Amsterdam, was afkomstig uit een Engelse familie van Puriteinse Separatisten, uitgeweken in 1608. Hij was apotheker van beroep en actief lid van de Doopsgezinde gemeente. Vertaalde vanaf 1652 vele, voornamelijk stichtelijke werken uit het Engels; tussen 1667 en 1671 ook fictieel, historisch en wetenschappelijk/beschouwelijk proza. Tot deze laatste categorie behoort deze vertaling van Brownes *Pseudodoxica epidemica, or enquiries into very many received tenets and commonly presumed truths (1646)*. Onderstaande tekst bevat Grindals enige uitspraak over zijn vertaalmethode. Bij zijn vertaling van fictie nam hij soms meer vrijheid dan hij zich hier vergunt. Zie over hem Schoneveld, 1983, hst. III.

[...]

Wat nu den Overzetter ofte d'overzettinge belangt: 't is zulx dat d'ongewoonlijke, wrange en harde Stijl des Autheurs (daar zich d'Overzetter heeft moeten na voegen en schikken) lichtlyk in den Lezer eenige onsmaklikheyt en onlust zal veroorzaken: te meer, zo wanneer hem hier en daar in 't lezen eenige onduytze en vremde woorden voorkomen, die niet wel met duytze benaminge, zonder een wijdlopige omschrijvinge verklaart konden worden, waar door de zake zelfs, ofte des zelfs meninge in plaats van een duydelijke verklaringe, veeleer met een meerder schaduwe van duysterheydt en benevelinge van vorder onwetendheydt overtrokken zou worden: welke onlust nochtans door ernstige aanmerkinge van de Autheurs oog-wit en drift, mitsgaders door een naauwer herkaauwinge van 't gene daar van gehandelt wort, haast, vertrou ik, verdwynen zal.

2

[David Lingelbach], in: *Het Huwelyk van Orondates en Statira*, Amsterdam, 1670.

Uit: 'Dichtkunstigh onderzoek en oordeel van het treurspel *Orondates en Statira*', (pp. 63-88).

Dit 'Onderzoek' is ondertekend met 'Nil Volentibus Arduum' en onder de opdracht bij de eraan voorafgaande vertaling van J. Magnons of G.

Gilberts⁴ *Le mariage d'Oroondate et de Statira* (1649) staat de naam van David Lingelbach. Hij is waarschijnlijk in hoofdzaak verantwoordelijk voor beide teksten. Zij zijn gericht tegen de eerder in hetzelfde jaar in de Amsterdamse schouwburg gespeelde vertaling van Joan Blasius. Zie voor hem en de desbetreffende tegenstellingen de toelichting bij de volgende tekst (no. 3). Het toneelstuk is gebaseerd op een episode uit de tiendelige heroïsche roman *Cassandra* (1644-1650) van La Calprenède. Lingelbach (1641-1699, of later) was arts en toneeldichter te Amsterdam. Zie voor zijn bijdragen aan de meningsvorming binnen *Nil*, Harmsen, 1989, pp. 167-172, 245-256.

[...]

De Fransche Tooneeldichter, van wien dit wérk is uitgegeeven, heeft daar niet weinig lófs mede verdiend, én getoond, dat de kénnis, die hy van de Tooneelpoëzy hadde, niet te verachten was. Maar naar de kleine weetenschap dier tyden; in dewélke hy zyn spél ten tooneele voerde, zyn'er, hier en daar, eenige misslagen ingesloopen, van wélke wy de voornaamste, ten opzicht der Stéllinge én schikkinge, als ook der reedeneeringen, aan zullen teekenen, alzo die by ons meest in aanmerking komen ten opzicht van ons oogmerk. Die'er, aangaande de Taal én't Rym, mogten in zyn, laten wy den Franschen, zyne landsgenooten, over: én zullen de grófste en botste gebreken van onzen Duitschen Rymer (want zo wy ze alle wouden optéllen, zou deeze onze aanmérking wyder, als zyn heele Tooneelspél uitdyen) zo in de stelling, als het rym en de taal daar aanvoegen. Het wélk het voornaamste zal uitmaaken, daar in een Tooneelspél, staat op te létten.

De voortreffelykste Konstenaars, die van de Tooneelpoëzye geschreeven hébben, onderscheiden de Tooneelstukken ten opzichte der Historie ófte stóffe, die zy begrypen, in *Eenvoudige*, en *Ingewikkelde*, dat zy, met Latynsche Konstwoorden, *Fabulae Simplicae & Implexae* uitdrukken.⁵ De *Eenvoudige* zyn, in de wélke niet, óf zeer weinig gebeurd is voor 't gene, dat op het Tooneel vertoond zal worden, én dat men dient te weeten, om

tót een klaar verstand van 't zélfde te komen. De *Ingewikkelde* in tegendeel zyn, in de wélke veel geschied is voor 't gene, dat afgebeeld zal worden, én 't wélke de Aanschouwer vooraf dient te weeten. Waar uit vórders blykt, dat de wys van verhandelen tusschen deeze tweederleye slag van Tooneelstukken verscheiden is, én dat in de *Ingewikkelde* door eene vertéllinge, óf eenig ander konstiger middel, alles moet bekénd gemaakt worden, dat tót verstand van 't gene verтоond zal worden noodig is; het wélk in de *Eenvoudige* niet behoeft.

Die het Fransche stuk maar ter loop leest, óf met aandacht den Tytel overweegt, zal terstond zien, dat het onder de *Ingewikkelde* te plaatsen is, als een besluit zynde van een groote Roman van vyf deelen, *Kassandra* genaamt; én derhalven als zodaanig moeste verhandeld worden, het welk de Fransche Dichter niet naagekoomen heeft, én also gemaakt, dat zyn stuk aan de gene, die de Roman niet geleezen hebben, óf wien ze niet vérsch in 't geheugen légt, onverstaanlyk is. Hy had, door eene vertéllinge, óf andersins, zyne Aanschouwers of Leezers behooren te onderréchten ten minsten van al het gene, dat tusschen zyne Hoofdpersoonaziën, Orondates, Statira, Roxane, én Perdikkas geschied was voor het gene, dat hy hén op het Tooneel in zyn spél wil doen verтоonen, opdat mogte blyken, hoe het gene men ziet, vloeit uit het gene men niet ziet. Maar hy heeft dat verzuimd, het zy uit onweetenheid, het zy uit onmagt, óf omdat hy gevreesd heeft, dat zyn vertélling grooter, als zyn gansche Tooneelspél, zoude groeijen. Om welke reden ook wy dat niet volkomenlyk hebben kunnen verbéteren. Wy hebben evenwél in de tweede Tooneel van ons eerste Bedryf, dat wy daarom geheel daar by gevoegd hebben, én élders, den Aanschouwer, én Leezer veel lichts toegebracht, én getoond, dat'er dit gebrék, niet door onze onkunde, maar door de onbekwaamheid der stóffe, niet uitgeraakt is: wélke niet van onze verkiesing zynde, is ons die schuld niet op te léggen. En hieruit blykt vórders, dat ten deezen opzichte de Historien ook onbekwaam kunnen zyn, om ten Toonele gevoerd te worden; waar tegen van veele hedendaagsche Rymers, die zich bemoeijen met Historiespéllen te maaken, én zonder kénnis, én by de tast maar een geschiedenis, schoon zy van natuure weigert in de vereischte vórmén van een goed Tooneelspél gegooten te worden, by 't haar grypen, grovelyk wordt gezondigd.

De Fransche Tooneeldichter dan, naa dat wy uit het geheele stuk kunnen afneemen, onderstelt, dat zyn Aanschouwers éffen de Roman van *Kassandra*, daar zyn Spél het besluit af is, geleezen, én nóg vérsch in 't geheugen hébben, zodaanig, dat zy dat zélve nu komen zien verтоonen. Waarom het op veele plaatsen voor anderen zeer duister, én onverstaanlyk

is, én dingen begrypt, die overtòllig zyn, én niet tòt de knoop óf ont-knooping van het stuk dienen; wélk alles wy gepoogd hebben te verbéteren.

Wy laten derhalven heel énd'al achter de Persoonazie van Kassander, als t'eenemaal overtòllig; én om evenwél het wérk, dat hy daar in doet, niet te verliezen, passen wy het zélfde toe aan Perdikkas, wien het gansch niet onvoeglyk is. [...] Alle de andere plaatsen daar Kassander op het Tooneel komt, hébben wy achtergelaaten, als sléchts uit de Roman zynde, én geen wérkelykheid inbréngende, nòch iets tòt de ont-knooping doende. En schoon wy in deezen deele van de Historie afwyken, bestaan wy niet, als dat de grootste Kunstenaars toelaaten, én daar de Fransche Tooneeldichter zélf niet vry van is.

Insgelyks hébben wy veele naamen van groote Persoonaziën, als Artaxerxes, Lysimachus, Nearchus, Alcetas, én anderen, die de Fransman in zyne reedenen mengt, én uit de Roman gehaald heeft, t'eenemaal stil gezwegen, als niet in 't wérk doende, en den aanschouwer onbekénd zynde, in hém nieuwsgierigheid, én die onvoldaan blyvende, verwarring verwékken.

Zo ook hébben wy Statira nérgens Cassandra genoemd, schoon zy in de Roman dien naam mede voerde, gelyk de Fransche Tooneelpoëet somtyds gedaan heeft, én alzo daar hy een Kassander in 't spel heeft, eenige duisterheid veroorzaakt, én voet geeft om den éenen voor den anderen te neemen, gelyk dat onze Duitsche vertaaler tweemaal overgekomen is, als hier naa aangewezen zal worden.

Het is óf Seleukus in het Fransche Spél uit de lucht komt vallen, in het vyfde Tooneel van 't eerste Bedryf, zonder eenige voorbereiding: ook is zyne komst te schielyk; want Perdikkas, in het voorgaande Tooneel, even uit de stórm komende, daar de Vyand in afgeslagen was, kon van Seleukus niet boodschappen, nòch hy zokort daar op vólgen; omdat hy den Vyand eerst van den muur moeste af trékken, Orondates gevangenissen weeten, den krygsraad spannen, én eindelyk besluiten Seleukus voor hém te wisselen; die dan uit het Leeger eerst in de Stad, én eindelyk in 't Paleis voor Roxane konde verschynen. Wy hébben dit beide verholpen, mét in de eerste én vyfde Tooneel van ons eerste Bedryf, gewag te maaken van een véldslag, die Roxanes party verlooren hadde; én in 't laatste Tooneel daar by te voegen, dat Seleukus in de zélve gevangen was, én misschien van de Vyanden voor Orondates zoude aangeboden worden; én voorts in 't tweede én vierde Tooneel van ons tweede Bedryf, Perdikkas de tyding te laten brengen, dat Seleukus op wég was. Dus komt hy eindelyk in 't vólgende

zéste Tooneel by ons te voorschyn; én alle deeze dingen geschieden alzo in langer tyd én met meerder verdrag [= *geduld, overleg, ed.*].

Arbates wordt, volgens de Roman, ingevoerd als veele schélmstukken aan Orondates bedreeven hébbende: maar dewyl dat alles tót de knoop, én ontkenning van de voornaame handeling niet strékt, hébben wy dat overgeslagen, én hém niet dan als een vertrouweling van Roxane ten Tooneele gevoerd.

Insgelyks hébben wy, om de zélfde reden, veele ondienstige redeneeringen, die de Fransman, sommige uit de Roman, sommige daar buiten verdicht, in zyn wérk gevoegd heeft, achtergelaaten. [...]

Naar de weinige kénis in de Tooneelpöezye van die tyd, heeft de Fransche Dichter daar nóch in gebragt vele Alleenspraaken én Terzydespraaken, die wy veranderd, óf achtergelaaten hébben. [...]

Dewyl wy nu alle deeze misslagen wilden myden, hébben wy veele Tooneelen van 't Fransche stuk moeten verstéllen, veele uitlaaten, én veele daar weêr in voegen. Die 't der pyne waardig acht, zal die konnen naazien. [...]

Eindelyk noemt hy zyn Tooneelspél, een *Tragicomedie*, dat is, *Blyeindend Treurspel*; daar het waarlyk een *Tragedie*, dat is, *Treurspél* (gelyk wy 't noemen) is; als waar in de vier Hoofdpersoonazien gevaar van 't leeven loopen, én daar by Perdikkas dat verliest, én Roxane haare heerschappy kwyt raakt.

En dit zyn de voornaamste misslagen, die wy in het Fransche Tooneel-stuk aangemerkt hébben. Laat ons nu tót het wérk van onzen Vertaalenden Rymer overtreden, en zien, hoe hy zyn verstand in de Tooneelpöezye te wérk gelégd heeft.

Alle de opgetélde misslagen heeft hy onveranderd in zyn Tooneelspél gelaaten, behalven alleenlyk twee. De ééne is de onnoodige vertélling van Roxane én Hesione in 't eerste Tooneel van 't vyfde Bedryf, die hy overgeslagen heeft. De andere, dat hy klaarlyk te kénnen geeft, hoe het mét Perdikkas is afgeloopen.

Maar, wien het lust beide deeze verbeeteringen naaukeurigh t'onderzoeken, zal klaarlyk mérken, dat die misslagen by geval, én niet door overlég én oordeel des Rymers, daar uit geraakt zyn. Want de lange vertélling tusschen Roxane en Hezioné schynt nérgens anders om achtergebleeven te zyn, als om zyn vyfde Bedryf, door zyne ingeflanste Tooneelen, niet te onmaatig te doen uitdyen. En Perdikkas doet hy voor 't oog des Aanschouwers sneuvelen, om een Don Quichots ridderlyk lyfgevécht op zyn Tooneel te hébben; én door dat kóstelyk én konstig schérmen zyn Spél een adelyken glans by te zétten.

En dat wy dit niet zonder grond, én niet mét vooroordeel zéggen, betuigt de overvloed van zeer lompe, én grove misslagen, daar zyn wérk tót barstens toe van volgeprópt is, én van de wélke wy ons de moeite getroost hébben, om eenige onder 't leezen aan te teekenen, én te schók-keeren; enze nu, als aan éénen rist gehecht, hier onder vervolgens op te téllen.

De plaats, waar in het Spél speelt, én die de Fransman, naar de Tooneelkunst een eenige stélt, naamelyk, een Zaal in 't Paleis van Roxane, zégt hy zélf, dat hy tót drie maakt, te weten *om en in de Stad, en 't Hóf van Babylon*, én wy willen gaern den man by zyne woorden gelooven, schoon wy niet anders kunnen zien, óf hy heeft een misgetéld, om een man te weezen, die drie téllen kan; alzo zyn Tooneel nooit buiten de Stad springt.

De naamen der Persoonazien heeft hy uit armoede van rym, zonder kénis én omzicht verlamd, zéggende *Oroondate*, én *Arbate*, daar hy *Oroondates* en *Arbates* zeggen moest, zo wél als *Araxes* én *Artaxerxes*, welke laatste hy nóch in zyn vaerzen, om den trant én 't rym te vinden, jammerlyk rabraakt tót *Artaxerce*, én *Artaxerx*. Zo moest hy ook niet *Hesionne*, maar *Hesioné*, zéggén, volgens Virgilius in zyn 8 Boek van Eneas.

Nam memini Hesionas, & c.

En Ovidius in zyn 11. Boek der Herschéppinge,⁶

Hesioneque datâ potitur.

Ook hébben wy *Orondates*, en niet *Oroondates* met twee *o* willen schryven, opdat niemand deezen naam te lang zoude rékken, en Oroöndates leezen.

Boven alle de Alleenspraaken, en Terzydespraaken, die in 't Fransch zyn, én wy uitgelaaten hébben, heeft onze Konstenaar daar nóg een Terzydespraak van Kassander in het derde Tooneel van zyn vyfde Handeling, én twee Alleenspraaken ingevoerd; de ééne op 't einde van 't zevende Tooneel van zyn tweede, én de andere in het tweede Tooneel van zyn vyfde Handeling.

En daar de Fransche Tooneeldichter een overtóllige Persoonazie, naamelyk *Kassander*, in zyn wérk inbréngt, die wy t'eenemaal voorbygaan, trékt hy 'er nóg daarenboven drie by 't haar in, als *Artaxerxes*, *Araxes*, én *Mandane*, die nóg veel minder, als de voornoemde, te passe komen, én niet anders uitrechten, als de wanschikkelykheid vermeederen.

Gelyk hy nu zo overdaadig is in zyne Persoonaziën, zo is hy nóg milder met zyn vruchteloze Tooneelen, die buiten het Fransch daar in gelapt zyn, én, niets tót de Ontknooping doende, 't getal van zés uitmaaken, als

het eerste én tiende Tooneel van zyn vierde, én het tweede, derde, zevende, én achtste Tooneel van zyn vyfde Handeling.

En deeze Tooneelen doen niet alleen geen voordeel, maar sleepen nóch eenige mismaaktheid met zich: want, daar de Fransche dichter alle de zyne zo zórgvuldig aan één gehécht heeft, én om dat sieraad zyn spél te geeven, liever vier Alleenspraaken heeft willen invléchten, in zyn vierde Bedryf, dan dat te missen; maakt deeze schoone Verbeeteraar, dat zy op veel plaatsen gescheurd zyn, én niet aan één hangen. [...]

En dat hy geen grondige kénnis van de Fransche Taal heeft betuigen ook inzonderheid de naavólgende plaatsen, als op het 2 blad, in de 5 en 6 reegel, daar in 't Fransch staat.

Delicate vertu, qui me preschez l'honneur,

A force d'attentats j'establis mon bonheur,

Zét hy over,

Myn teere kracht van deugd gehandhaaft door de eer,

Bevestigt myn geluk in sulc geval te meer;

En wy,

-Gy kiessche deugd, die my van d'eer komt spreekén,

Vaarwél, wy vésten ons geluk op snoô gebreken,

En schélmeryen.

[...]

En dusdanige kwaade vertaalingen zyn 'er zo overvloedig, dat men veel meêr moeite heeft, om de goede, als de kwaade te vinden, gelyk ieder, die het der pyne waardig acht, om het Fransch tegen zyn Duitsch te overzien, klaarlyk zal bemerken.

[...]

Boven zo groot een getal van grove misslagen, kan zyn wérk de hoogdraavendheid van styl, die in een Treurspél vereischt wordt, nérgens na bereiken; maar het is overal zeer laf, en plat, en by der aarde kruypende, én daarby de kracht van zéggen, die de Fransman heeft, doorgaans ontzeenuwende, gelyk die zyn Spél met het Fransche wil vergelyken klaar zal konnen bemerken. [...]

Dóch het schynt schier, dat hy de laage én sléchte styl van zyn Treurspél heeft willen vergoeden met de hoogdraavendheid van zéggen, daar hy zynen Opdragt meede uitgestreeken heeft. En wy gelooven, dat er lieden van zo weinig doorzichts, én die 't gene zy niet konnen verstaan, voor wat kóstelyks aanzien, genoeg gevonden zullen worden, die zich aan dien weidschen zwier, én brommenden dreun vergaapende, meenen zullen, dat het vry wat te bedieden heeft, en uit een geleerde én konstige pénne voortgevloed is. Maar alle, die wat pit achter 't oor hébben, en gewoon

zyn door zulke kladderige vernissen, én konstelooze blankétselkorsten met de scherpe stralen van hun gelouterd oordeel heen te booren, zullen ter eerster opslag bemérken, dat hy de waare Historie van *Alexander den Grooten* met de Roman van *Kassandra* slordiglyk, als één die zebeide niet te deege doorkroopen heeft, onder één mengt, én niet dan een grooten hoop windige én bommende woorden, die weinig zéggen willen, mét zeer lange, gedwongene, én onverstaanelyke *Perioden* uitstoot, én op 't pampier wérpt.

[...]

Waarlyk, wy hadden het van onzen Rymer zo slécht niet verwacht, nóch ook dat hy ons zo veel onnozel wérks zoude berókkkenen, als wy nu ondervonden hebben; én hébben vertrouwd, dat, daar hy met zyn *Dubbel én Enkel* zo slecht gevaaren was, hy nu wat beters én waerdigers in 't licht zoude geeven. Zonder dit vertrouwen zouden wy ons zélven de moeite van zyn Tooneelspél naa te maaken, én zyne misslagen op te tékenen, én dus in órde te bréngen; én de Lief-hébbbers, van die te leezen, én onderzoeken, gespaard hébben.

[...]

NIL VOLENTIBUS ARDUUM.

Eindnoten:

- 4 Meestal toegeschreven aan eerstgenoemde; voor toeschrijving aan de laatste zie Dongelmans, 1982, p. 350.
- 5 Zie hierover Harmsen, 1989, pp. 167-172.
- 6 Voor Ovidius' *Metamorphoses* zie ook no. 29.

3

Joan Blasius (vert.): P. Scarron, *De edelmoedige vyanden*, derde druk, Amsterdam, 1671.

Uit: 'Opdracht'.

Joan Leonardz. Blasius (1639-1672) was advocaat te Amsterdam en werd in 1669 tot regent van de Amsterdamse schouwburg verkozen, op de plaats daarvoor bezet door Lodewijk Meyer, een van de oprichters van het genootschap *Nil Volentibus Arduum*. De leden van *Nil* verzelden zich tegen het populaire toneel met zijn spektakelstukken en kunst- en vliegwerken. In Blasius' toneelvertalingen vonden zij vele aanknopingspunten voor hun kritiek. De herziening van zijn uit 1658 daterende vertaling van Scarrons *L'Escolier de Salamanque ou les g nereux ennemis* was Blasius' antwoord hierop. De opdracht is gericht tot de Amsterdamse commissaris mr Jakob de Graaf. In 1670 waren ook al verschenen zijn vertaling van Plautus' *Menaechmi*, getiteld *Dubbel en Enkkel*, en van *Le Mariage d'Oorondate et de Statira*. Op beide werd door *Nil* gereageerd; zie tekst no. 2 en 4. Zie over Blasius: Winkel, 1882, en over zijn vertaling van Scarron: Elissen, 1979.

Na dat deese mijne *Edelmoedige Vyanden*, op de bysondre aanprijzing van dien nooitvolpreesen Konst-yveraer, mijn geneegen vriend, Heer *Tobias van Domselaar*, meede Regent deeser Schowburg, sedert hun eerste geboorte-jaar hier ter steede, onse duitskundige [= *Nederlandssprekende, ed.*] gewesten hebben doorgewandelt, sijn hunne kleederen, door de meenigvuldige tooneel-strijden, in een vyandlijke vriendschap, soo afgerotst, dat sy, meer als ter halver sleet, doorgaans, om in haar aansienlijkke stand te blijven, een nieu gewaad vereisten. Waar by het my meede niet verdrooten heeft, haar duitsche [= *Nederlandse, ed.*] tong-riem met een sachte hand aan te raakken, en deselve van een te strenge hardigheid, tot een min-aanstootlijkke Rijm-spraak, hunne taal-woorden wat te veranderen, op de eene plaats etlijkke te verschikken, en op de andere weer nieuwe in te lassen. In allen gevalle, daar voor gesorgt hebbende, dat 'er in 't geheel geen merklijkke verandering mochte veroorzaakt worden; nochte ook, dat het duits van deese onse *Edelmoedige Vyanden* soude bevonden worden te verscheelen van *l'Escolier de Salamanque, of les Genereux Ennemis* van den Fransen Heer *Scarron*, welkkers *seggen wy*, al voor ruim veertien jaaren, en noch tegenwoordig, (om het aan de eerste jonkheid niet te doen wan-gelijcken) vermeenen gevolgt te hebben; sonder evenwel (als of wy ons self in verwaantheid hadden vergeeten) te willen

roemen, desselfs *maniere van seggen* te stip van worde te worde achtervolgt, of, by sijne woorden, soo men seit, geswooren te hebben; alsoo onse tijd, tot nutter rechtsbeesigheeden althans beroepen, het oversien tegen elkander, veel min de vertaalings mis-slaagen, die d'er eenige toenmaals ingesloopen mochten sijn, te verbeeteren, niet toegelaaten heeft: behalven, dat soodanige mis-greepen van een aankomende jongelingschap, als de mijne toenmaals, eerder haar blinde dicht-yver quijtgescholden, als haar ingebeeld wijsheid geweeten moet worden. Wanneer ook een Dichter aan een woordelijcke oversetting sich soude verbinden, soo sow d'er geen Tooneel-stuk kunnen worden gesegt worden overgeset te weesen; vermits in de grond-taal noch altoos souden woorden gevonden worden, die in de oversetting niet gebracht waaren; ook somtijds niet souden hebben kunnen geschikt worden, als met de aanstootlijxte hardigheid, die oit in een vloejend Dichter mispreesen is. Soo ook een duitse vertaaling van een Frans Tooneel-stuk niet soude kunnen goet en volmaakt weesen, 't en sy al de *woordjes* doorgaans stip waaren overgeset, niet tegenstaande de *sin* op het krachtigste was uitgebeeld, soo most ook eerst aangeweesen worden, dat een Frans Dichter, die Spaansche stukken overset, als dit onse tegenwoordig is, ook soo net en stip sonder hardigheid het Spaans van worde te worde hadde vertaalt, en dat syn vertaalt Tooneel-stuk door die stippe vertolkking alleen luister kreeg: daar nochtans kenlijk is, dat veel Fransse, ja verre de meeste, Tooneelspeelen uit het Spaans overgeset sijn, en echter tegen elkander overgesien wordende, met elkander wel over een stemmen in het *seggen*, dat is, in de *sin*, maar juist niet in *de maniere van seggen*, dat is, in de *woorden*, en evenwel groote toejuiching in beide taalen behaalen; gelijk sulx meede kan bevestigd worden, uit verscheide Tooneel-stukken, die of uit dusdanig Frans, of uit het Spaans overgeset sijnde, met ongemeenen toeloop, en tot sonderling vernoegen der arme Godshuisen in onsen Schowburg vertoont worden:⁷ terwijl het onmooglijk is de natuurlijke *maniere van seggen*, en eigentlijkke aardigheid van de eene taal in de andere over te brengen; als hebbende iedere Taal, om des Dichters vindingen op het gevoeglijxt uit te drukken, sijne bysondere aangeboorene eigenschap, welke op het aldernaauwste, doenlijk is, na 't vereisch der Tooneelen en dicht-saakken te volgen genoeg is; mits de rechte sin ongeschonden blijve, en des eersten Dichters oogwit, soo wel in sijn grond-taal en eigentlijkke meening, als in des tweeden Dichters uitgedrukte vertaaling en krachtige nabootsing, getroffen worde. Waaromme J.v. *Vondel*, in sijne verduitsde Elektra van den Griexen Sophokles, ook seer wel aanmerkt, seggende: *Ook is 't onmoogelijk de reedenen wel te binden, indienmen, gehouden sijnde, de*

Griexe (of Latijnse, Franse, Spaanse of andere taalen) koppelingen stip te volgen, niet met een ruim geweeten wat vrymoedig daar over heen derf vaaren. Rijm en maat, waar aan de vertolcker gebonden staat, verhindert ook meenigmaal, dat de vertaalder niet soo wel en volmaaktelijk naspreekt, 't geen soo wel en heerlijk voorgesprookken word: ende iet van d'eene taal in d'ander door eenen engen hals te gieten, gaat sonder plengen niet toe.

Ik doe dan de eerstelingen mijner, toen rijmsuchtige, jonkheid, nu voor de derdemaal, in een nieu en luchtig Lente-kleed voor Uw Ed. Achtbaarheid ten Tooneele verschijnen, en deese mijne *Edelmoedige Vyanden* op de voet van het autaar uwer vriendlijkker edelmoedigheid, als een offer mijner verplichte eerbiedigheid, onderdanig nederleggen: met vertrowwen, dat hun edelmoedige vertooningen, die aan twee Dichters, de eerste in Spanje, de tweede in Vrankrijk, onverganklijke eer-naamen verschaft hebben, my van te stout bestaan by Uw Ed. Achtbaarheid sullen vrysprekken; als sijnde dit een van de beste en voltooiste Spaansche speel-stukken, die sedert de onverbeeterlijkke [= *onovertreffbare, ed.*] *Cid*, volgens de getuigenis van den Heer *Scarron*, op het Frans Tooneel vertoont sijn.

[...]

Eindnoten:

- 7 De inkomsten van de schouwburg werden afgedragen voor het onderhoud van behoeftigen.

4

[David Lingelbach] (vert.): Plautus, *De gelyke twélingen*, tweede druk, Amsterdam, 1677.

Uit: 'Voorrede'.

Met deze vertaling van *Menaechmi*, gepubliceerd in 1670 zette *Nil* zich af tegen de versie van Blasius, *Dubbel en Enkkel*, in datzelfde jaar gespeeld in de schouwburg (zie toelichting bij tekst no. 3). De voorrede in deze tweede druk is nieuw. Beide vertalingen werden onlangs tezamen heruitgegeven (Beenen en Harmsen, 1985).

Deze Gelyke Twélingen, uit de Menéchmen van Plautus getrokken, al voor eenige jaaren uitverkóft, én niet meer te bekomen zynde, hébben wy goed gevonden de zélve op nieuws te laten hérdrukken, én daar wéder in eene Voorrede naauwkeuriger by te voegen de rédenen waarom wy in alles dien geachten Roomschen [= *Romeinse, ed.*] Blyspéldichter niet stip gevólgd hébben, wélke voordézen van ons in den Opdrag⁸ zyn gegeven; opdat de Leezer zoude moogen zien, dat de veranderingen, daar in gemaakt, niet by geval, én onbedachtzaamlyk, maar mét opzét, én overlég, geschied zyn.

Drie voornaame rédenen hébben ons daar toe bewoogen; te weeten vooreerst, dat het Spél, zodaanig het Plautus ons heeft nagelaaten, in ons land, én in déze tyden den Toekykeren min behaaglyk zoude geweest zyn; als ook ten twéden onverstaanlyk voor den genen, die van de zéden, én wétten der Ouden geen kennis hébben, én die by ons vér den grootsten hoop uitmaaken: En ten dérden, dat het op veele plaatsen aanloopt tegen de naauwkeurige Régelen, wélke in een wélgestéld Tooneespél behooren waargenomen te worden. Het wélk alles klaarlyk zal blyken uit de bijzondere aanwyzingen, die wy van ieder verandering in het vervólg zullen geeven.

De plaats, daar de geschiedenis voorvalt, hébben wy in Hólland gesteld (schoon Plautus daar toe Epidamnus in Macedonien hadde uitgekooren) om het Spél daar door behaaglyker, én verstaanlyker te maken, door zyne Slaaven in Knéchts, én andere persoonen, én zyne Grieksche zéden in Hóllandsche, te veranderen. En wél te Amsterdam, om dat aldaar een openbaare Schouburg mét goedkeuring van de Reegering opgerécht zynde, de Tooneelpoëzy daar ook meest geacht, én aangekweekt wordt; waarom

wy ook de straattaal van die Stad eerder, dan van eene andere, als daar verstaanlyker zynde, gebruikt hebben: dewyl tóch de spraak van het gemeene volk in een Kluchtig Blyspel noodzaakelyk vereischt wordt.

In de Geschiedenis zélf doen wy den verlooren Broeder van buiten aankomen, én voeren hém in, als óf hy zynen broeder te Amsterdam niet alleen niet én zócht; maar dat hy hém zélfs daar niet dacht te vinden, maar wel te Amesfoord; óf naa het verloop van zés én twintig jaaren uitblyvens dood vermoedde; heel anders als Plautus: omdat het al te vreemd is, dat een die zynen Broeder zoekt, gelyk van den Latynsche dichter gestéld wordt, zich niet zou inbeelden dat de Broeder, dien hy zócht, inzonderheid dewyl de ééne zo dikwyls voor den andere wordt aangesproken, daar ter plaatse moest te vinden zyn.

Wy maaken mede gewag van de gelykheid der kleedéren van beide de Broeders, om eene zwaarigheid wég te neemen, die Plautus niet aanroert, teweeten, hoe zy eveneens, op ééne én de zélfde tyd gekleed komen te zyn; het wélk men vólgens de lessen der Meesteren van de Tooneelkunst niet aan het geval moet overlaaten; maar rédenen geven, waarom zulks gekomen is: te meer dewyl de overeenkomst van gestalte, én weezen, vreemd én ongewoon genoeg voor den Aanschouwer, én Leezer geoordeeld wordt.

Het heeft ons goed gedacht, het dérde, én vierde Be-dryf van Plautus, om hunne kortigheid in één gesmolten zynde, tót ons dérde; én zyn vyfde om des zélfs lankheid tót ons vierde, én vyfde te maken.

Ook hebben wy nóch iets in het vyfde Bedryf, dat Plautus met drie Persoonen besluit, dienstig gevonden te veranderen, om het Spél met een vóller Tooneel te doen eindigen: én de Catastrophé óf Ontknooping zo vérre, ja vérder als hy, na het einde gebragt; om het verlangen der Aanschouweren, vólgens de waare grond der Tooneelkunst, zo vér het moogelyk was te rékken, én hén daar door meer vermaak te verschaffen. Wy voegen alleenlyk iets achter de zélve, om den Toehoorder, óf Leezer, niet onkundig te laten, hoe het met de Médetooneelisten, buiten de Gebroeders, afgeloopen is.

Wy doen eenige Vertooners, meerder reizen op het Tooneel komen, als Plautus, om zyne Alleenspraaken voorby te gaan, die altyd gemyd moeten worden, wanneer de Alleenspreker niet door dringende hartstógten verrukt is, het wélk meest geschiedt in Treurspélen; óf niet krankzinnig, én dronken is, dat meest in Blyspélen voorvalt, gelyk in het begin des vierden Bedryfs van dit stuk de oudste Broeder, dronken uitkomende, alleen spreekt.

De zin, én rédenen ook der meeste Alleenspraaken van Plautus zyn van ons achtergelaaten, omdat wy, de alleenspraaken en zélfs voorbygaande, die niet konden te pas bréngen; én omdat hy, naar het gebruik dier tyden, daar meest dingen in doet zéggen, die van het geheele lichchaam der Blyspéls t'eenemaal afgescheiden zyn, én toen misschien zyne Toehoorders vermaakten, dóch nu den onzen gansch onaangenaam zouden zyn.

En dit zyn de voornaamste veranderingen, wélke wy voordézen in dit Spél, wanneer het aldereerst met der haast opgeslagen, én al voort in het licht gegeven wierdt, gemaakt hébben. Echter bevonden wy toen wy het zélve naazagen, om het voor de twéde maal onder de Pérs te bréngen, dat'er nóch al veel, 't wélk verbéterd behoorde te worden, ingesloopen was. En alzo wy ons in geenen deele schaamen te bekénnen, dat wy nóch niet tot de hoogste kénnis der Tooneelpoëzy gekomen zyn; maar dagelyks trachten, gelyk in alle onze andere oeffeningen, hoe langer hoe meerder in die weetenschap toe te neemen, hébben wy ons niet ontzien te verbéteren de mislagen, die in den voorgaanden Druk nóch overgebleeven waaren, van wélke wy hier één van de voornaamste zullen aanwyzen. Van de overige kan de Leezer zélf oordeelen, zo hy het der pyne waerd acht, deezen tweden met den eersten Druk te vergelyken.

In het eerste Bedryf hébben wy eenige nieuwe Tooneelen ingevoegd, om twee Persoonagien, die veel tót uitwérking van dit Spél bybréngen, in het begin den Toekykeren te vertoonen; opdat zy naderhand niet, als uit de lucht, én zonder voorbereiding, zouden schynen op het Tooneel te komen vallen.

[...]

De uitheemsche Eigene naamen, wélke naar de wys der Nederduitsche veranderd zyn, én de andere vreemde woorden, die men in onze Taal gemeenlyk gebruikt, hébben wy geschreeven naar de wyze, waar op wy alle de eygene Néderduitsche woorden spéllen. Maar als wy dezélve zonder eenige verandering, zodaanig die in hunne eigene Taal zyn, gebruiken, hébben wy die vólgens de spélling hunner taal geschreeven.

[...]

Eindnoten:

- 8 Die eerdere opdracht was ondertekend door het medelid van *Nil* Joannes Antonides van der Goes, en gericht aan Mr Pieter Blaeu, secretaris van de stad Amsterdam.

5

Andries Pels (vert. en bewerker), *Q. Horatius Flaccus Dichtkunst op onze tyden én zéden gepast*, Amsterdam, 1677.

Uit: 'Voorréde aan den lezer'.

Andries Pels (1631-1681), advocaat en dichter, bewerkte de *Ars poetica* ten behoeve van het genootschap *Nil volentibus arduum*, waarvan hij de voornaamste theoreticus was. Ook in alexandrijnen schreef hij zijn *Gebruik én misbruik des tooneels*, waaruit tekst no. 9 hieronder een gedeelte weergeeft. Voor de tekst van de voorrede werd gebruik gemaakt van de moderne heruitgave (Schenkeveld-van der Dussen, 1973, pp. 49-52).

Ik geef u hier de Dichtkunst van Horatius, in Néderduitsche vaerzen vertaald, op sommige plaatsen wat uitgebreid, én op onze tyden, én zéden gepast; van wélk alles ik u, Leezer, vervólgens de rédenen zal geeven, die my daar toe bewoogen hébben.

Dat ik Hém vertaald héb, is by toeval geschied, alzo ons Kunstgenootschap, bekénd door de Zinspreuk van NIL VOLENTIBUS ARDUUM, voor eenige jaaren bézig zynde mét in het Néderduitsch eene verhandeling van de Tooneelpoezy te maaken,⁹ veele plaatsen in zyne Dichtkunst vond, dienstig om de meeste, én de voornaamste wétten, die een Tooneelspéldichter te onderhouden heeft, door het gezag van dien grooten Man te bekrachtigen; dierhalven oordeelden wy, dat het niet onaangenaam zoude zyn die plaatsen op maat, én rym te verduitschen, wélk wérk my te beurte gevallen zynde, wierd my in bedénking gegeeven, én naderhand verzócht, zyne geheele Dichtkunst in vaerzen over te zétten, het wélk ik zeer onbezonnen aannam, niet dénkende, dat het zulk een moeiljelyk wérk zoude weezen, als ik daarna door de érvaarenheid wél bevonden héb.

Want ik had naauwelyks begonnen, óf ik zag veele zwaarigheeden, daar ik te vooren niet op gedacht had; dewyl ik, om de meining van dien Dichter aan onzen Landsgenooten klaarlyk bekénd te maaken, niet alleen grootere vryigheid, als in het gemeen by andere Overzétters geschiedt, in het bewoorden, héb moeten gebruiken, omdat onzen Dichtlievenden meer gelégen is aan het geene die Dichter zéggen wil, dan hoe hy het zégt: Maar ook, omdat ik my genoodzaakt oordeelde eenige plaatsen uit te

breiden, als voornaamlyk van de Reijen, van de Saters, én van de op- én voortgang der Tooneelspélen.

Van de Reijen had Horatius weinig gesproken, én niets, dan heure plichten aangeroord, omdat men te zynen tyde daar van niet teenemaal onkundig was, daar men in tégendeel hédensdaagsch zeer weinig kénis van de zélve heeft. Om deeze réden héb ik heur gebruik, eigenschap, én uitvoering wat omstandiglyk, én wydloopig moeten beschryven, opdat onze Tooneeldichters de zélve in hunne Spélen niet in en voeren, door dien zy op onze Tooneelen niet na behooren kunnen uitgevoerd worden.

Hoe de Saters by de Ouden gebruikt wierden, én waarom zy by ons niet gebruikt behoorden te worden, héb ik gevoegd by het geene Horatius daar van geschreeven heeft, én het zyne wat breeder verhandeld.

Ook héb ik van de opgang der Tooneelspélen vry wat meerder, als Horatius, gezégd, én der zélver voortgang tót onze tyden toe gerékt; omdat my voeglyk dacht daar ter plaatse te verhaalen, hoe het vervólgens, van den beginne tót den einde, mét de Schouwspélen afgeloopen is.

Bij wélke gélegenheid ik méde had behooren te spreken van het gebruik, én het misbruik der zélve; maar my kwam zo veel van die stóf voor, dat ik raadzaam gevonden héb daar van een byzonder wérkjen op te slaan, het wélk op dit wel in het korte vólgen mogt. De oorzaak die my bewoogen heeft zyne Dichtkunst op onze tyden, én zéden te passen, is, dat ik mynen Landsgenooten eene Néderduitsche geeven wilde, gelyk hy den zynen eene Latynsche gegeeven heeft; daarom bèn ik, ter plaatse daar hy het maaken der Latynsche vaerzen leert, eene ruuwe schéts van de hédendaagsche Rymkunst genoodzaakt geweest in te voegen, van de wélke myns weetens nóch niets geschreeven is; én om de zélfde réden héb ik overgeslagen het geene hy zégt van de Muzyk der Ouden in hunne Tooneelspélen, alzo het niet dan eene onnoodige naauwkeurigheid alhier ter plaatse zoude weezen.

Het dunke derhalven ook niemand vreemd, dat ik veele Latynsche eigene naamen in Néderlandsche veranderd héb. Weinige weeten, dat Métius een oordeelaar van fraaije schriften, én gedichten, óf dat Méssala, én Cassélius Aulus uitsteekende pleiters geweest zijn; maar de Heeren Hóp, Six, én La Mine zyn by ieder één bekend; én die maar eenige goede schryvers in het Néderduitsch geleezen heeft, érként zo wél Spiegel, Koornhart, Visscher, Hoofd, Vondel, énz. voor verbéteraars van onze taal, als Ennius, Caecilius, Plautus, Cato, Virgilius, énz. voor de Opbouwers van hunne gehouden worden. Echter schynt eenige réden van aanstootelykheid te geeven, dat ik ons Kunstgenootschap in de plaats van

Aristarchus, én Dóokter Meijer,¹⁰ die een lid van het zélve is, voor Quintilius invoer, als riekende naar eigene lóf.

Maar ik héb het niet wél kunnen myden, omdat ik niemand wist te vinden, die zonder eigen belang zo vrymoedig van schriften, én gedichten oordeelt, als by ons, én hém gewoonlyk gedaan wordt: want in deeze eeuw is onderde meeste van de weinige, die bekwaamheid hébben, die zótte heuschheid van alles goed, óf die érbarmlyke nydigheid van alles kwaad te keuren.

[...]

Eindnoten:

9 Dit is *Onderwys in de tooneel-poëzy*, in handschrift gereedgekomen in 1678, maar pas in 1765 te Leiden uitgegeven als *Naauwkeurig onderwys in de tooneel-poëzy*. Zie ook bij no. 7.

10 Voor dit medelid Dr Lodewyk Meyer zie ook toelichting bij no. 3.

6

Joan Dullaart (vert.): Balzac, *Aristippus, of van het ampt der hooge staatsbedienaars*, Leeuwarden, 1677.

Uit: 'Opdracht'.

J.L. Guez de Balzac was een van de voorbereiders van het Franse classicisme. Zijn *Aristippe, ou de la cour* (1658) bevat een achttal essays over staatkundige onderwerpen. Joan Dullaart was voorts actief als schrijver en vertaler van toneelstukken van 1652 tot ca 1680, en vertaalde ook Tasso in proza. Zijn opdracht was gericht aan Jhr Willem van Wyngaarden. Zie verder bij no. 8 en 10 hieronder.

[...]

Verscheide Perzoonen, zeit de geleerde Godeau,^a zeggen dat de vertaalingen voor gaauwe vernuften, onwaardig zijn;¹¹ en gelijk als die oude Filozoof, die niet wilde toestaan dat men waater by zijn buuren haalen zoude, voor dat men zijn eigen Landt eerst tot op de Kleigrondt hadt uitgedolven; dat alzoo een geest zich niet begeeven moest, om andere te verklaaren, voor al eer dat hy gevoelden onbequaam te zijn, van uit zich zelve iets te kunnen voortbrengen.

Doch vervolcht hy, ik ben van dat gevoelen niet, maar in tegendeel dunkt my, dat men om de vertaaling van een deftig Schrijver, gelukkig te voleindigen, weinig minder verstant, oordeel en welsprekentheit van nooden heeft, als in de werken aardigheid en vindingen zijn.

Daar zijn geen menschen, als d'onweetende, die hun kunnen inbeelden, dat deeze arbeit geensints moeilijk is. Want gelijk als yder taal zijn bijzondere aangenaamheit heeft, en yder geest zijn verscheiden merkteeken, of uit reeden van de Luchtstreek;^b of ter oorzaak van de ongeleegentheit der gesteltenisse der werktuigen, die hem in zijn werken dienen; of door de verscheide onderwijzingen; zoo is'er een groote bequaamheit van een lange overdenkkinge van nooden, om voor te koomen dat een Schrijver niet belachchelijk te voorschijn komt, met een kleedt dat hy niet gewoon is te draagen.

a In zijn Redeneering op Malherbes werken.

b Klimaat.

Hier by is de verscheidenheit die men in de taalen vint zoo groot, zoo wel om de t'zaamenstellingen,^c en de gedaanten^d der uitgangen,^e als om de afbeeltzels en andere versierselen, dat men die t'elkens moet van zwier en aangezicht veranderen, indien men daar geen wanschaapen lichchaam van maaken wil.

De vrijicheit die de Franssen in 't veranderen der uitheemse woorden neemen, kan in onze taale ook niet geleeden worden. Want zy maaken gants geen zwaarigheid, om eenige vreemde- en Kunstwoorden, met die maar wat te verbuigen, hunne taal eigen te maaken. Daar de onze een vreemt geluit terstont wraakt.

Ook hebben zy zommige wijze van spreekken, of van hun zelve, of van andere ontleent, die een vertaalder in onze taale hun niet geeven kan, zonder een groote ommezwaaij van woorden te gebruiken, en volgens dien, zonder de gedachten niet te verzwakken, daar van de Scherpzinnigheid dikmaals in de woorden beslooten leit, in dien hy zich zelve niet lang beraat, en hunne taal zoo wel als de zijne verstaat.

Daarom moet het voornaamste oogmerk van hem zijn, de zin met een naaukeurige getrouwigheid te volgen. En het zou somtijts een zeer groote misslag van oordeel zijn, zich aan de gedaante der woorden te binden, daar yder Lantvolk zijn bezondere smaak in de aangenaamheit der stijle heeft, en het geene dat op d'eene plaats verwondering verwekt, gevaar zou loopen van op d'andre niet geleeden te worden.

[...]

Eindnoten:

- 11 Antoine Godeau, 'Discours sur les oeuvres de M. de Malherbe', in: *Oeuvres de Malherbe*, Parijs, 1630.

c Constructie.
d Forme.
e Periode.

7

[Ysbrand Vincent], in: *Onderwys in de tooneel-poëzy*, [manuscript, 1678]

Uit: 'Caput 15'.

Het *Onderwys* was de poetica van *Nil* waaraan door diverse leden hoofdstukken waren bijgedragen. Het werd voltooid in 1678 maar verscheen pas in 1765 in druk. Caput 15: 'Zestiende Dag. Vander Persoonen Naamen, en Rangh' werd geschreven door Ysbrand Vincent (1641-1718), (plagiërend) toneelschrijver en leider van *Nil* na de dood van Pels en Meyer in 1681. De tekst volgt Harmsen, 1989, pp. 192-193).

[...]

In de Tooneelstukken, die uit d'eene in d'andre taal overgebracht en vertaalt worden, staat te letten of het een Treur of Blyspel is: zoo het een Treurspel is, die gemeenlijk om te grooter luister te hebben in uitheemsche kooningrijken onder groote persoonaadjen speelen, en maar simpelijk overgezet, en naar den rechten zin gerymt worden, moetmen dezelve naamen behouden, en niet veranderen, om datmen de Geschiedenis, die aan een ieder of door de Bekentheid vande Historie zelve, of om dat het Treurspel in zyn grondttaal bekendt is, daar door onkenbaar en onaangenaam aanden Toehoorder zouw maaken.

Daar in teegendeel inde Blyspeelen, die meest altyd of onder fraaye burgers, of onder gemeen volk spelende, van geringer stoffe wordende gehandelt, om dezelve aangenaam en verstaanlijker te maaken, in't vertaalen van plaats en zeeden moetende veranderen; ook de naamen naar de gewoonte en gebruik van de plaats daar die speelen gestelt moeten werden gelijk de *Warenar* na d'*Euclio*, en *Roemer* naar¹² zeer eigentlijk en natuurlijk de benaaminge aande Persoonaadjen, neevens 't veranderen van plaats, tyd en zeeden, is gegeeven; het welk niet alleen een groot Cieraat aan die stukken heeft bygebracht, maar neevens d'andre fraaijicheeden, een goede uitslagh heeft doen bekoomen, daar in tegendeel veele andre stukken, onder anderen *Het dubbel en Enkelspel* na de *Menechmen* van *Plautus*, *l'Esprit Follet*, of *Spookende Jufvrouw*, *l'Aveugle Clairvoijant* enz.¹³ inde welke hetzelfde zo wel niet in aangemerkt, en teegens 't verstandt en't gebruik strydende, eene kwaaden uitslagh hebben verkreegen.

[...]

Eindnoten:

- 12 Zie Harmsen, 1989, p. 200. Warenar is de hoofdpersoon in Hoofds bewerking van Plautus' *Aulularia*. De naam die Vincent openliet is Thraso, door Bredero veranderd in Roemer in *Moortje*, zijn versie van Terentius' *Eunuchus*.
- 13 De Plautus-vertaling is die van J. Blasius; zie toelichting bij tekst no. 4. Zie voor de andere titels Harmsen, 1989, p. 201.

8

Joan Dullaart (vert.): Racine, *Ifigenie in Aulis*, Amsterdam, 1679.
Uit: 'Opdracht'.

Dullaart (zie voor hem ook no. 6, hiervoor) presenteerde zijn vertaling van Racines *Iphigénie* (1674), volgens de titelpagina 'op gelijk getal Nederduitsche vaarsen gestelt', aan de Amsterdamse schouwburg in wedijver met die van *Nil* (zie no. 10, hierna). Hij hekelt in zijn opdracht aan Lodewijk de Bas indirect de literaire pretenties van die 'overvliegers'. Zie Winkel, 1890, pp. 102-103.

[...]

Wat my belanght, ich sal ... my vergenoegt houden met den Heer Racine, van verre, op sijne schreeden, met waggelende voetstappen, na te volgen; die schoeyense niet net op een leest, zijne niet juyst de selve woorden en eygen sin (die dickmaels in manier van spreken veel met de onse verscheelt) evenwel daar, of daar ontrent, gelijk de Landtmeeter segt, zijn sullen, en het gelijk getal sijner Fransche Vaarsen uitbrengen.

Hoe na dat ik mijnen Poët, in soo naauwbepaalden perk, nu gekomen ben, laat ik de liefhebbers der Dichtkunste, en beyde Talen, die de moeyte sullen willen doen van mijn Nederduytsch tegens het Fransch t'oversien, oordeelen.

Ik wil wel bekennen, mijn Heer, dat men den Franschen Poëet, noch veel nader soude kunnen komen (met ongedrongener, gladder en vloeyender stijl, sijne hoogdravende vaarsen naswieren) als ik gedaan hebbe, indien men daar, gelijk sommige willen, ettelijke maanden, ja jaren aan besteden.

Naar voor my, gelijk als U E. bekent is, die in 't Dichten niet veel gewendt ben de Handt onder 't Hoofd te leggen, of op de Nagelen te bijten, de Dichtkunst maer als een Speelpop gebruyke, om den ledigen tijdt door te brengen, soude dese moeyte niet van my selven kunnen verkrijgen, terwijl ik daar door weynigh Lof voor my by sie in te leggen, en om dat ik daar geen Meester of Overvlieger, tracht in te worden, wil ik het alle anderen, die van een tegendeeligh gevoelen zijn, gaarne gewonnen geven.

[...]

9

Andries Pels,

Uit: *Gebruik én misbruik des tooneels*, Amsterdam, 1681.

Voor Pels zie hierboven no. 5. In het hier gegeven gedeelte (regel 989-1084) van wat als het manifest van *Nil* kan worden beschouwd, bespreekt Pels eerst de vertaling van Corneilles *Le Cid* (1636) door Johan van Heemskerck (1641) om vervolgens aanbevelingen te doen over het navolgen van buitenlands toneel in het algemeen. De tekst volgt de moderne heruitgave (Schenkeveld-van der Dussen, 1978, pp. 74-76).

[...]

Ik weet, wat stóf' er is dit Spél te wéderspreeken;
 'k Weet, dat de maaker zélf zyn Spél van veel' gebréken
 Beschuldigt; wat men van de taal zégt, rym, én styl,
 Die de Overzétter mét geen roffel, 'k zwyg een' vyl,
 Heeft overloopen; én 'k bekén, dat het déê geen hinder,
 Als dat wat nétter waar'; maar daar het meerder 't minder
 Zo krachtig overweegt, daar keurt men om het zoet,
 't Geen onze geest geniet, dat minder licht voor goed.

Ook is de misstal klein, de tyden na gerékend,
 Toen 't eerst in 't licht kwam, schoon Córneille zélf het tékent.
 Het speelt geen maanden, nóch tooneelt zo woest, én wyd,
 Of 't houdt, schoon eenigsins gedwongen, plaats, én tyd.
 Ook is de dubbelheid der stóffe weinig te achten;
 Want onze inbeeldingen zyn mét zo groote krachten
 Door Don Rodrigoos, én Chiménes ramp vervoerd,
 Dat ons de Infante niet eens aangaat, nóch ontroert:
 Zo dat' er niemand na zou taalen, nóch haar missen,
 Al onderstond men haar heel uit het Spél te wisschen.

En schoon het juist in taal, én styl, én rym zo nét,
 En zuiver, als 't behoort, niet over is gezét,
 Men weete, eer dat men spreek' tót nadeel, óf verkleining
 Van de overzétting, dat nooit 's Overzétters meining
 Geweest is, mét het Spél te geeven in de druk,
 Het oordeel van élk één te nooden op zyn stuk;

Maar dat hy 't eerst Bedryf ter loop heeft opgeslagen
 Een' Juffer te gevalle, én onder 't wérk behaagen
 Tót voort te vaaren kreeg; zo dat hy tót het énd,
 Gelyk men wandelt in gedachten, is beléndt;
 Dat sint, een afschrift hém stilzwygend zynde ontnomen,
 Het voort in 't licht, én op de Schouwburg is gekomen;
 Waarom de laatste hand daar aan niet is gelégd.

En échter is het nóch verachtelyk, nóch slécht.
 Neen zéker; want, zo sléchts ter vlugt vertaald, én jagtig,
 Is 't heel natuurlyk, klaar verstaanlyk, én zeer krachtig;
 Ja zo, dat niemand licht zou durven onderstaan
 De hand aan 't schaaven, én veranderen te slaan;
 Of die het waagde, zou 't van veel' voorneeme gaaven,
 Daar 't nu méé pronkt, misschien berooven, door 't verschaaven.

Ook was 't onmooglyk, dat uit Raadsheer Heemskérks hand,
 Die steeds geleid wierd van zyn hoog verlicht verstand,
 Iets aan de dag kwam, dat mét blydschap, én verlangen
 Niet wierd te moet' gezien, én mét vermaak ontfangen;
 Schoon zyne zédigheid steeds in haar' paalen bleef,
 én hy zyn' wérken, hoe uitsteekende, onderschreef
 Mét *Veniam pro laude*; in 't Néêrduitsch, *tót belooning*,
Verzoek ik, vér van lóf te hoopen, om verschooning.
 Ja 't is der Dichtkunst al te jammerlyk mislukt,
 Dat zulk een geest zo vroeg der waereld wierd ontrukkt;
 Want zyne pén, bekwaam om alles uit te voeren,
 Had veelen blafferen de mond licht konnen snoeren
 Met and're wérken, daar hy taal, én styl wat nét
 Beschaafd, én op het rym wat naauwer had gelét.

En échter heeft de Cid door al die névels heenen,
 Gelyk een' héd're zon, het Schouwtooneel bescheenen.
 De grootste wélstand, na myn oordeel, geeven wél;
 De zéd'lykheeden, én hartstógten van dat Spél;
 En zo by ons de taal, in 't Fransch de schikking nétter
 Geweest waar', grooter lóf behaalde ooit overzétter
 Nóch maker; wyl de kunst ontwyfelyk groot goed,
 En voordeel, nimmermeer het minste nadeel doet.

Die Spélen geeven géld, én worden altyd gunstig
 Ontfangen, daar men taal, én fraaije zéden kunstig
 In waarneemt. Laat de Fransche ons tót een voorbeeld zyn.
 Hoe nét zyn die van taal? hoe zédenryk? hoe fyn

In kunst van schikking, in hartstógten, én gedachten.
 't Zyn deugden, die zo hoog doen hunne Spélen achten,
 Dat hunne taal tót aan des waerelds uiterst énd
 Door Schouwspéldichters, én tooneelstóf wordt bekénd.
 Ja dat de Dichters, die zich mét tooneelstóf moeijen,
 Wanneer ze uitsteeken, zien hunn' staat, én schatten groeijen
 Niet minder, dan hunne eer. Dus gaat ons Vrankryk voor,
 En strékt een' fakkél, om te vólgen op dat Spoor.

Want wat zal schorten aan veel' fraaije Spaansche Spélen,
 En Engelsche, als men wél wil léttén op 't verdeelen
 In Handelingen, én Uitkomsten, dat men die
 Zo lief niet, als de Fransche, óf lichtlyk liever zie
 Om hunne veelheid van voorvallen, én hunn' volheid
 Van vindingen? Aanschouw 't Verwarde Hóf, de Dolheid,
 Lowies de Vargas, het Veranderlyk Geval;
 Van schikking zyn zy wild in plaats, én tyd; maar all'
 De waereld pryst de stóf, Geleerde, én Ongeleerde.
 Zy zyn niet fraaij door onbetaamlyke, óf verkeerde
 Oppronkingen; maar door zeer leerzaame aardigheên.
 Men ziet' er trouwe Liefde, én Staatzugt in 't gemeen
 Malkand'ren tégengaan; men hoort 'er lóflyk spreken
 Ter gunst van pligt, én eer, ter ongunst van gebréken;
 Zo dat ze, al zyn ze juist niet in de winkelhaak,
 Daar door den kykeren aanbréngen groot vermaak.
 En wil men eens een Spél van de Engelschen ontleenen,
 Hunn' zwier navólgen, én de nétte kunst mét éénen
 Waarneemen, lichtlyk, dat het zich in tóp verhéff',
 En alle vindingen der Franschen overtréff':
 Want zéker, zo de kunst wierd wél in acht genomen,
 Zou, meent men, minder géld daarom in de Armkist komen?¹⁴
 O neen; maar meerder: want voorwaar vermaak door kunst,
 En zéden ondersteund, verdient all' 's waerelds gunst.

O Dichter, wacht u dan wanórdentlyke stukken,
 Schoon ze op een Schouwtooneel somwylen ééns gelukken,
 Te maaken; vólge, hoewél omzigtiglyk, de wét
 En régels, op het Spél mét overlég gezét:
 Want Schouwtooneelkunst heeft haar' régels, én haar' gronden,
 Zo wél als Bouwkunst, na veel arbeids uitgevonden
 Door braave meesters op der ouden Grieken spoor;
 Leen die alom, én steeds eerbiediglyk het oor.[...]

Eindnoten:

14 Zie hierboven noot 7.

10

Thomas Arentz (vert.): Racine, *Ifigenia*, Amsterdam, 1683. 'Aan den leezer'.

Thomas Arentz (1652-1701) was makelaar te Amsterdam, tevens toneeldichter en schrijver van gelegenheidspoëzie. Werd na zijn eerste toneelstuk uit 1679 lid van *Nil*. Zijn *Ifigenia* werd door dit genootschap uitgegeven en in de schouwburg opgevoerd. Zie hierboven no. 8 voor de tegenvertaling van J. Dullaart; voor Arentz zie Winkel, 1890.

Dit Treurspél, na het Fransch van de Heer Racine verduitscht, is, eenige tyd geleeden, door J Dullard vertaaldt, in 't licht gegeeven, evenwél is het tégenwoordige, niet zonder zyn kénis, by ons Kunstgenootschap al onderhanden geweest, eer het zyne gedrukt wierd, én lichtelyk eer hy het begonnen hadde over te zétten.

Wy hébben de vryheid genomen, hier én daar meer persoonen in 't Spél te voeren, om het toneel te vullen, alzo wy gemérkt hébben dat het zélve doorgaans behaagt, dóch het laatste Bedryf hebben wy, daar en boven, zélf mét eenige Tooneelen vergroot; vermits wy oordeelden dat het den aanschouweren meer genoeg zoude geeven, Ifigenia mét haaren Achilles weéderom van het outer te zien keeren, na dat zy (gelyk het de Heer Racine stélt,) het gevaar dés doods ontkomen was, als het zélve aan haar Moeder, in de uiterste benaudheid om haar Dóchters gevaar zynde, door Ulisses te hooren verkonden, daar hy, 't geheele spél door, zich haar vyand heeft getoont, én alleen heeft toegeleid om Ifigenia te zien dooden; zo dat men hém, die zonder eenig blyk, óf ander getuigenis als het zyne, haar verlóssinge beként komt maaken, mét réden van logenen verdacht kan houden, én twyffelen, óf het in der daad zo zy; én óf hy haar niet bedriegt. En dewyle zulks in 't speelen behaagd heeft, hebben wy hier raadzaam gevonden het zélve in het Drukken te veranderen.

11

Geraard Brandt, in P.C. Hooft (vert.): Tacitus, *Jaarboeken en Historiën*, Amsterdam, 1684.

Uit: 'Voorreede'.

Geraard Brandt (1626-1685) was een vriend en bewonderaar van Hooft, wiens leven hij beschreef (1677). Zelf aanvankelijk klokkenmaker, werd Brandt later dichter en historieschrijver. Hooft stierf in 1647. Zijn vertaling van Tacitus' *Annales* en *Historiae* was bij zijn leven onuitgegeven gebleven en werd nu voor het eerst bezorgd door Brandt.

[...]

Onze landtsluiden de Hollanders, om van de Duitschen niet te spreken, hadden wel voordeezzen de vertaalingen van Johannes Fenacolius, en Johan van Groenewegen, d'eerste voor zevenentsestig en de tweede voor dryenvyftig jaaren aan den dagh gegeeven.¹⁵ Maar dat Hollandtsch geleet in veele deelen weinigh naar 't verwonderlyk Latyn. D'eerste werdt te laf door zyn langkheit, en week dikwils van den zin: maar de tweede, die (dit moet men bekennen) meer lofs verdiende, en den Latynschen Schryver beter verstondt, was t'eenemaal onsmakelyk, door zyn schorre en afgebrooken kortheit. Hy werdt derhalven van weinigen geleezen, en van minderen verstaan.

Sedert heeft men op een beter vertaaling gewacht; maar lang vergeefs. Dat niemant vremdt dunke: want gelyk 'er zelden zulke Schryvers te voorschyn quaamen, zoo was 't noch zeldtzaamer een' overzetter te vinden, bequaam om zyne hooge gedachten in onze taale uit te drukken. Hier werdt te veel toe vereischt: niet alleen grondige geleerdtheit in beide de taalen; maar ook in 't byzonder een styl zoo geoeffent en krachtig in 't Hollandtsch, als de zyne in 't Latyn: en een diepe staatkunde, om den zin zyner staatgeheimen recht te vatten. Ook valt hier 't overzetten te meer bezwaarlyk om dat in dit werk somwyl zaaken voorkoomen, die door langkheit van tydt, meenighvuldig omsukkelen van handt tot handt, uitgewischt, gevlakt of verbastert zyn. Men bejeegent plaatzen, die zoo duister zyn als raadtsels, waar over d'uitleggers noch met zich zelven, noch met anderen overeenstemmen, en in 't uitleggen als heemel en aarde verschillen. Zelf als de zaaken al klaar zyn, is 't noch groote kunst dat men 't Latyn in Duitsch verandere. Men moet den zin van d'eene taale

uitdrukken, zonder d'eigenschap van d'andre te quetsen. Het vertaalde Duitsch moet niet veraarden naar 't Latyn, maar zyn spreekwyzen behouden. En hoe zelden kan de Vertaaler 't geen zo wel werdt voorgesprooken, evenwel naaspreeken? Van d'eene taale in d'andere, of door eenen engen hals iet over te gieten, wil zelden zonder plengen gelukken.¹⁶ 'T was dan bezwaarlyk een' bequaamen tolk te vinden voor zulk een' Schryver.

Maar eindelyk had Hollandt, en in Hollandt Amsterdam, het geluk, dat 'er iemandt uit de hunnen te voorschyn quam, die dat werk kon en dorst bestaan, en loflyk uitvoerde. Dit was de Ridder Pieter Korneliszoon Hooft, Drossaart van Muiden, het Hooft der Hollandtsche Dichteren en Historischryveren, dien de Fenix der geleerden Hugo de Groot met groot recht *Ingeniorum nostratium Princeps, den Vorst der Hollandtsche vernufften* noemde: in wien de geest van Tacitus scheen verreezen, en die, door zyn Nederduitsche schriften, al zyn tydtgenooten voorbystreevende, den tytel verdiende van den tweeden of den Hollandtschen Tacitus. Van hem wordt getuight, 'dat hy de boeken van Tacitus tweeënyftigmaal hadt uitgelezen: dat die groote Schryver met zynen aardt wonderlyk overeenquam: dat hem dat ernstigh, dat kort, dat ingebonden, dat afgesneeden, dat naau opmerken, diep denken en doorgronden, dat krachtig uitdrukken en inboezemen van zaaken, daar Tacitus in uitmunt, t'eenemaal eigen was.' In styl van schryven en kracht van taale behoefde zyn Neederduitsch voor Tacitus Latyn niet of naaulyx te wyken. [...]

Zyn zwaager, de Heer Justus Baake, die hem in 't uitschryven zyner Nederlandtsche Historien, met groote gediensigheit en vaardigheit, de handt boodt, hadt hem, uit een edele nieuwsgierigheit, verzocht, dat hy somtydts eenige stukken van Tacitus, hem ten gevalle, zou verduitschen. Om hem dan te believeen, en zyn gediensigheit te vergelden, werdt die vertaaling al in den jaare MDCXXX, of noch vroeger, by hem aangevangen: eerst uitkiezende 't geen hem best geviel, of bequaamst was zich naar onze taal te buigen. Doch als Baake daarn aanhieldt, om ook al 't andere en de t'zaamenhechting der zaaken vertolkt te zien, met beede zo veel luttel van de woorden te wyken als reedelyker wyze geschieden kon, heeft hem de Drossaardt ook daar in te wil geweest, en somtydts eenigen tydt afgebrooken en aan dat vertaalen te kost geleit: tot dat hy allengs dat geheele werk, Jaarboeken en Historien, het Boeksken van de Germaanen, en 't Leven van Agrikola, ten einde bragt.

Naa't vertaalen kon men somtydts eenige verscheidenheit van styl bespeuren, die min of meerder vloeide, naar dat hy zich wat stip aan de weezentlyke gedachten en woorden van den Schryver bondt, of daar van

eenighsins, om de Latynsheit te myden, afweidde. 'T welk leste hem, hoewel lastiger, nochtans, zoo hy betuighde, lustiger viel, dan zich te naauw, op zyn zwaagers verzoek, aan de woorden te houden. Doch hy kon 't quaalyk van zich zelve verwerven, dat zyn geest wat te veel vryheits zoude neemen. Zommige plaatzen hadden hem door haare duisterheit byna doen zweeten. Hy vindt ook in 't Latyn veele zo kerk- als staatzeeden, en aanwyzingen van ampten en zaaken, die in onze Landen, ja nergens, geen gebruik meer hebben, ook die 'er schimmelig van overoudtheit uitzaagen, en daar hy by gevolgh, bezwaarlyk Hollandtsche woorden of spreekwyzen toe kon uitvinden. Eenige plaatzen heeft hy, naa 't vertaalen, herkauwt, ver stelt, of verandert: en somtydts verklaart, dat hy by ondervinding merkte, hoe 't gezicht van 't vernuft, door te veel staarrogens, even zoo doof werdt als 't uiterlyk oogh. Ook beleeft hy, dat de geest niet altydt even vlytigh en gelukkigh in 't treffen was, en kon zich zelve somwyl niet wel voldoen: klaagende dat de ziel van 't werk wakker was, maar dat het lichaam quynde. Doch hy verstondt met eenen, dat het geen aan den styl ontbrak, door het gewicht der zaaken, het zinlyk beseffen van des Schryvers inbeeldingen, diepe inzichten, en 't merg der geschiedenissen vergolden zou worden.

Dan wat gevoelen hy zelf van zyn werk moght gehadt hebben, 't is niettemin, myns oordeels, zeeker, dat nooit vertaaling meer verdiende den dagh te zien: dewyl 'er zoo lang Hollandt Hollandt geweest is, niemant misschien geleeft heeft, die Tacitus meer hadt geleezen, beter verstaan, en bequamer was om hen te verduitschen.

Willen evenwel de laakzieke tongen van zommige smaalers, die door hunne Latynsche laadunkenheit alles verachten wat van anderen komt, hier een ander vonnis vellen, men moet het gedoogen; verzeekert dat het ryk der onreede en onkunde van zelf zal vervallen. Maar vindt iemand in dit groot en moeilyk werk, (dat de vertaalder, door zyn onleede en dootd belet, niet genoegh naar zynen zin kon overzien) iet met reeden te berispen, 't is billyk dat men, de misslaagen erkennende, zich erinnere hoe de Drossaardt in zyn leven verzocht: *dat men zyne gebreeken, zoo wel die voor hem verborgen waaren, als die hy zagh, en niet en zagh te beeteren, weezende misschien de minste meenighte niet, zou ten goede houden: naadien men niet alleenlyk moght, maar ook most missen*: ziende op de natuurlyke zwakheit van 't menschelyk verstandt.

[...]

Eindnoten:

- 15 J. Fenacolius (vert.), *Annalen ofte jaerboecken der Roomsche gheschiedenissen*, Delft, 1616, en *Vande ghedenkwaerdige geschiedenissen der Romeinen*, Amsterdam, 1645. J. van Groenewegen (vert.) *Overige werken Romeinscher geschied'nissen*, Delft, 1630.
- 16 Brandt ontleent deze woorden aan Vondel; zie Vondel, 1927, III, p. 643, in de opdracht bij *Elektra*. Ook aangehaald door Blasius, met bronvermelding (tekst no. 3).

12

Pieter Rabus (vert.): Erasmus, *Samenspraken*, Rotterdam, 1684.

Uit: 'De vertaler aan den lezer'.

Pieter Rabus (1660-1702) was praeceptor aan de Latijnse school te Rotterdam. Beoefenaar van taal- en letterkunde en bewonderaar van Erasmus, aan wie hij zijn purisme ontleende. Verdedigde het Nederlands als volwaardige literaire taal. Stichtte in 1692 het tijdschrift *De Boekzaal van Europe*. Zie voor hem Vet, 1980.

Wat ik in deze mijne Vertalinge hebbe verricht, zal ik met weinige woorden aanwijzen. Ik hebbe de Samenspraken na de naaste zin en woorden verduyst, met byvoegsel van eenige aantekeningen daar 't noodig scheen: op dat de Hollander Erasmus knepen mocht vatten, en de Jeugd het Duitsch met het Latijn klaarlijk overeen brengen. Bastertwoorden mijde ik als de Pest, en alle stijve manieren van spreken, daar men na den eis van den Schrijver een loopje kan gebruiken. Hoewel dit in d'eene Samenspraak meer, in d'ander min, waargenomen is, gelijk een Taalkundige zal kunnen bespeuren op wat plaatse, en waarom ik dit dus gedaan hebbe. De vorige vertalinge voldoet niemand hier in. Ik spreke van de laatste, die in den Jare 1664, te Utrecht gedrukt,¹⁷ en tot noch toe voor de beste gehouden is, want de vorige, die misschien noch arger zijn, hebbe ik niet gezien, en eenige bladen van deze laatste met walging. De goede Man (wie hy ook mag zijn, dieze vertolkt heeft) heeft het Latijn van vele Samenspraken niet verstaan, of, ten minsten, een ander niet wel kunnen doen verstaan: daar by stinkt hy van *Pedantse* woorden (hoe wil ik ze anders noemen?) als *principalijk*, *gracieuselijk*, *religieus*, *periculeus*, *plaisantig*, *Theologanten* en andere meer, met welke op te tellen ik het papier niet mag bekladden. Dog om evenwel een enkel staaltje van verfoeyelijke botheid te toonen, zal ik den Lezer wijzen tot de Samenspraak van den *Soldaat en Karthuizer Monnik*, of in 't Latijn *Militis & Carthusiani*. Aldaar vertaalt deze Man

Salve germane carissime.

Zijt gegroet allerliefste Duitsche Broeder.

Is 't mogelijk zoude men zeggen, dat iemand een Boek durft onder handen nemen om te vertalen, die zoo onwetend is, dat hy het woord van *frater germanus* niet verstaat? en hier blijkt het. Ik zal de rest, gelijk ik gezegt hebbe, voorby gaan. Dusdanige grollen dan hadden de Taalkenners al lang mishaaft, waaromme ik, ten verzoeke van den Drukker en Liefhebbers my hebbe laten bewegen, den grooten Rotterdammer in dusdanig een ander kleed te steken.

Maar, op dat ik ook een woord tot verantwoordinge van 't mijne zegge, niemand moet zoo stijfkoppig zijn, dat hy zoude denken, dat ik wat te los van woorden ben, als ik, daar 't te pas komt, een ruwen spreker ook ruwelijk doe spreken; want die dat niet doet, betreft, mijn's bedunkens, het oogwit des Schrijvers niet. Als by voorbeeld, in de Samenspraak van de *Naufragium*, of *Schipbreuk* word iemand van 't Scheepsvolk ingevoerd, dreigende een Itaaljaan, zoo hy zijn kist niet wilde in zee werpen, met de kist en goed over boord te zetten. Aldaar hebben we deze woorden gezet, *andersins zullen wy u met kist met al in zee bruyen*. O! zal een fijn man zeggen, wat behoeft daar dat leelijke woord *bruyen* te staan? dat is gevloekt. Wel Jemy! Ik denke, dat ik de plicht van een Vertaler niet zoude gequeten hebben, indien ik dat woord juist niet gebruikt had, te meer, om dat de volgende Spreker antwoord. *Waarlijk, dat was een Scheeps- of Bootsgezels reden*. Zeg my, fijn man, hoe kan iemand antwoorden, *dat was een Bootsgezels praatje* of hy moest het eerst gehoord hebben; en we weten, dat dergelijke woorden zulk een volk eigen is. Daarenboven kan het Latijnsche woord *praecipitem dare* die vertaling wel lijden. Zoo dat we ons aan zulke neuswijze mugezifters niet storen, vergenoegt met de toestemminge van geletterde kenners, wien beter vonken in d'aderen gloeijen. Want ik meene, dat een Vertaler grootelijks misdoet, als hy eenige stukken des Schrijvers, die hem niet behagen, achterlaat. 't Welk in de vorige Vertalinge op verscheide plaatsen geschied is; en my is getoond, dat in de Samenspraak van *Astragalismos* of *Kotenspel* deze volgende woorden niet aangeroot zijn. *Velut in congressu uxoris, & mariti, cum dant operam liberis, mulier supina est, vir pronus*.¹⁸ Om dat daar, quansuis, wat kitteloorig gesproken word. Ik zwijge van anderen: en dus zien wy, dan den onkundigen dagelijx stukken en brokken van oude Schrijveren onder den breeden tijtel van *Alle de Werken* in de handen worden gesteken; gelijk noch onlangs zeker Boek van een doorluchtigen Griek door iemand verduist en uitgegeven is, met uitlatinge van geheele bladen, waar in (dit was de reden) op de Kristenen geschimpt wierd. Als of de Vertaler meende, dat hy een Kristelijk werk bedreef, dat hy een Heidensch Schrijver willende vertalen, na sijn goedvinden, deszelfs

schriften vilt, en kerft. Wy leveren, 't geen wy beloven, dat is, de Samenspraken die voor den Nederduitschen bequamenlyk vertaalt konnen worden. 't *Convivium profanum* rekenen wy onder de Kinderlijke Samenspraken, die misschien naderhand voor de Kinderen in een Boekje byzonder zullen gedrukt worden. Voorts word van d'anderen gewag gemaakt. Yder tale heeft haar eigenschap; zaken, die niemand buiten de kennis van de Latijnsche sprake bezeffen kan, in goed Duitsch te vertolken, is vol duisterheid, en van geen nutheid, nocte vermaak, ja somtijds ondoenelyk.

[...]

Eindnoten:

- 17 *Colloquia familiaria, d.i. gemeensame t'samenspraken*, vert. [P. Scriverius?], Utrecht, 1664 (eerste druk: Kampen, 1644).
- 18 Rabus zelf vertaalt: 'Gelyk als Man en Wijf bezig zijn om kinderen te maken, legt de Vrouw achterover, en de Man voorover' (p. 511).

13

Willem Sewel (vert.): Gilbert Burnet, *Kort-begryp van de historie der reformatie van Engeland*, Amsterdam, 1690.

Uit: 'Bericht des overzetter's aan den lezer'.

Willem Sewel (1654-1720), kleinzoon van een naar Amsterdam uitgeweken Engelse puritein, sloot zich in navolging van zijn ouders aan bij de Quakers. Stelde een Engels-Nederlands woordenboek samen en vertaalde vooral uit het Engels, zoals hier *The abridgement of the history of the reformation* (1682). Hij sympathiseerde met de ideeën van *Nil volentibus arduum* en volgde Pieter Rabus op als redakteur van *De boekzaal*. Zie voor hem als vertaler Schoneveld, 1983, pp. 13-28, en Schoneveld, 1990, pp. 189-210.

Zo een Werk, als dit is, wel te vertaalen, is moeilijker als menig een wel denken zoude; de reden daarvan is, dat 'er in 't zelve zo veele woorden, benaamingen, en spreekwyzen ontrent Rechtsgedingen en 't Kerkelyk bestier voorkomen, die hier te Lande (alwaar niet alleen in de Rechtshandel, maar ook in Kerkelyke zaaken een geheel andere maniere gehouden wordt) in geen gebruyk zyn: en 't zoud een groote duysterheyd, indien niet onverstaanlykheyd, veroorzaaken, indien men zulke plaatsen altyd naar de Engelsche bewoordinge vertaalde. Ik heb derhalven getracht om de zelve zo duydelyk uyt te drukken, als my eenigsins doenlyk was; zulks dat ik hoop dat onze Nederlanders geen oorzaak zullen hebben, om over de onverstaanbaarheyd van dit Werk te klaagen. Voorts heb ik op sommige plaatsen eenige korte Aantékeningen gemaakt, welke hoewel doorgaans onnoodig voor de gene die in Engeland zyn geweest, óf de Engelsche taal wel verstaan; echter, zo ik acht, van eenig nut zullen weezen, voor anderen die des onkundig zyn. Van verscheydene benaamingen heb ik ook de Engelsche woorden, ten dienste der naauwkeurige Liefhebbers, op de kant gestéld; welker meeste gedeelte van Latynisten, schoon zy geen Engelsch geleerd hebben, zal kunnen verstaan worden. Dat ik de woorden *Lord* en *Sir* doorgaans onvertaald gelaaten heb, geschiedt om merkelyke redens wille; want hoewel wy voor de zelve geen ander woord hebben als *Heer*, echter is 't woord *Lord* een zékere tytel, die meerder is als *Sir*; 't welk, hoewel ook de tytel van eenen Ridder enz. zynde, nóchtans wel aan een gering persoon gestede wordt, gelyk by ons 't woord *Myn Heer*. Maar

Lord is de benaaming Góds, en voorts de tytel der Ryksraaden, en eenige andere hooge Amptenaaren, die dezelve menigmaal maar alleen uyt krachte van hun Ampt voeren, zo lang zy 't zelve bedienen. Ook zal men somtyds in dit Werk verhaald vinden het maaken van eenige persoonen tót *Lords*, onaangezien zy van te vooren al *Heeren* waaren, gelyk als onder anderen in het Tweede Deel, op de 164ste en 204de zyde, blykt, alwaar 't immers niet gepast zoude hebben 't zelve woord te vertaalen. Wat het woord *Parlement* aangaat, Ik weet wel dat ik, op 't spoor van sommige welspreekende Schryveren, Ryksvergádering daar voor zou hebben kunnen stellen; dóch 't behaagde my beter 't eygen woord te behouden: want de benaaming van Ryksvergádering past, myns bedunkens, immer zo wel op zodaanig een *Conventie* als 'er onlangs in Engeland zat, eer de tegenwoordige Koning Willem de Derde nóg op den Troon verheven was.

Ik heb dit Bericht alhier laten vooraf gaan, om dat we tegenwoordig niet alleen een keurige, maar ook een bedilzieke eeuw beleeven, waar in 't niet wel moogelyk schynt voor eenigen Schryver óf Vertaaler, opspraak te vermyden; want veele zeggen (en met goede reden) dat men in 't vertaalen zich niet al te naauw aan de woorden moet binden; en andere (die zich waanen wyzer te weezen) zyn gereed om iemand te berispen, indien hy nu en dan een weynig van de bewoordinge afwykt, schoon hy den zin uytdukt. De Liefhebbers onzer Nederduytsche taale zien gaern een zuyvere Duytsche styl; en andere, die ik naauwlyks denk dat den minsten hoop uytmaaken, zeggen dat zulk een styl te styf, en niet vloeyend genoeg, ja onverstandelyk is; hoewel de rechte oorzaak daar van veelyds is, dat zy zelve niet magtig zyn goed en zuyver Nederduytsch te schryven, en derhalven onbequaam om van de aardigheden en cieraaden des zelfs te oordeelen. Wat raad dan in dit geval anders, als geduld? en dat men zich hier mede getrooste, dat zelf de vermaarde Heer P.C. Hoofd, dat puykstaal der Nederlandsche Schryveren, de berisping van zodaanige Menschen niet heeft kunnen ontgaan, die zyne styl styf, hard, en duyster noemen, om dat zy de kracht en overaardigheden, die 'er in zyne uytdruksele steeken, juyst niet begrypen. Dóch ik zal my niet verder in dit geschil wikkelen.

[...]

14

Cornelis Hoofman (vert.): Tasso, *Amintas*, Amsterdam, 1711.

Uit: 'De vertaaler aan den leezer'.

Mr Cornelis Hoofman, in 1672 geboren te Haarlem, maar als succesvol zakenman woonachtig in het Oost-Pruisische Königsbergen, schreef na deze Tasso-vertaling zelf een 'Bosch-Tonneel-Spel', zoals hij het noemde (*Adelheide*, 1717), waarin hij de stof van Tasso's *Aminta* (1581) combineerde met die van Guarini's *Il pastor fido* (1590). In de tekst hieronder becommentarieert Hoofman de vertaling hiervan door David de Potter, getiteld *Den getrouwen herder* (1650). Ook maakt hij melding van een andere vertaling in wording van *Aminta*, in 'maatlooze verssen'; daarmee moet hij de vertaling van Wellekens, die diverse maatsoorten gebruikt (zie hieronder no. 16), op het oog hebben. Met de eerdere vertaling 'in onrym', d.w.z. proza, doelt hij op die van M. Smallegange (*Aminta*, z.pl., 1660).

D'Amintas van Tasso, is al van ouds vermaard, en voor een van d'allerkeurigste werken gehouden; maar d'overzetting daar van op rymellooze verssen in onze Nederduitsche spraak, zal mischien als iets nieuws voorkomen, en derhalven zoo smaakelyk niet zyn. Men heeft nogtans eens een proef willen neemen, of het geen in 't Italiaansch zo gemeen is, in onze taal; die zeekerlyk even zoo bequaam daar toe is; niet konde naagebootst werden. Eenige voornaame Nederduitse Digters hebben voor deezen wel rymlooze verssen gemaakt, 't geen men naderhand niet gevolgt heeft; en ik kan ze zelf niet goed keuren in een Heldendigt of andere deftige stoffe: maar zoo ze ergens passen, het zal in diergelyke Bosch-tonneel-spelen zyn als dit is: en het schynt dat Tasso; dien het aan geest om te rymen niet ontbrooken heeft, dewyl hy het groote Heldendigt van 't Verloste Jerusalem in konstig rymende verssen heeft uitgevoerd; nogtans in dit herders spel voordagtelyk onrymende verssen verkooren heeft, om dat hy geoordeelt heeft dat zulke stof wat gemeenzamer en minder hoogdraavend moest zyn: en hy moet zeekerlyk van dit gevoelen geweest zyn, om dat hy in zyn voorreden, de Min een soort van verschooning laat doen, dat de herders zoo ongewoone taal spreken, en geeft daarvan een byzondere reden, als of zy nu door een buitengewoone goddelyke kragt waaren aangeblaazen.

Indien men nu diergelyke werken wil in rym overzetten; 't is zeeker genoeg, dat men zulks niet kan doen, zonder een meerder hoogdraavend-

heid daar in te brengen, 't geen nogtans de Schryver heeft willen vermyden: dit blykt aan de Getrouwe Herder, van Potter overgezet; 't geen een treffelyk werk is, maar eenigsints veranderd door de verandering van verssen: Zoo is d'overzetting van deeze Amintas in de Fransse taal in zig zelf goed, maar wykt veelyds geheel af van de gedagten die Tasso heeft, werdende om 't rym somtyds iets overtolliges daar by gevoegt, of iets daar nogtans aardigheid in steekt: uitgelaaten, Zoo vind men Anakreon in 't Frans overgezet; maar 't geen in 't Grieks geestige deuntjes zyn, zyn in de vertaaling deftige gedigten geworden, die wel fraay zyn, maar naa d'oorspronklyke niet gelyken.

Ik verbeel my derhalven (hoe zeer deeze slag van verssen iemand mogt behaagen of mishaaen) dat men deeze werkjes allerbest kan overzetten, met dezelve trant van verssen te houden die ze in d'oorspronklyke taal hebben. Een ander had dit mischien gelukkiger kunnen uitvoeren, maar ik heb 't eens ondernomen; en overal zoo naa mogelyk dezelve trant van verssen gehouden, die ik in 't Italiaans gevonden heb; de lange & korte regels van even veel lettergreepen gemaakt; daar ik lange of korte regels vond; heb ik ook zoodaanige gebruikt in myn vertaaling, en waar in 't Italiaans eenig rym was, ook een rym tragten in te brengen: want ik bemerk klaar, dat Tasso zulks niet zonder reden gedaan heeft; dat sommige stof veel aardiger valt in de korte regeltjes, en dat hier en daar een ryment versje tussen beiden mede een sierlykheid geeft, die wel voegt met het onderwerp van zulke redeneringen, daar men dezelve vind: de Reyen tussen de bedryven, die in 't Italiaans op rym zyn, heb ook op rym gemaakt, en ook zo veel mogelyk getragt, dezelve trant van rym & regels te behouden: op dezelve wys heb overgezet het vers van *de weg gelooopen Min* ('t geen hier als een Naa-reden stel, schoon ik weet sommige het voor een byzonder vers houden) daar ook omtrent zo veel en weinig rym in heb zoeken te brengen, als het in 't Italiaans heeft.

Wat daar van zy, 't zal my lief zyn, indien deeze myne Overzetting maar eenigsints bequaam zyn mag, om dit roemwaarde Bosch-tonneel-spel van Tasso in onze Nederduitse taal uit te beelden, 't geen tot nog toe maar in onrym geschied is; behalven dat ik nu versta, een vermaard Digter bezig is met deezen Amintas, in maatlooze verssen te vertaalen: al 't geen gezien heb, dat uyt zyn pen gevloeyd is, doet my niet twyffelen, of zyn overzetting zal ten minsten zoo aangenaam als de myne weezen; maar 't zal beter zyn, dat dit pronkstuk van Tasso op tweederleye wyze te voorschyn kome, als dat het langer voor de Nederlandze konst-beminnars verborgen blyve.

[...]

15

David van Hoogstraten, in: Sidney, *Verdediging der poëzy*, vert. door Joan de Haes, Rotterdam, 1712.

Uit: 'Aen den heere Joan de Haes'.

Dr David van Hoogstraten (1658-1724) was conrector te Amsterdam, tevens dichter en taalkundige. Zijn werk over de geslachten van zelfstandige naamwoorden wordt aangehaald door Arnold Hoogvliet (zie no. 21) en Huydecoper (no. 33). Zijn vertaling *Esopische fabelen van Fedrus* gaf aanleiding tot de zogenaamde Poëtenoorlog (1710-1717) over de waarde van moderne poëzie in het Latijn, de status van Vondel en de invloed van de Franse letterkunde. Joan de Haes (1685-1723), kleinzoon van Geraard Brandt (zie no. 11), hekelde deze francomanie en vertaalde sir Philip Sidneys meer dan 130 jaar oude *Defence of poetry*, behalve als oefening, ongetwijfeld als wapen in deze strijd. Andere vertalingen van hem, van Ovidius en Hosschius, worden geprezen door Hoogvliet (no. 21)

[...]

Dat bevalligh stuk, door U.E. in onze sprake overgegoten, doorliep ik met grooten lust, vermaekt met de verreziende gedachten des opstellers, zyne aerdige invallen, zyne bedrevenheit in de oude Griexe en Latynsche schryveren, en vooral zyn doordringend oordeel, waer mede hy zoo net, zoo waenlos, den schyn van waarheit weet te scheiden, en, als ons spreekwoordt zegt, Kaf van Koren te ziften. Zulk een nutbaer werk, door U.E. ondernomen ten deele tot verlustiging van den geest, by wylen door onpasslykheit benevelt, ten deele tot oeffening in de tael- en dichtkunde, ten deele ook om dienst te doen aen jonge en opkomende vernuften, die om hunne leerzaamheit verdienen geholpen te worden, is my (ik herhael het andermael) zeer aengenaem geweest. Want alle vermaek, dat hier uit te halen is by edelmoedige taeloeffenaers, aen eene zyde gestelt zynde, is het zeker dat met geenerhande oeffening zoo veel te vorderen is, als met deze, dewyl men daer door best de brave voorgangers leert nagaen, en zich hunne deugden eigen maken. *Door zulk een slagh van oeffening*, zegt Plinius in zyne brieven, *maekt men zich meester van de eigenschap en glans der woorden, van overvloedt van sieraden, die de Rederykkunst behelst, van kracht om iets te ontvouwen, en gelegenheit van door het navolgen der besten den zelve kunst af te zien. Waer by komt dat het geen den lezenden voorby de oogen geschoten was, den vertalenden niet ontschieten kan; wordende hier door te gelyk begrip en oordeel ver-*

kregen.¹⁹ Ik behoeve U.E. niet te erinneren, hoe de doorluchtigste Redenaers Quintiliaen, Cicero, en anderen niet alleen dezen heilzamen raedt gaven aen de jonge verstande, maer ook door hun eigen voorbeelt hun den wegh wezen. Cicero vooral zette zich met zonderlingen yver tot het vertolken der schriften van Plato, van Demosthenes, van Xenofon en anderen. En al wie oit zoo verre gevordert is, dat hy eenen naem op Parnas gekregen heeft, sloeg te voren den zelve wegh in. Onze voorouders hebben dat (om nogh ouder voorbeelden voorby te gaen) gezien in Josef Scaliger, Huig de Groot, Daniel Heins, en anderen hunne tytgenooten. En in onzen tydt hebben wy het zelve bespeurt aen velen, die Vondels voetstappen volgden, en van hem gehoord hadden, *hoe hy altydt baet vond met overleg van taelkundigen iets te vertolken* [= *vertalen, ed.*]. Die Vorst en Vader der Nederduitsche dichteren heeft vele blyken hier van gegeven, die in yders handen zyn: en in myne zyn nogh de Hedinnebrieven van Naso,²⁰ door zyne eige hant geschreven, en my bygezet [= *verschafft, ed.*] door den eerwaardigen heere Kaspar Brandt, Oom Uwer E, aen wiens vriendelyken ommegang ik veel verloren heb, gelyk de Zangbergh ook de schade, aen het missen van zynen geest geleden, met reden betreurt. Wat zal ik zeggen van den Ridder Hooft, die niet alleen de hant sloeg aen het overgieten van Latyn en Italiaensch in zyne moedertael, waer van de bewyzen bekent zyn, maer zich ook in de schriften, die hy zelf opstelde, van de gedachten der uitheemsche schryveren bediende, en ze gelukkig in onze sprake overbragt. Dit hebben ook de Heeren van Zuylichem en Brantwyk, ook Jeremias Dekker, en alle die onder den adel der poëten gerekent worden, te werke gestelt. Op dezen zelve voet heb ik Uw Edt. altydt geraden voort te gaen, te meer om dat ik my te binnen bragt, hoe zeer de brave mannen, waer uit zy gesproten is, daer t'huis waren, en myn zalige vriend Frans de Haes, vader Uwer E. zich voelde hier toe aensporen door de lessen en voorbeelden der geleerde luiden, waer aen hy vermaegschapt was, van Baerle, Oudaen, en Brandt. U.E. ook met zonderlinge vlyt, schoon in den koophandel opgevoedt, dit werk behartigde, schikte zich al vroeg tot het bekomen van hulpmiddelen, zonder welke dit oogwit niet te beschieten is. En zeker ik zie dit met veel genoegen in mynen vriend,

*Die, om zyn hart aen 't zoet der wysheit op te halen,
Gaat weiden met zyn' geest in vyfderhande talen.*

Ennius wilde driehartigh genoemt zyn om zyne bedrevenheit in drie talen: en U.E. magh op dien voet met regt vyfhartigh genoemt worden. Die

gaven, door naerstigheid en wysselyk uitkopen van tydt verkregen, brengen nu hare vruchten voort, als ze U.E. somtydts ontslagen van de belemmeringen des koophandels, en der huisselyke zorgen, omvoeren door den ryken beemt der Latynsche, Italiaensche, Fransche, Engelsche, en Nederduitsche dichteren, en de vruchten doen smaken, die elke lantaert in het byzonder voortbrengt. Dus is de wegh der Navolging, een zaek van alle wyzen zoo hoogh aengeprezen, voor U.E. ge-effent, daer de onbedre-venheit in talen velen tot eenen grooten hinderpael gestrekt heeft.

[...]

Eindnoten:

- 19 In de zevende brief van Plinius' *Epistulae ad Lucillum* (ed. R.A.B. Mynors, Oxford, 1935). Zie ook Rener, 1989, pp. 296-297.
- 20 Vertaling uit 1642 van Ovidius' *Heroides*.

16

Jan Baptista Wellekens (vert): Tasso, *Aminta*, Amsterdam, 1715.

Uit: 'Bericht ...'

Jan Baptista Wellekens (1658-1726) werd aanvankelijk opgeleid als schilder en verbleef daartoe lange tijd in Italië, waar hij in aanraking kwam met een groep arcadische dichters. Als dichter te Amsterdam hield zich vooral bezig met dit genre. In het 'Bericht' bij zijn *Aminta* vertaling verwijst hij evenals Hoofman (no. 14) naar vertalingen van *Il Pastor fido*. Aan de tekst voegde hij een 'Verhandeling van het herdersdicht' toe (zie no. 17). Hij heeft de titel van deze bloemlezing bijgedragen. Zie voorts Blommendaal, 1987.

[...]

Het zal niet ongevoegelyk zyn nu iets van myne vertaalinge te spreken. Ik geloof niet dat men van my een overzetting van woort tot woort, en letter tot letter verwacht, gelyk men aan de heilige bladen verschuldigt is, of aan de schriften daar het weivaaren van land en volken aanhangt. dit zou my in te groote naute gebragt hebben. Doch hier zou ook middel toe geweest zyn, indien 't my gelust had deezen Dichter in proos te vertolken. Maar naardien myn voorbeeld in vaerzen is, heb ik het zelve op die wyze willen volgen, dewyl de maatklank en muzyk der zelve tot de Poëzy, die altyd zang genoemt word, behooren. Zo heeft de treffelyke Vondel, schoon hy Virgilius eerstmaal in proos kort gevolgt had, zich zelf niet voldaan: maar dien goddelyken Dichter in maatzang nagezongen.²¹ Ik heb ook het rym gebruikt, om dat zulks by ons eene aangenome landswyze is. De Italiaanen, die naar by aan het Latyn komen, kunnen dat met meêr toestemming, gelyk myn Dichter hier, en in zyne Scheppinge gedaan heeft, missen. Zo heeft ook Hannibal Caro Maros Eneas met grooten lof in die taal overgebragt. Korte en lange vaerzen, onder een gemengt, hebben my ook behaagt, niet alleen om dat Tasso my in dier voegen voorgegaan is: maar ook om zomtyds eenige malsigheid en kracht te winnen, en andere reden die ik in de Verhandeling van het Herderdicht voortbreng. Doch hoe zeer ik gepoogt heb mynen Dichter onafscheidelyk by te blyven (en dit meen ik den plicht van eenen vertaolder te zyn, schoon ook zommige daar op toe leggen, om hunne voorbeelden te veranderen, en, zo zy zeggen, te verbeteren) heb ik vernoomen hoe dat vaers en rym somtyds stuiten, en dwingen om, by wyl, iets te zeggen, het geen men niet zeggen zou, of ten

minsten zo niet als men wilde, voornaamenlyk als de zin kort en krachtig is, en men pooge, gelyk ik eeniger wyze gedaan heb, zulks uit te drukken. Want ik stel dat de veelheid der woorden de kracht en smaak der redeneering verflauwt, even als het water den wyn:

*'t Word grooter plas:
Maar niet zo 't was.*

Het onderscheid der taalen en haare spreekwyzen, zyn ook onvermydelyke hinderpaalen om aan de letter te kleeven. Deswegen wil ik den Leezer, die Amintas in zyne oirspronkelyke taal nagaat, verzoeken, dat hy alle verandering van woorden of zin die hem ontmoet, niet believe op rekening van achteloosheid of vermeetenheid te stellen: want ik geloove dat ik niet alleen op zommige plaatzen heb mogen, maar ook moeten veranderen om verstaan te zyn, en onze bevatting te voldoen. en om maar iets ter loops van voor aan te raaken; de tytel is: *Favola Boscareccia*. Indien ik dit overzette Bosch-verzierung-Bedryf-of-Spel; ik vertrouw dat het minder verstaanbaar zou zyn als Herderspel: zynde dit laatste by ons in gebruik. De Voorredenaar is: *Amore in habito pastorale*. Dit moet noodzakelyk Cupido zyn, dewyl *Amore* Liefde of Min, by anderen vertaalt, van het vrouwelyk geslacht in 't Nederduitsch is, en dus den naam en het ampt van den God der liefde, gelyk hy hier te voorschyn komt, niet voldoet. Maar in de eerste Uitkomst van het eerste Bedryf, daar op de vraage van Dafne:

Waar uit groeit uwe haat?

en door Silvia geantwoord zynde:

Dal suo Amore.

Uit zyne liefde, die my tegen staat.

heb ik dien naam in het vrouwlyk gebruikt, om den zin te voldoen, en, om daar by te blyven, het volgende zeggen van Dafne:

Piacevol padre di figlio crudele.

aldus genomen:

Te lieve moeder om zo wreeden kind te baaren.

Zo heb ik ook in den eersten Rei, voor *Honor*, dat manlyk in het Italiaansch is, Eer, vrouwelyk by ons, moeten gebruiken; en gevolgelyk dit vaers

Ma tu d'Amore, e di Natura donno.

op deezen voet gebracht:

Maar gy, Voogdesse der natuur en van 't beminnen,

Ik ben ook genoodzaakt geweest eenen duidelyken zin in de vertaalinge deezer volgende vaerzen, in de eerste Uitkomst van het tweede Bedryf te brengen,

*Silvia crudele, ed empia
Piu che le Selve. O come a te confassi
Tal nome, e quanto vide, chi te 'l pose.
Celan le selve angui, leoni & orsi,
Dentro il lor verde, e tu dentro al bel petto
Nascondi odio, disdegno & impietate,
Fere peggior ch' angui, leoni & orsi, & c.*

Hier vloeit een aardige woordspeeling uit *Silvia* en *Selve*, het geene onze taal niet kan volgen, en deswegen heb ik, om ook eenen zin te vinden, dit zypad moeten kiezen:

*- O zonder mededoogen
Te wreede Silvia, noch wreeder dan het woud,
't Is wel te zien dat gy, die u in 't bosch onthoud,
Allengs, van jongs af aan, dien aart heb ingedronken.
Het bosch verbergt in 't groen, in holen en spelonken
De gladde slang, de leeuw en onbeschoften beer;
n gy, in uwe borst, zo overschoon en teêr,
Verbergt verachting, haat en onmedogend prangen;
Veel ysselyker wilt dan leeuwen, beeren, slangen, enz.*

Een diergelyke woordspeeling in den Getrouwen Herder van Guarini, en die ook onnavolgbaar in het duitsch is, heeft my niet voldaan by onze vertaalers, hoor Mirtillus:

*Cruda Amarilli, che col nome ancora
D'amar, ai lasso, amaramente insegni.*

De groote Dichter en taalgeleerde Constantyn Huigens, die anders vry genoeg was, heeft hier geen vryheid durven gebruiken, zyne overzetting luid aldus:

*Wrang' Amaril, die selver met het bitter
Van uwen naam leert bitterlyk beminnen;*²²

David de Potter berymt het op deeze wyze:

*Wreede Amaril! die zelf met uwen naam, my
Helaas) zoo bitter leert, wat zaak het Minnen zy.*²³

Doch zy beide (men vergeeve het my) drukken niet uit dat met de zinbetekening van *Amarilli, amar* en *amaramente* overeenkomt: en blyven smaakeloos en duister.

[...]

Veele andere kleine omschryvingen zyn ook met een goed inzicht gestelt. Doch vind de Leezer met dit alle geen genoegen, en wil hy my zelf het krimpen en rekken der vaerzen niet ten goede houden: ik betuige dat ik my daar niet over verwonderen noch ontstellen zal, dewyl ik geloof dat niemant minder voldaan blyft over dit werk, en niemant meêr vermaak zal hebben in een beter *Copy* van dit kunstig en edel *Originaal* te zien, als de myne is, dan ik zelf.

[...]

Ik moet hier ook melden dat myn inzicht met deeze vertaalinge niet geweest is, om haar op den Schouburg te voeren: zelf zou ik ze daar niet dienstig oordeelen: want schoon deeze vrucht zeer aangenaam in haaren tyd en eige lucht is geweest, nochtans is hier een andre smaak, die liever met veel gewoel van lachende Blyspeelen, of bloedigen ondergang van verheven persoonaadjen en koningryken voldaan word. Ook schreef Vondel al in zynen tijd:

*Herdersspelen, het is nacht,
Roept de Heere- en Keizersgracht.*

[...]

Eindnoten:

- 21 *Publius Virgilius Maroos wercken vertaelt*, Amsterdam, 1646, en *Publius Virgilius Maroos wercken in Nederduitsch dicht vertaelt*, Amsterdam, 1660.
- 22 Constantijn Huygens vertaalde een gedeelte van *Il pastor fido*: - Yet overgesetts', *De gedichten van Constantijn Huygens*, ed. J.A. Worp, 9 dln, Groningen, 1892-1899, I, pp. 286-294.
- 23 *Den getrouwen herder. Bly-eynd' herders treurspel*, vert. David de Potter, Amsterdam, 1650.

17

Jan Baptista Wellekens (vert.): Tasso, *Aminta*, Amsterdam, 1715.

Uit: 'Verhandeling van het herderdicht'.

Zie voor Wellekens no. 16. Deze verhandeling volgt op zijn *Aminta* vertaling en werd een leidraad voor herdersdichters. Hij noemt op p. 199 Hoofmans versie in 'rymelooze vaerzen' (zie no. 14). Er is een moderne heruitgave (Warners, 1965).

[...]

Ik kan nochtans niet enden, voor dat (uit inzicht dat de stoffe my zulks afeischt) hier iets van den aart der Herdervaerzen zy bygevoegt; ik versta van de Nederduitsche, dewyl die der Latynen noch Grieken ons tot geen voorbeeld dienen kunnen; want hoewel C. Goddeus²⁴ zulks met alle kracht heeft zoeken door te dringen, blykt het niet dat hy 'er veel opgewekt heeft om dat spoor te volgen; onze ooren zyn tot eene andere Muzyk gewent. 't Is waar dat onze oudste rymers geene overeenkomende vaersmaat gehouden hebben, en nailyks korte en lange syllaben wisten t'onderscheiden, evenwel heeft de tyd beter schikking voortgebracht, doch zoodanig niet, of daar is noch groote vryheid gebleeven: de vertaalder van Boëthius, geprent te Gendt, 1485. zegt dat hy al de Duitsche vaerzen op zeven, acht, negen en tien syllaben heeft gestooten. Castelein beschryft de Vlaamsche maat van negen en twaelf, hoewel hy ook in de vyftien stemt, zelf laat hy zich dus hooren:

*Wy leeren nochtans uit de Poeten,
(Wiens compositie ick ooit vol weerden sagh)
Dat een reghel duurt, ongetelt, ongemeeten,
Alzo langhe als 't een aessem berden magh.*²⁵

De landsmaat in Brabant was van negen tot dertien syllaben. D.V. Coornhert zegt:

*Waarom zal ons de thien benauwen
Daar sestien gheen gheeft verflauwen,
Noch lanckheyt wint en doet ontbreken?*²⁶

In de bovengenoemde Amsterdamsche Tweespraak staat:

Maar weder komende op de voeten, die versta ik in *Reviereinen, Balladen, Rondelen, Liedekens* ende zulke gedichten, op eenparige langte ende menichte behooren gestelt te zyn: maar in spelen, 't zy *Zinspelen, Treurspelen*, (ik meen *Tragedien*) *Kluiten of Tafelspelen*, daar in zoud' ik elk na lust vryigheid laten (ghelyck men van ouds oock gehad heeft) op dat de taal het ghewoonlyck spreken best gelycke: datmer oock spreekwoorden na ghelegentheid mag inmengen, al quamen daar reghels van 15. 16. silben, andere weêr van 8. 9. ick zoude het niet laken, zo wanneer het de zin, plaats of persoon eischte, daar alleenlyck na ghezien moet worden. Voorts nopende de kortheid ende lanckheid der silben weet ick u gheen wetten voor te schryven, maar het ghebruik zal metter tyd hier af reghels maken.²⁷

Het gebruik is nu dat wy onze vaerzen op een korten en langen voet doorzetten, en den langsten regel met dertien Sillaben op de wyze der Fransche dichtmaaten (Alexandrynsche) bepaalen. d'oude vryheid, van veel slach van vaerzen door een te mengen, is ons noch niet ontnomen, een vryheid die meest al de Dichters van Europe in hunne moedertaal gebruiken, en die, voor zo veel zy in vaers bestaat, eenige gelykheid met de Grieksche Dithyramben, die, gelyk boven gezegt is, van Arion eerst gevonden, en van Pindarus oock gevolgt zyn, heeft; welke in de lofzangen van Bacchus gebruikt wierden, gelyk aan veele voornaame goden byzondere zangen waaren toegeëigent. Ik kan hier niet voorby gaan hoe de Ridder W. Temple, na dat hy verhaalt heeft, hoe der Gotten dichtwyze, met hunne veroveringen, door gantsch Europe was ingevoerd, aldus vervolgt:

De gemeene soort van de Gothische Runen (rymen) was 't geen *Dithyrambisch* genoemd wierd, en was van een dolle of ongeregelde uitvinding en geest, los, ongebonden en vloeiende, zonder veel kunst of bepaaling aan zekere maaten of regelen; echter ontbrak in zommige niet de rechte geest van poëzy enz.²⁸

en uit dien stroom zyn ook waarschynelyk de vrye dichtmaaten onzer voorvaderen, daar hier boven van gesproken is, gevloeit; 't en waare dat wy die noch vroeger, het welk ook niet ongegrond is, van d'aaloude en beroemde Duitsche Barden wilden af te leiden; zynde die Dichters, zo ik geloove, gelyk ook de Noordsche poeeten, een slach van Wysbegeerigen

by dien Landaart geweest, gelyk de Druiden der Gallen, de Pytagoristen onder d'Italiaanen, Orfeus en zyne navolgers by de Grieken, in Egypte de Priesters, en de Brachmannen in Azie; en deeze eerstgenoemde mogelyk zo oud en ouder als een van alle d'andere. En keerende weder tot de Gotsche Dichters, dewyl de Noordsche volken zulk eene eerbied voor hunne oude gedichten en letters hadden, dat zy die, als iets goddelyks, tot bygeloof misbruikten, zo zyn door besluit van de geestelyke en waereldlyke Overheid, de gedichten en boeken der oude Noordsche wysheid, zodanig uitgeroeit, dat men daar nu niet, als by gissing, kan van oordeelen. Dit bovengenoemde slach van dichten, zo als 't nu bepaalt is, dat beter voor de blyde- als treurtoon dient, en beweert kan worden door de verscheide muzyktoon, en groove en fyne snaaren op een speeltuig, die te zamen een aangename harmonie voortbrengen, dewyl het onverwagt stuiten en rollen der vaerzen, de redeneering en hartstochten een kracht en aandacht byzet; is veel in de Italiaansche Herderpoëzy, als van Tasso, Guarini, Buonarelli, Marino en andere gebruikt; en by ons heeft Hoofd in Granida, en Broekhuizen in eenige Veldzangen, dien trant verkooren, gelyk dit van meer is gevolgt, onder anderen van P. Vlaming, (van wiens Dichtliefde wy in het kort de vertaalde Arcadia van Sannazar verwachten)²⁹ in zyne geleerde Lykgedachtenis van Angerianus. Onze Blyspeldichters bedienen zich dikmaal van dien vryen styl, als zeer gelykende de gemeene spreekwyze. doch van een ander slach, by hen ook in 't gebruik, een doorlopende ongebonde redeneering, die met een rymwoord endigt, spreek ik niet, dewyl dat geen vaers is. Wat het rym belangt, dat is geen onscheidelyke eigenschap der poëzy; ook hebben eenige onzer Dichters vermaakt gehadt in rymelooze vaerzen, zo in eigen vinding als vertaaling; evenwel zie ik dat onze oudste Dichters het rym gebruikt hebben; het zy om de hardheid onzer taale wat te verzachten, of om door dat middel de vaerzen beter in 't geheugen te doen houden; en dewyl ons gehoor reets daar toe gewoon is, dat onze beste Dichters het gebruikt hebben, en volgens I. Vossius niet alleen alle Europesche volken, maar ook andere als d'Arabiers, Persen, Joden, Tarters, Chinezen, Africaanen en Americaanen 't zelve beminnen, kan ik niet toestaan, dat de rymende vaerzen by ons moeten gelaakt worden.

Eindnoten:

24 C. Goddaeus, *Nieuwe gedichten, sonder rijm, nae de Griexen en Latijnsche dichtmaten*, Harderwijk, 1656.

25 Matthys de Castelein, *De konst van rhetoriken*, Rotterdam, 1616, couplet 102.

26 D.V. Coornhert (vert.), Homerus, *De dolinge van Ulysse*, (1561), ed. Th. Weevers, Amsterdam, 1939, 'Tot den goedwilligen lezer', p. 7.

27 Spiegel, *Twe-spraak*, 1584, ed. W.J.H. Caron, Groningen, 1962, pp. 37-38.

28 Uit William Temple, 'Of poetry', geciteerd naar de anonieme vertaling 'Discours over de dicht-konst' in: *Miscellanea, of verscheidene tractaten* (2 dln, Utrecht, 1693), herdruk: Utrecht, 1695, pp. 606-607.

29 Pieter Vlaming (vert.), *Arcadia van Sannazarius*, Amsterdam, 1730.

18

Hermanus Angelkot (vert.): Addison, *Cato, of de ondergang der Roomsche vryheid*, 1715. 'Voorreden'.

Zoon en naamgenoot van de apotheker-schrijver Hermanus Angelkot te Amsterdam, en enals hij vertaler van enkele Franse toneelstukken. De Franse vertaling van *Cato* waarvan in de tekst hieronder sprake is, was van A. Boyer en verscheen evenals het origineel in 1713. Uit 1715 dateert nog het origineel Frans stuk *Caton d'Utique* door F.M. Deschamps. Ook dat werd vertaald, en wel in 1720 door Pieter Langendijk, die zoals hier blijkt eveneens Angelkot had geholpen.

Ik agte niet het onnodig voor af te berigten, Dat nooit overzetter van een Treurspel gewigtiger redenen gehad heeft, om met eenige beschroomtheid zyn werk voor den dag te brengen, als ik in dit geval: want indien men opzigt neemt op den Engelschen Dichter Mr. ADDISON, een man van zodanige roem, als de waereld bekend is, voor de welke de geleerdste pennen van Vrankryk een ongemeene agting betoonen, zoude men moogen denken, dat ik van myn voornemen had behooren afgeschrikt te zyn geweest: te meer om dat een Fransch Dichter van geen geringe naam niet heeft durven onderstaan [= *ondernemen, ed.*], om dit spel in rym, maar alleen in proza over te zetten: om dat die Heer voorzag de kragt van zeggen, die daar doorgaans in werd gevonden, niet te zullen kunnen behouden, dewyl hy voorgeeft, dat de Dichtkunst in zyne taal is blode [= *banghartig, ed.*], en een slaavinne van haare regels, en klankwoorden, daar men in een overzetting dikwils van 't oorspronkelyke iets moet by of afdoen: daar de Engelsche Dichtkunst, zynde een vy-andinne van alle dwang, bestaat, uit lange en korte syllaben zonder klank, en die op haar eige voeten kan staan. Of nu een Nederduitsche Overzetting dezelve gebrekkelykheid niet onderworpen zy, laat ik de keurige [= *uitstekende, ed.*] kenners oordeelen?

Derhalven heb ik eenige tyd gewagt, dat een ander dit werk zoude hebben ondernomen, eer ik met hetzelfde een aanvang nam, maar eindelyk niet hebbende kunnen bemerken, dat eenig liefhebber aan dit Treurspel zyn arbeid besteedde, heb ik mynen Neef H. DE WOLF, een keurig kenner van verscheide taalen, verzogt het zelve van woord tot woord voor my in Nederduitsch over te brengen, 't geen my zo wel beviel, dat ik om my zelve te beproeven, het eerste deel daar van berymde, en eenige Lief-

hebbers hebbende voorgelezen, wierd ik aangemoedigt het zelve te vervolgen; om op ons Tooneel mede te doen zien een Treurspel dat zulken roep in Engeland gemaakt heeft, en door zyn uitsteekende waarde de beide partyen gelykelyk heeft kunnen voldoen: maar dat ik my daar mede moest spoedigen om door langer verloop van tyd de nieuwsgierigheid der menschen niet te doen verflaauwen en uit de geheugenis te doen versterven. Derhalven heb ik, om den tyd te bezuinigen, my bediend van de beleefde aanbieding van de Hr. P. Langendijk om het tweede en vierde deel voor my te berymen: niet kunnende vertrouwen, dat my dit, als meermaalen by anderen zynde geschiet, qualyk zal werden afgenomen, zynde myn oogwit alleen geweest, om de Schouwburg te vaardiger dienst te doen, het welk bereikt hebbende ben ik voldaan.

19

[Jacob Zeeus], in: Boileau, *De mensch dwaazer als het dier*, [door Jacob Zeeus] herziene uitgave [van de vertaling door Pieter Le Clercq], Den Haag, 1715.

Uit: 'Voorrede'.

Jacob Zeeus (1686-1718), notaris te Zevenbergen en hekeldichter; ageerde in de Poëtenoorlog (zie ook no. 15) tegen Franse invloed. Zijn auteurschap blijkt uit de erna volgende pamflettenstrijd. De eerste druk van de vertaling van Boileaus *Satire VIII* (1668) door Pieter Le Clercq dateert uit 1712. De auteur van de hieronder gewraakte andere vertaling is N. van Amerongen.

Het vertaalen van Poëzy, voornaamelyk zulke daar het hier op aankoomt, is ieder even na, maar daarom echter alle mans werk niet; 't geen aanstonds blyken zal, zo men deeze navolging van den beroemden Heere Despreaux achtste Hekeldicht, door zekeren *P.L. Clercq* gemaakt, en in deezen tweden^a geheel verandert en verbetert, vergelykt by de daar van onlangs uitgekoomene overzetting, onder den Tytel: DE MENSCHELYKE DWAASHEID IN TEGENSTELLING VAN ANDERE DIEREN:^b Want schoon men al een werk naar den letterlyken zin, en van woord tot woord navolgt, zulks is niet genoeg, en zal weinig Leezers vermaak of nut toebrengen; daar men in het tegendeel zekerlyk behaagen zal, zo men in eene vrye, edele vertaaling des Dichters gedachten navolgt, voor zyne spreekwyzen, termen verkiest, eigen aan de taal waar in men schryft, en alles op onze tyden en zeden toepast, gelyk de Heer Pels zo onverbeterlyk

a In 1712 quam het te Utrecht voor de eerste maal in 't licht onder den zelve naam, dien het bij deeze uitgaaf behoudt, waar in geene geringe verandering is geschiedt; 't Geen de Vertaaler, wiens arbeid lof verdient, ongetwyfelt zelfs altemaal zou gedaan hebben, zo hy 'er een tweden druk van had doen toestellen. Men kan verder de Gedichten tegens malkander nazien, en ondertusschen verzekert zyn, dat deeze vertaaling met recht, goed en sierlyk mag genoemd worden.

b In 's Graavenhaage, by Engelbrecht Bouquet gedrukt

in zyne navolging van *Horatius Dichtkunst*, en na hem verscheidene andere met lof gedaan hebben. Ook kost zulks gevoeglyk, en met luttel moeite in dit Hekeldicht geschieden, 't geen, geheel naar den smaak van Persius, en als van een gemelyk Filozoof geschreeven, die tegens de gebreken der menschen uitvaart, niets in zich bevat, of men kan het in 't algemeen, en in alle landen toepassing geeven. De hierby gevoegde navolging zal zulks klaar aantoonen.

In de vertaaling echter daar ik straks van gesproken heb, en waar op de volgende aanmerkingen gemaakt zyn, is een heel ander spoor gevolgt, en alles overgebragt gelyk het in 't Fransch voorquam. Hier uit kan men ligt denken, hoe veele onverstaanlykheden 'er in voorkoomen, voornaamelyk ontrent dingen en manieren die hier onbekent, en niet in 't gebruik zyn. Geen mindere misslag vindt men 'er in ontrent de eigene naamen, waar voor de Overzetter schryvers of persoonen, in het algemeen, of ten minste hier in 't land bekend, had moeten noemen, dewyl immers geen Leezer vermaak scheppen kan in zaaken daar hy niets van verstaat, noch 't minste denkbeeld van heeft.

De fout, hier ontrent begaan, is, myns oordeels, niet minder, als of de Heer Despreaux in zyn Werk, den Franschen van Hollandsche gewoontes en schryvers had gesproken, waar meê hy 't zekerlyk zo belachlyk en onverstaanlyk zou gemaakt hebben, als het nu den Nederduitschen Leezer in de vertaaling voorkoomt: Want hoe veele menschen hier te lande weeten toch van de *Doyens der Sainte Chapelle*; van de *Ceremoniklederen der vier Faculteiten in Vrankryk*; van *le Droit d'Anbeine*; van *Senaults, la Chambres, of Cotins* Werken, zo geestig door de Heer Despreaux te pas gebragt? En wie kent hier toch den hofgek *l'Angely*, of den dobbelaar *Gallet*, ja ik twyfel zeer of 'er de vertaaler zelfs niet geheel onkundig van is.

Doch dit is 't niet alles, wat men op zyne Overzetting kan berispen; behalven een groot getal laffe, kreupele vaerzen, zyn ook verscheidene dingen in die verward, onverstaanlyk, en tegens den zin van het Fransch uitgedrukt staan; waar by koomt een groot getal groove feilen jegens het rym, de spelling en klank der vaerzen, enz. De volgende aanmerkingen kunnen tot een voorbeeld daar van strekken:

Pag. 1, reg. 1, en 2:

*Van al 't Geschaapene dat door de Wolken zweeft
Dat op der aarde treedt, en in de waters leeft.*

Hier komt aanstonds eene aanmerking voor: men zegt, hy treedt op de aarde; maar niet op *der aarde*, 't geen een Genitivus is. Verder kan men dit begin tegens 't fransch of de hier by gevoegde overzetting, vergelyken, om te oordeelen hoe veel het scheelt of men iets krachtig en verheeven, of laf en plat vertaalt.

[...]

[Pag. 14], regel 10 en 11:

*Wat geeft de reden aan
Cotin, die tot hem schreeuwt, laat toch uw schryven staan?*

Zonder van dit elendig overspringend *aan*, of de dubbelzinnigheid die hier voorkomt, iets te melden, zal ik alleen aanmerken, dat zo de vertaaler toch met geweld van *Cotin* had willen spreken, het zyn plicht geweest was, ten minste de leezers, die daar van onkundig zyn, en des de aardigheid die hier in 't fransch is, niet begrypen, met eene aanmerking te onderrichten, dat l'Abbé *Cotin* een elendig Poëet, en slecht Preeker geweest is, dien de Hr. *Despreaux* in verscheidene zyner Hekeldichten, en *Moliere* in zyn Blyspél, *les Femmes savantes*, deerlyk ten toon gestelt hebben; en in zulk eene verachting in Vrankryk geraakt is, dat men een slecht Poëet of Preeker door de wandeling *Cotin* noemt. Hoe veele Hollandsche *Cotins* had de vertaaler niet kunnen vinden, om in plaats van dien Abt, in zyn Gedicht te pas te brengen!

[...]

20

Koenraad Droste (vert.): Homerus, *Odyssee*, Rotterdam, 1719.
‘Voorreeden’.

Na een militaire carrière wijdde Koenraad Droste (1642-1734) zich geheel aan de toneel- en dichtkunst. Publiceerde een bijbels epos over David in 1716 en op 77-jarige leeftijd zijn eerste Homerus-vertaling. Uit de voorrede bij zijn tweede, de *Ilias* bewerking (1721; zie hieronder no. 25), blijkt dat hij zich in zijn vertaalopvatting liet leiden door A.H. de Lamotte, die in 1714 een Franse modernisering en ‘verbetering’ van de *Ilias* had uitgegeven; zie hierover Smit, 1983, pp. 133-146.

Ik weet niet wat naem ik aen dit Dicht sal geven. Ik kan het geen Oversetting noemen, om dat ik meenigmael van den Grieksen text ben afgegaen, waer in Homerus veel omstandigheden heeft laten invloeyen, die hy om syne Vaersen te vullen, noodig had, en die in de myne overtollig waren, of met den trant der Hollandsche Poëzy niet over een quamen. Daer by heb ik uitgelaten veel herhalingen, die volgens den styl van dien tyd, gebruikelijk waren, en in onse eeuw aenstootelyk syn. Ook vele gelykenissen die my dunkt dat te lang uitgerekte waren. Hoewel ik de gelykenissen selfs niet t'eenemaal heb overgeslagen, of heb hier en daer anderen van gelyken sin, in hunne plaets versiert. Ook wel saken selfs, die het selfde betekenen. Die ik somtyds of achter of voor verhaelt heb, na de dwang van 't Rym vereyste: soo dat ik de geschiedenissen meer gevolgt heb, als de woorden, meenende, dat het genoeg is voor myne Landsluiden, dat sy in hunne Moedertael konnen lesen een Dicht, dat de verwondering van soo veel eeuwen geweest is, schoon het door de onuitdrukkelykheit van onse tael, en de swakheit van myn geest veel verloren heeft van de soetvloeyentheit, daer Homerus in uitmunt. Noch moet ik myne Lesers waerschouwen, dat sy myn werk op tweederhande wysen moeten overwegen: eerstelyk daer ik Oversetter ben, moeten sy aen my niet wyten veel ongelooflyke versieringen, die sy daer in sullen vinden, 't geen aen de Poëten geoorloft is, en insonderheit aen Homerus, die den lauwerkroon van de Dichtkunst verdient heeft. Ten anderen, in het geen ik daer van 't myne heb by gedaen, hebben sy recht van my te beknibbelen. Maer ik versoeck dat sy de Poëtische vryheit niet t'eenemaal willen weg nemen, en

niet stipt op myne uitdrukkingen willen letten, die hier en daer wat hart hebben moeten vallen, als de offerhanden van zekere Beesten in een genoemt getal beschreven zyn; 't geen, die van de kunst zyn, soo vreemt niet sal voorkomen.

De namen der Voorouders van de Helden, en hunne geslachtekening heb ik meest overgeslagen, om dat ons daer aen niet gelegen is, 't geen aen de Grieken eenige nuttigheit kon geven, mits eenigen hunnen oorspronk daer uit trokken.

21

Arnold Hoogvliet (vert.): *Ovidius, Feestdagen, in Hollandts dicht vertaalt*, Delft / Rotterdam, 1719.

Uit: 'Voorbericht'.

Arnold Hoogvliet (1686-1763), aanvankelijk boekhouder te Dordrecht, later handelaar in Amsterdam. Schoolde zich in Dordrecht als dichter en sloot zijn studie van het Latijn af met deze vertaling van Ovidius' *Fasti*. Liet hierna op verzoek van zijn stervende vader de heidense klassieken achter zich en schreef vervolgens een vaak herdrukt bijbels epos: *Abraham de aartsvader* (1728).

[...]

Allang eer de schoonheit van dit Dichtwerk, en teffens ook het gewicht en akeligheden van veele plaatsen my recht bekend waaren, becroop my de zucht, uit liefde en lust tot de oeffening der Dichtkunst, taal, en oudtheit, om het zelve den Roomschen Dichter, in de ooren myner Landtgenooten, naar te zingen: en door die drift begon ik ook wel haast het werk, en stak, eerst veel te stout, myn Dichthulkje in de diepte dier gevaarlyke letterbaaren, daar ik ook wel haast bemerkte, hoe we, hier door de duisterheit der oudtheden, en plechtigheden, daar door de moeilykheit om die welluidend over te brengen, vervielen als tusschen de maalende Charibdis en basschende Scilla: 't gevaar groeyde gestadig aan; nu door gebrek aan diepte, dan van ankergrondt; nu dreigden we het op het strandt te zetten, en 't lyf te bergen; dan zagen we uit naa schrandre lootsen, die zulk een zee meer bevaaren, en haare gronden gepeilt hadden, tot we die aantreffen. ik onderzocht dan hoe de schranderste helden en braafste Geesten van onze Nederduitsche taal en Dichtkunst, zy die zoo veele heerlyke Dichtstukken der Ouden in onze taal hebben naargezongen, zich in hunne werken gedraagen hebben, en wat vryheden zy in de engtens gebruikten: zommige vond ik naar myn oordeel te naauw gezet, om woordelyk, en in een gelyk getal vaerzen, naar te volgen: andere (ik vermyde, om veele redenen, die wederzydts op te tellen en te noemen) hadden hunnen weligen dichtveder eene al te vloeyjende ruimte gegeven: het scheen my toe, dat ik, door de eerste te volgen, 't geheele werk zoude verbrodden, en door de laatste, de glans der naauwkeurige dichtstyl in 't verklaaren der oudtheit, beneemen: andere hadden de middelmaat, die ik zocht, getroffen, onder welke de heer

J: de Haas uitmunt, in de twee brieven die my zoo zuiver als naaukeurig, uit het Latyn van onzen Naso, en Hosschius, in de ooren der Nederlandtsche Liefhebberen naargevolgt;³⁰ maar ook teffens, in het behandelen dezer Feestdagen, onnaarvolglyk, toescheenen.

Of ik nu aan de maatregels van een goede dichtvertaaling hebbe voldaan, en wel in zoo gewichtig een werkstuk, durf ik niet gelooven, veel min zeggen, ten minste heb ik 't naar myn vermogen getracht; maar ook al doende geleert, dat 'er ligt wat gestort wordt; hoe voorzichtig men de wateren van Parnas wil overgieten; en dat het al wat werks in heeft, de eigenschappen van twee taalen, wederzydts op de maat gestelt, den behoorlyken zwaai en uitgestrektheid, en de oudtheden en plechtigheden, daar in vervat, den rechten eisch te geeven; 'k heb ook allang gemerkt, dat een man van hooge geleertheit, wiens brein in de letterkunst en oudtheit was doorgezult en gezouten, werks genoeg in dit stuk zoude vinden, om het in alle zyne deelen te voldoen en aftehandelen. men denke dan niet, dat ik verwaant genoeg ben om myne vertaalinge den Liefhebberen der Dichtkunste, als volkomen aan de pryzen, in eene eeuw, zoo voorzien van schrandere geesten en naaukeurige kenners, als besmet met neuswyze vitters, en verwaande knibbelaars; 't twyffel niet, of hier zal stof voor beide zyn: die zullen, by naaukeurig onderzoek, myne waare misslagen zien, en my, gelyk wy hoopen, met bescheidenheit leeren; deeze mogelyk al verscheide harde regels, taalfeilen, en misspellingen te vinden, op 't leezen van eene bladzyde, zonder te denken, dat men de verkiezing der woorden, in 't vertaalen der Poëzye, niet altydt even naauwkeurig kan volgen, en zomtyds, door klank en maat, kan gedwongen zyn, om een hard en stram Vaers te gebruiken: of dat ook ten opzichte der spelling yder schryver meest de zyne heeft, en dat, zoo in de spelling, als in veelerley taalvallen, en woordtbuigingen, de eensgezintheit, in eene leevende taale niet te verwachten is. ik vlei my evenwel in het tegendeel dat ook de een en de ander, hier of daar eenig genoeg zal vinden: die op het zien van de geestryke dichtader des Latynschen Dichters, en daar we die getroffen hebben: deeze door 't bemerken dat we der Nederduitsche Dichtmaate en taalregelen, niet geheel onkundig zyn: waar in ik de beste Dichters heb poogen te volgen, en my meest gericht naar de Spraakkunst van den grooten Arnold Monen, en de nuttige Aanleidinge tot de geslacht-woorden van den beroemden Heere D.v. Hoogstraaten,³¹ schoon we die beide zoo nooit volpreezen werkjes wel eenigsints tegengaan: hier door verzuim en miszinnige; daar willens en genootzaakt; als by verzuim op de 30. bladzyde

Den vierentwintigste der maandt is ook de Lier
In zee gedompelt, met *zyn* gloeiend tintelvier.

en elders: *Den ploeg op hangen aan de paal.* en: *men breng geen doode romp.*
daar Lier vrouwl[yk] Paal en Romp manl[yk] zyn. hoewel men mogelyk ook zoude
moogen stellen dat veel naamwoorden in onze taale, zoo wel als in andere, om de
welluidenheit gemeen zouden mogen gebruikt worden: maar noodig oordeelen wy
't op de 84. bl.

De slang vind zelf *zyn* gâ waar meê *hy* teelt uit min.

Om dat, indien men het daar, volgens 't gebruik, vr: stelde, de zin en speling des
Dichters den nek gebrooken waar, dat yder ligt zien kan. dus ook 31. *van de schraale*
Roest bevrydt, met opzicht op de godinne Róbigó; en elders om de zelfde reden:

De Vrede is voestermoêr der Graangodin bevonden
En Ceres is *haar* tot een troetelkint gestelt.

en in de onzydige woorden van een Vrouwlyke betekenis als:

Maar 't fiere vrouwendom besloot geen' kindren meer
Te baaren voor de mans, de onttrekkers van *haare* eer.

verkiezende dus het betekende; voor 't betekenende; trouwens ik vinde my hier in
eenigsints verdedigt door het Hoofd der taale, in de zelve aanmerkingen van den
Hre. Hoogstraaten, in het aangetekende op de woorden Abydus, Vos en Wyf.

Vorder hebbe ik in het berymen de zachtheit, en in de vertaaling de klaarheit,
naar vermogen, betracht: en daarom de Latynsche woorden, die de Dichter zelf
verklaart, met de vertaaling te gelyk in het Duitsche [= *Nederlandse, ed.*]Vaers
ingevlyt, het welk my, schoon moeilyk om uit te voeren, onvermydelyk toescheen,
om verstaanbaar te zyn; ook hebbe ik, om mynen aankoomenden Leezer noch meer
de handt te bieden, vermits de Dichter dikwils duister en kort is, hier en daar, doch
buiten opzet, en als in 't voorby gaan, eenige ophelderende aanmerkingen bygevoegt,
en tot gemak, gelyk men in de meeste Latynsche uitgaven vindt, eenen Dagwyzer
over 't werk vooraan gestelt, die op zommige plaatsen van andere Dagwyzers wel
wat verschilt, gelyk die ook alle, hier of daar, in de dagtelling van malkanderen
verschillen; maar dat verwondere niemant,

vermits de Dichter niet zelden, of zonder dagtelling een Feest opzingt; of, door den verscheiden opgang der hemellichten, en zyne veelerhande telwyzen, vry duister voorkomt, en verscheide gedachten in zyne Leezers veroorzaakt.

[...]

Eindnoten:

- 30 'Brief van Fedre aan Hippolytus en Hippolytus antwoord aan Fedre' (1716), zie J. de Haes, *Gedichten*, Rotterdam, 1720, pp. 481-489.
- 31 Arnold Moonen, *Nederduytsche spraekkunst*, Amsterdam, 1706, en David van Hoogstraten, *Aenmerkingen over de geslachten der zelfstandige naamwoorden*, Rotterdam, 1711.

22

Balthasar Huydecoper (vert.): Corneille, *Edipus*, 1720.

Uit: 'Voorrede'.

Mr Balthasar Huydecoper (1695-1778), patriciër, bekleedde bestuursambten te Amsterdam en Texel en was een gezaghebbend taal- en letterkundige. Na deze vertaling van Corneilles *Oedipe* (1659), beantwoordde hij de kritiek op de opbouw van dit treurspel in *Corneille verdedigd* (1720). Zie voor hem Schaik, 1962 en hieronder no. 29 en 33.

Eindelyk komt die Edipus, die zo dikwils ten halven, maar noch noit geheel vertaald is, in het Hollandsch gewaad, voor den dag. Doch, schoon dit werk maar eene enkele Vertaaling is, zo beken ik evenwel, dat ik het zelve met meerder schroom in 't licht geeve, als ik myne twee eerste Tooneelstukken,³² naar myne eige zinlykheit geschikt, gedaan heb.

Voor eerst, om dat ik van te vooren weet, dat 'er veele berispingen op gemaakt zullen worden, dewyl 'er verscheiden' menschen zyn, die zich, door een lafhartig vooroordeel ingenomen, wys maaken, dat dit Stuk in 't Fransch zo heerlyk en deftig is, dat het onmogelyk in het Nederduitsch wel vertaald kan worden. Zulks is my voorleden winter in den Schouwburg klaar gebleeken. Ik zag een fraai stuk, zynde mede een' Vertaaling, vertoonen. De Dichter, die het zelve berymd heeft, wordt van my voor een van die geenen gehouden, die der Hollandsche Poëzye, door hunne fraaije vaarzen, en sierlyke taal eenen grooten luister bygezet hebben. Wy raakten, zonder dat wy elkanderen eerst kenden, door een derden in gesprek, eerst over zyn eigen Spel, dat aanstonds vertoond was, en kort daar na over de Toneelpoëzy in 't algemeen. Van het eene stuk op het ander komende, vroeg ik hem eindelyk, of hy den Edipus van *Corneille* geleezen hadt? Doch hy zeide my, *het Fransch niet volkomen meester te zyn; evenwel, dat hy dat stuk, en zyne fraaiheid wel kende.* Ik, die toen, op omtrent twee honderd regels na, myne Vertaaling al geeindigd had, zei hem, dat ik verwonderd was, dat dat stuk, zo fraai zynde, noch noit vertaald was. *Voor eerst, sprak hy, zou het op ons Tooneel niet wel bevallen; om dat het, meest in krachtige redeneeringen bestaande, en de minste van onze Speelers bekwaam zynde, om die kracht in hun speelen en spreeken wel uit te drukken, niet wel vertoond kan worden. Maar, voer hy voort, de grootste oorzaak is, dat het onmogelyk wel vertaald kan worden.*

Wat het eerste belangt, ik hoop dat onze Amsterdamsche Speelers, by deeze gelegenheid toonen zullen, indien ze willen, bekwaam te zyn, iets naar den eisch te vertoonen; en indien zy 't zo wel maaken, als ze voor de eerste reize mynen Achilles ver-toond hebben, zo zal ik wel te vreden zyn. Wat zyne laatste reden belangt, die kwam my gansch onverwacht voor, en was my, ik wil 't wel bekennen, niet aangenaam. Echter antwoordde ik hem alleen, dat ik evenwel van goeder hand wist, dat we haast eene vertaaling van dat Spel zien zouden. *Wat zal ik zeggen*, voerde hy my te gemoet; zyne schouders ophaalende, *zulks kan wel zyn, maar ik geloof niet, dat het goed weezen zal*. Men kan wel denken, met welk een vermaak ik zulks hoorde, en of ik geene reden had, om my zelven te bedanken, dat ik zo veele moeite en tyd besteed had aan eene Vertaaling, die reeds veroordeeld wierdt, zonder noch eens voleindigd of van iemand gezien te zyn. Onder anderen zei hy my: *Het vaars, dat Thezens tegen Edipus zegt*,

Et, si vous êtes Roi, considerez les Rois,

kan onmogelyk in éénen regel vertaald worden, en die zelfde kracht behouden. Hier op kon ik my niet bedwingen, te meer, om te zien, hoe hy over myne vertaaling oordeelen zou, (na hem van te vooren gezeid te hebben, dat wy niet verpligd zyn, om in het Duitsch het zelfde getal van vaarzen te behouden, in het welke de Franschen zich uitgedrukt hebben) de twee volgende vaarzen, in de welke ik het ééne van *Corneille*, zo goed als ik kon, naargevolgd heb, voor te zeggen:

*En zyt gy waarelyk een Koning, 't is noch tyd,
Denk ook, myn Heer, wat ge aan een Koning schuldig zyt.*

Ik had het tweede vaars noch niet uitgesproken, of hy riep aanstonds uit: *Dat is laf! dat is krachteloos! dat komt in het Treurspel van Edipus niet te pas!* Indien het algemeen mede eveneens over deeze vaarzen oordeelt, zo zal ik 't gelooven. Ik heb de zelve daarom evenwel niet veranderd; my onbekwaam kennende, den zin dier woorden, hoewel wat veranderd, in deeze gelegenheid evenwel beter op eene andere wyze uit te drukken. Te meer, om dat ik door den grooten iever, daar die Heer mede sprak, duidelyk gewaar wierd, dat hy zo vast op zyne verbeelding stondt, dat dit stuk onmogelyk wel vertaald kon worden, dat hy 'er door geene reden van afte trekken zou zyn; het welk hy my zelf openhartig te kennen gaf, zeggende: *Ik wenschte, dat ik het wel vertaald zag; maar 't is onmogelyk. Daar heeft*

Nil Volentibus *zyn muts al naar gesmeeten. Dat dat Konstgenootschap niet heeft kunnen vertaalen, zal niemand wel doen. Die dat Berymen kan, hoeft nergens voor stil te staan, en kan alles berymen, wat men denken kan.* Het zyn de eigen' woorden van dien Dichter; en ik herhaal de zelve niet, om myn lof te vergrooten door het aantoonen van de moeilykheid van het werk: neen. Ik beken noch, dat ik geloof, dat het Fransch wel iets verlooren zal hebben; maar ook, dat het wel beter vertaald hadt kunnen worden; en by gevolg, dat het de uitwerking van een slaafsch vooroordeel is, dat men zeggen durft, dat iets, dat in het Fransch gerymd is, ook zo goed in het Duitsch niet berymd zou kunnen worden. Hierom verzoek ik myne Leezers, dat zy, indien ze mede iets van die ziekte gevoelen, de zelve eerst af willen leggen, eer ze zich tot het onderzoeken van myne vertaalinge en vaarzen begeeven: en dat ze, zo' er by geluk iets in is, dat wel naargevolgd en uitgedrukt is, zulks van dat geene, in het welke ik waarlyk zo gelukkig niet geweest ben, afzonderen en onderscheiden; en, zo het goede by geval zo veel mogt weezen, als het kwaade, het eene tegen het andere opweegen willen. Want het is eene onwederspreekelyke waarheid, dat hy, die eerst party kiest, eer hy de zaaken onderzocht heeft, noit een billyk oordeel vellen kan, al oordeelde hy zelfs naar de waarheid. Ook heb ik my noit misnoegd getoond tegen iemand, die my beleefdelyk myne misslagen aantoonde; in tegendeel is dit iets, dat ik voornaamelyk zoek, om 'er naderhand myn voordeel uit te trekken.

Uit dit voorverhaalde vloeyen noch twee redenen, die my voor deezen Edipus eenigszins bekommerd maaken; voor eerst, om dat, gelyk die Dichter t'Amsterdam zei, het Fransch van *Corneille* waarelyk zo heerlyk is, dat 'er onder alle zyne andere stukken, naar myn oordeel, niet een is, dat by dit haalen kan; want, om de waarheid te zeggen, dit stuk is zo vol van schoone zaaken, en zo overvloeyend van doorwrochte gedachten, zo omtrent de Staatkunde, en de Liefde, als in het uitdrukken van de natuurlyke bewegingen van het menschelyke hart in de dringendste hartstogten, dat ik zeer dikwils stil gestaan heb, ja sommige vaarzen drie of viermaalen heb moeten vertaalen, om my zelven te voldoen. Want ik wil my geenszins beroemen, gelyk zeker Dichter, die, om zyne vlugheid in 't rymen te toonen, in vier dagen de drie eerste Bedryven van dit zelfde Spel vertaalde. En heb ik aldus de meeste vaarzen, die my zelf tegenstonden, verbeterd, ik vrees evenwel, dat 'er noch eenigen gevonden zullen worden, die mynen berisperen niet wel aanstaan zullen. Want eene vertaaling heeft altyd veel te lyden. En dit is de tweede reden, die ik als een gevolg van 't verhaalde voorval aanmerk. Wat dit punt belangt, ik heb op veele plaatsen, daar my zulks goed scheen, getracht den Franschman

van woord tot woord te vertaalen; anderszins heb ik geene zwaarigheid gemaakt, van de aaneenschakeling der rede geheel af te wyken, en alleen den zin te volgen: tot zo verre, dat ik hier een onnoodigen regel uitgelaaten, daar van één vaars twee, en somtyds, doch zeer zelden, drie in het Duitsch gemaakt heb; ja dat ik op eenige plaatsen van vier, zes of acht regels in het Fransch, den zin kortelyk opmaakende, den zelve op eene geheel andere wyze vertaald heb, naar my dacht dat zulks best met onze taal overeenkomen zou. Want het is zeker, dat ieder taal haare byzondere eigenschappen heeft, en, dewyl de manieren van uitdrukkingen veelyds zeer verschillen, zo volgt het van zelfs, dat men iets, dat in de eene taal kort gezeid kan worden, in de andere met meer woorden, en dikwils met eenige omschryving vertaalen moet. Zulks komt hier niet van daan, om dat de Fransche taal zo veel voordeel boven de onze heeft, gelyk zich veelen, zonder eenigen grond, en door een vooroordeel ingenomen, verbeelden. Want zo iemand een fraai Toneelstuk uit het Duitsch in het Fransch wilde overbrengen, ik geloof, dat hy die zelfde zwaarigheid ruim zo veel in het Fransch ontmoeten zou, als wy dezelve in het Duitsch vinden. En dit zou de rechte proef weezen, om de fraaiheden van twee taalen wel tegen elkandere te vergelyken, en ik twyffel niet, of iemand, die zulks naauwkeurig naar wilde gaan, zou ondervinden, dat onze moedertaal in overvloed van woorden en uitdrukkingen, ver boven de Fransche te stellen zy. Mishaagt u dit, ô voorstanders der Fransche taale, zo hoort eens wat *Pels*, die groote kenner zo van zyne eige als andere taalen, in zyn Gebruik en Misbruik des Tooneels, vers 337. zegt.

*De Nederlandsche Maagd heeft niemand dank te weeten,
O Amsterdam! dan uw' doorluchtige Poëeten,
En zuivre Schryv'ren, dat zy, tredende onverminkt
In hooge laarzen, zich laat hooren, dat het klinkt,
In haare moedertaal, én dat ze zich durft roemen,
Met eigen woorden, al, wat weezen heeft, te noemen,
't Geen Engeland, nóch Spanje, Itaalje, Portugaal,
Nóch Vrankryk doen kan, dan mét hulp van vréemde taal.³³*

Eindelyk vrees ik voor deezen Edipus, om dat een ander van dien naam, het maaksel van eenen *Monsr. de Voltaire*, onlangs zo veel ophef te Parys gemaakt heeft, dat de lof van dien Dichter wel haast geheel Holland vervulde.

[...]

Om dan evenwel eindelyk eens een besluit te maaken, zal ik den Leezer alleenlyk noch maar te kennen geeven, dat ik eenmaal in deeze Vertaaling geheel van het Fransch afgegaan ben. Waaron ik zulks gedaan heb, zal de Leezer lichtelyk kunnen bemerken. Dit is in het laatste Tooneel van het derde Bedryf, daar Thezeus, het Fransch volgende, aldus, byna van woord tot woord, spreekt: want in den beginne had ik deeze plaats zelve mede geheel vertaald:

*Hoe? geeft ons 't noodlot dan de wet, om onze vreugd
Te vinden, of in 't kwaad, of in de zuiv're deugd?
Zal Delphos, om in 't eind zyn' Godsspraak klem te geeven,
Bestieren al ons doen en laten in dit leeven?
Zo slaaft onze arme ziel, wen ons een' hooger wet,
In 't volgen van het goede, of 't kwaade, paalen zet;
En zy wordt niet vervoerd tot hoopen noch tot schroomen,
Maar ziet de vryheid der verkiezing zich benomen.
Zo zyn we, ons voegend naar het noodlot met geduld,
Vroom zonder een'ge deugd, en godloos zonder schuld.
Men schende een Outer [= altaar, ed.], men beroove een Vorst van 't leeven,
De schuld is 't Godendom, den mensche niet, te geeven;
En al wat iemand doet, dat heerlyk is, en schoon,
Hy heeft 'er d'arbeid van, maar de eer is voor de Goôn.
Wy zelfs doen niet met al, en onze zinnen speelen
Niet op 't geen ons behaagt, maar slechts op hun beveelen;
En onze ziel bemint, haat, neemt noch weigert iet,
Maar doet alleenig, 't geen het noodlot haar gebiedt.
Vorstin, lyd, dat ik zulks weerspreeke, als ons onwaardig.
De Hemel, 't zy hy loone, of straffe, steeds rechtvaardig,
Geeft ons zyn bystand wel, maar laat ons voorts begaan,
Om elk in 't eind het loon te geeven van zyn' daên*

Van deeze vaarzen heb ik alleen de vier eerste behouden, voor alle de anderen slechts de zes volgende geplaatst.

*Neen, neen, Mevrouw: myn' ziel, op haare deugd gerust,
Is al te wel van haare onnozelheid bewust;
En wyl myn' daaden zelfs zulks weeten uit te leggen,
Stoor ik my weinig aan voorspellen of voorzeggen:*

*Verzekerd zynde, dat noch Delphos, noch de tong
Eens Priesters oit een mensch tot zulke gruw'len dwong.*

[...]

Eindnoten:

- 32 Te weten de treurspelen *De triumpherende standvastigheid* (Amsterdam, 1717), waarvan de stof ontleend is aan de heroïsche roman *Cléopatre* van La Calprenède, en *Achilles* (Amsterdam, 1719).
- 33 Regel 337-344, zie Schenkeveld-van der Dussen, 1978, p. 52.

23

A.G. L[uiscius], R[echts] G[eleerde] (vert.): Addison en Steele, *De spectator of verrezene Socrates*, Amsterdam, deel 1, 1720.

Uit: 'Voorbericht des overzetters'.

The spectator verscheen dagelijks van maart 1711 tot december 1712 met nog een vervolg in 1714. Voor de identificatie van de vertaler 'A.G.L.R.G.' zie Schoneveld, C.H., ter perse, noot 84. Luiscius vertaalde al eerder enige werkjes uit het Engels en deed de *Spectator* vertaling in 1724 over aan Pieter Le Clercq (zie no. 26), waarschijnlijk om zich geheel te kunnen wijden aan het lijvige *Algemeen historisch, geographisch en genealogisch woordenboek* (8 dln, 1724-1737).

[...]

Nu schynt 'er noch overig, een woord te melden aangaande deze vertaaling; doch wie weet niet, dat vertaalingen, al waren ze nog zoo stipt, altoos iets van de oorspronkelyke cieraad verliezen; een zaak is hier, die den Lezer, indien hy niet al te bedil-ziek van aard is, omtrent dit verlies zou kunnen te baat komen, namentlyk, dat het merg en de kern, en al het geen, waar door dit Werk zich allermeest geacht maakt, niet zoo zeer bestaat in eenige opgesmukte woorden, en hoogdravende uitdrukkingen, die veelyds nietmetal zeggen, en in welken gevalle vertaalingen allermeest verliezen, als wel in zodanig een verschiet [= *verscheidenheid*, ed.] en overvloed van keurige stof, bondige, stichtelyke en vernuftryke gedachten, dat hoe eenvoudig en konsteloos die ook vertaald of ter neer gestelt worden, de pit en het merg, en de onderrechtende zalving, waar door de Leezer wyzer op het stuk gemaakt word, als hy voorheen was, zich des niet te min duidelyk genoeg aan het verstand mededeelen, zoo dat alzoo het voornaamste van dit Boek, zoo niet in 't geheel, ten minsten voor een groot gedeelte, op die wys is behouden. De geene, die meer als eene taal verstaan, weten, dat ieder taal heeft zekere eigenschappen, of spreekwyzen, die haar alleen eigen zyn, by de Latynen *Genius Linguae* genoemd, en die in een andere taal niet dan uitbreidender wyze kunnen overgebracht worden; daar benevens is 'er, volgens het zeggen van een zeer geleerd Schryver, een zekere overdaad, die bekend is by de Schilders, en genaamt word, *Al te veel naar 't leeven*, 't welk gebeurt, wanneer de

gelykheid meerder in acht genoomen word, als de konst; wy hebben getracht, om zoo in het eerste, te weten in de uitbreiding, als in het laatste, ik meen de al te naauwe binding aan woorden, niet te veel te zondigen.

[...]

24

Willem van Ranouw, *De examiner*, Amsterdam, 1720.

Uit: nummer 43 [naar John Locke].

Dr Willem van Ranouw (1669-1724) was arts te Amsterdam. Behalve het weekblad de *Examiner* (1718-1720) redigeerde hij het tweemaandelijks tijdschrift *Kabinet der natuurlyke historien, konsten en handwerken* (1719-1721). In de *Examiner* vertaalt en parafraseert Van Ranouw geleidelijk aan grote delen van Boek III en IV uit de Latijnse vertaling (1701) van John Lockes *Essay concerning human understanding*. Hier betreft het Book III, chapter v, resp. sections 5, 8 en 15. Het laatste deel van par. 15., vanaf 'om deze reden...', en het uit par. 16. opgenomen gedeelte, vanaf 'daarom is het vry wat te zeggen...', zijn eigen toevoegingen van Van Ranouw. Juist deze opmerkingen gaan specifiek over vertalen. Zie verder Schoneveld, 1991, noot 18 en tekst daarna; voorts Buynsters, 1966, pp. 150-154.

[...]

14.

Hier uit blijkt ook zeer klaar, dat de naamen van de zamenstelde denkbeelden van de *Modi mixti* of gemengde wyzen, zo wel soorts-naamen zyn als de naamen en woorden van de geheele Taal; want gelyk als de naam Koe, Paard, Appel, Peer, Vleesch, Dier, Mensch, enz. nooit aanwyzen deze of gene Koe, dit of dat byzonder Paard enz., maar alleenlyk maar soorts-naamen zyn van afgetrokke en algemeene denkbeelden; op de zelfde wyze zyn ook de naamen van de zamengestelde Denkbeelden van de *Modi mixti* of gemengde Wyzen insgelyks maar soorts-naamen, want met de naam Kerk-schendinge, Overspel, Doodslag, word niet betekent deze of die Kerk-ontwydinge, dit of dat Overspel, deze of gene Doodslag, maar alles slechts in 't algemeen; waar uit blijkt dat de naamen van de Denkbeelden van de *Modi mixti* of gemengde Wyzen maar soorts-naamen en tekens van algemeene afgetrokke [= *abstracte, ed.*] denkbeelden zyn.

15.

Hoe nut en dienstig de woordelyke Taal mag zyn, om de denkbeelden van de *Modi mixti* elk in haar verzameling te bewaaren en in te potten, vinden wy echter een groot gebrek in alle de Taalen, om door naamen deze denkbeelden zodanig algemeen bekent te betekenen, dat deze naamen konnen overgezet worden in de taalen van andere Volkeren, zodanig dat uit

het overgezette woord een geheel ander Volk in hun taal juist verkrygt het zelfde denkbeeld, zodanig als het zelve door de naam in zyn oorsprongkelyke Taal betekent word. Neemt eens tot uw voorbeeld de termen van uwe Costuimen, Wetten en Keuren van *Amsterdam*: deze zullen niet altyd kunnen overgezet worden in 't Latyn, Fransch, in 't Italiaansch, Spaansch, of in 't Engelsch, zodanig dat juist de Latynsche, de Fransche, de Italiaansche, de Spaansche of Engelsche naam zal betekenen volmaaktelyk het zelfde denkbeeld, gelyk als de Hollandsche naam, dewelke aan zodanig een zamengesteld denkbeeld gegeven is; en deze belemmering word veroorzaakt, om dat alle deze zamengestelde denkbeelden gevormt worden by elke Natie, niet na een bepaalt voorwerp, maar uit de willekeur van den geest. Alschon dan de naamen in de Woordenboeken van verscheide Taalen, omtrent de Denkbeelden van de *Modi mixti*, het zy zo wel Burgerlyke Wetten als zedelyke Pligten, zeer na overeen schynen te koomen, zullen zy echter in het een of het ander verscheelen, en zelden het zelfde denkbeeld van een en dezelfde vorminge en samenstelling en betekenis juist naauwkeurig en bepaaldelyk uitdrukken, om dat elke Natie door Gewoontens, Gebruiken of Leerstukken, en door duizend omstandigheden verschillende, elk dikwils iets byzonders aan een denkbeeld voegt, het welke elke Natie door de naam, dewelke die daar byzonderlyk toe uitgedacht heeft, wil betekenen; om deze reden is 'er niets dwaazer, als 't geen wy dagelyks van de zogenaamde Liefhebbers van hunne Moeders of Vaders Taal zien gebeuren; deze onkundige Lettervitters en styve Woordensmids maaken (als zy zullen overzetten) gemeenlyk een Styl, dewelke voor de Geleerden belachelyk en onkundig is; zy behaagen zich zelve wonderlyk in hunne gladde, blinkende, geklanderde, of liever fyn-porceleine, en van alle bastaard-woorden gezuiverde Styl, maar zy toonen ook te gelyk aan de Kundige zeer openbaarlyk, dat zy de Denkbeelden, dewelke aan de woorden en naamen van de Taal, uit dewelke zy overzetten, gehecht zyn, niet zodanig geniten als dezelve inderdaad zyn, en dat zy de betekenis van alle de naamen van die Taal niet verstaan zodanig als zy door de Natie gebruikt zyn geweest, maar dat zy veel meer den Schryver, dewelke zy vertaalen, eerder doen spreken na hun schraal en duister Verstand, als na het doorluchtig begrip van zynen met Kennis en Wetenschap verrykten Geest.

16.

Omtrent de naamen van de *Modi mixti* is het gebruikelijk, de naamen eerst te leeren, eer de denkbeelden, dewelke zy betekenen, eens aan den geest bekend zyn, om dat zo-danige zamengestelde denkbeelden niet aangemerkt

worden van iemand, voor dat zy aan een naam gehecht zyn, daarom is het vry wat te zeggen, de *specifique* naam, dewelke een zamengesteld denkbeeld van de *Modi mixti* betekent, in een vreemde en voornamentlyk in een uitgestorve Taal zodanig te verstaan, als het zelve by den Schryver gebruikt word: en de naam te willen vertaalen in een andere Taal met een naam, aan dewelke diergelyk een denkbeeld schynt gehecht te zyn, is zich te werpen in gevaar van onkundig te vertaalen, ten zy den Overzetter grondig ervaren is in de Kennisse van die Wetenschappen, door de welke hy de nette betekenissen van diergelyke naamen in haar eige taalen, als ook in zyn landtaal weet; en dewyl veele Overzetters zomtyds van zodanig een geleertheid ontbloot zyn, moogen wy met recht besluiten, dat de verschillende betekenissen van de naamen van de zamengestelde denkbeelden van de *Modi mixti* groote oorzaken van onze onkunde en onwetendheid zyn, omtrent de zaaken van andere Natien, welker Taalen en Wetenschappen wy niet kennen.

[...]

25

Koenraad Droste (vert.): Homerus, *Ilias*, Rotterdam, 1721.

Uit: 'Voor-reden'.

Deze vertaling volgt op Drostes *Odyssee* van 1719. Zie daarvoor no. 20, hierboven, evenals voor zijn verwijzing in de eerste alinea hieronder naar De Lamotte. Ook al zegt hij van hem af te wijken door de volledigheid van zijn versie, de daarna volgende alinea van zijn betoog is met diens denkbeelden in overeenstemming.

Voor af moet ik den goetgunstigen Leser senden na de Voorreden van myne Odessea, daer hy aenmerkingen sal vinden, die op de Ilias ook passen. Ik heb toen niet gedacht, dat ik dit werk soude durven ondernemen; om dat de Heer de la Motte sulks in deftige Fransche Vaersen al gedaen had, daer ik de myne niet soude durven by gelyken. Maer alsoo hy van vier en twintig Boeken van Homerus twaelf gemaekt heeft, en oversulks by na de helft heeft overgeslagen, heb ik het genoeg aen myne Lantsluiden willen geven, dat sy den gantschen tekst hier in gerymt sullen vinden.

Alleen moet ik hen versoeken, dat sy sich voor oogen willen stellen de Eeuw, waer in Homerus geschreven heeft (die men meent dat Tydgenoot is geweest van den Koning Salomon:) wanneer veel zeden den naem van deugden hadden, die wy nu aenstootelyk, ja selfs fouten oordeelen te syn. Ook is sints dien tyd de manier van styl soodanig verandert, dat men nu soude berispen een Dichter, die syne Helden soo onmenschelyk wreet en baetsoekende voorstelde, en over en weêr malkanderen onbetamelyke scheltwoorden liet geven: en naderhant een lang gesprek soude doen houden, terwyl sy den degen getrokken hadden om malkanderen te bevechten. Het geen hen niet belette heele geschiedenissen van hunne Voorouders onderwyl te vertellen, waer door Homerus den overvloet van syn geest heeft willen bewysen, soo wel als door uitwykingen of digressien van de verhaelde saek, herhalingen en langwylige gelykenissen, die hier en daer op het voorwerp niet t'eenelmael passen, en op verscheide plaetsen met de selfde woorden gebruikt werden. Dit heeft Horatius doen seggen, dat de goede Man somtyds sluimert: hoewel hy anders onvergelykelyk is, en met recht den Lauwerkrans der Dichtkunst heeft verkregen.

Verder wenste ik wel, dat die de moeite sullen nemen van myne Oversetting (soo ik die soo noemen mag) te le-sen, den oorspronkelyken tekst na wilden sien, op dat sy (gelyk ik reets in de Voorreden van myne Odyssea gesegt heb) op myn rekening niet soudent setten veel ongelooffelyke versieringen, die Homerus alleen voegen; hoewel sy dan sullen merken, hoe veel myn Vaersen by de syne afvallen.

[...]

26

Pieter Le Clercq (vert.): [Addison en Steele], *De spectator of verrezene Socrates*, deel 1, tweede druk, Amsterdam, 1725.

Uit: 'Voorbericht des overzeters'.

Pieter Le Clercq (1693-1759) kan beschouwd worden als een beroepsvertaler (zie b.v. no. 19 en 28), al schreef hij ook eigen werk, waaronder *Het karakter van den raad-pensionaris Jan de Witt en zyne factie* (1757), dat de aanleiding vormde tot de z.g. de Witten-oorlog. Hij nam in 1724 de *Spectator*-vertaling over van Luiscius (zie no. 23), en verzorgde ook de herdruk van deel 1, waarin hij het 'Voorbericht' van zijn voorganger in zijn geheel opnam, dus ook het fragment van no. 23, maar er de hier volgende slotalinea aan toevoegde. Zie voor Le Clercq Schoneveld, C.H., ter perse, en voor deze vertaling Schoneveld, 1984a en Schoneveld, 1984b.

[...]

Dit zy van het werk in 't algemeen gezegt: maar wat nu tweden Druk in het byzonder belangt, kan de Lezer zyn, dat hy veel volmaakter is dan de eerste; want dat de styl verholpen en verbeterd is, zal men in dezen de Vaarzen, zoo Latynsche als Engelsche, die in den steeds in onrym vertaalt waaren, in goede Vaarzen overgebracht vinden, het welk dit werk geen klein cieraadt byzet; vermits het zeker is dat alle Vaarzen alleen hunne grootste kracht, maar zelfs ook alle bevalligheid verliezen, wanneer zy niet weder in goede of nagevolgt of vertaalt zyn.

27

Jacobus van Zanten (vert.): Milton, *'t Paradys verlooren*, Haarlem, 1728.

Uit: 'Opdracht' en 'Voorreeden'.

Jacobus van Zanten (1658-1750), doopsgezind medicus te Haarlem stond niet bekend als literator maar hij kende wel vele talen en maakte nog enkele andere (theologische) vertalingen. Zie voor zijn versie van Miltons *Paradise lost* (1667) Smit, 1983, pp. 265-279. De publikatie werd reeds in *De boekzaal* van 1724 (II, p. 105) aangekondigd. Daarmee verliest de conclusie van Smit (p. 268) dat Langendijk Van Zanten pas lang na de voltooiing in 1724 tot publikatie wist over te halen haar grond. Het uitstel tot 1728 moet een andere oorzaak gehad hebben. Zie voorts Scherpbier, 1933, pp. 132-145. De opdracht is gericht aan de, 34 jaar jongere, Haarlemse magistraat mr Willem Six. Voor de versie van Paludanus zie no. 30.

Opdracht

[...]

Ik ondernam dan den Engelschen Schryver in zyne maat naa te staamelen, en meest al genoegzaam woordelyk in onze taale oover te gieten. Hoe deeze trant den Neederlander behaagen zal, leert de tyd. 't Is althans, zoo veel ik weet, het eerste groot werk, dat op deeze wyze in 't licht gekoomen is. Der verwachting van 't algemeen oordeel des aangaande getroost, zal 't my genoeg zyn, van uwe Wel-Edelheyt met deezen Opdracht geenen ondienst gedaan te hebben.

[...]

Voorreeden

Die eenige deelen van den Engelschen SPECTATOR geleezen heeft, zal op veele plaatsen van den zelve ontwaar worden, hoe groot eene achting de vernuftige Schryver voor dit werk van den Schranderen MILTON heeft, en hoe hoog het zelve van dien gansen landaard gewaardeerd word. Hy schroomt niet het zelve by de ILIAS van HOMERUS, by de AENEIS van VIRGILIUS, en by het VERLOST JERUZALEM van TORQUATO TASSO te vergelyken, jaa derft wel oordeelen, dat het die alle verre zou te booven gaan, indien het in eene der talen van de twee eerste Schryvers waare beschreeven geweest. Dat oordeel daar latende, moet ik eeniglyk zeggen, dat de lof en toejuching daar aan gegeeven, in my eenen lust

ontstak, om het zelve met aandacht een en andermaal te doorlezen, en my zynen Schryftrant, wat hard, en hoogdraavend, eenigsins gemeen te maaken. Tot dat ik eyndelyk besloot eene kleene proeve te neemen, hoe de maat van zyne vaersen in onze Neederduytse taale klinken zou. Ik ondernam 't, en 't scheen my niet kwaalyk te gevallen, des ging ik van tyd tot tyd voort, en bracht het zoo ten eynde. Niet echter met dat voorneemen, om 't zelve ooyt of ooyt ter drukpersse te beveelen, als niet zonder reeden beducht, dat dusdanige eene wyze van schryven onzen landaart, aan het rym gewend, ten uystersten mishaagen zou. Des waare het nimmermeer in 't licht gekoomen, indien de Heer PIETER LANGENDYK, door zyne uytsteekende werken alöm bekend, geneegen om dit stukje eens te doorblaaderen, niet geoordeeld had, dat men moogelyk den Liefhebberen der Dichtkunst, geenen ondienst zoude doen. Want, schoon de maat eenen ygelyken juyst niet al te gevallig mogte voorkoomen, dat echter 't beloop van 't werk, de stof, en voor al de schrandere uytvindingen, 't zelve niet geheel en al zouden doen afkeuren. Had eene pen, zoo wel gesneden, als de zyne, dit heldendicht, naar zynen trant berymt, 't zou ongetwyfeld by de meesten eenen dieperen ingang gevonden hebben. En wie weet, of niet schier of morgen, iemand, die deeze stof niet mishaagt, de hand aan 't werk zal slaan, om dezelve het rymgewaad eens aan te trekken.

Tot verdediging van deezen trant van dichten denk ik voor my zelve niets te zeggen, latende slechts hier onder volgen, 't geen des aangaande in de Engelse uytgaave gevonden word, en 't oordeel daar van aan den bescheyden Leezer oover. Dus luyd het:

De Maat is Engels Heldendicht, gelyk die van HOMERUS in 't Grieks, en van VIRGILIUS in 't Latyn: Gemerkt het Rym geen noodzaakelyk byvoegsel of rechtschaapen Sieraad van een Gedicht of goed vaers is, voor al in Werken van eenen langen aadem, maar de Uytvinding eener woeste Eeuwe, om eene armhartige stoffe, met lam rym af te zetten. 't Raakte, 't is waar, seedert, door 't gebruyk van sommige heedendaagse vermaarde Dichters, die door de gewoonte wierden weg gesleept, in zwang, maar niet weynig, tot hunne eygene kwelling, verhindering en dwang, om veele zaaken anders en meest erger, als ze anders zouden gedaan hebben, uyt te drukken. 't Is dienthalven niet zonder reeden, dat beyde SPAANSE en ITALIAANSE DICHTERS van den eersten rang, het rym, zoo wel in langer, als in korter werken, verworpen hebben, gelyk ook al voor eenigen langen tyd onze beste ENGELSE TREURSPELSCHRYVERS gedaan hebben, houdende het voor iets,

dat, naar het oordeel van schrandere hoorders, beuzelachtig is, en strydig met het rechtschaapen Zangkonstig vermaak, dat eeniglyk bestaat in bekwaame Getallen, juyste hoeveelheid van Lettergreepen, en den Volzin verscheydentlyk loopende van het een vaers tot het ander, en niet in het schaaterend geluyd van gelyke eyndigingen, als een wanstal, van de geleerde Oudheyd, beyde in Dicht, en alle nette Welspreekendheyd afgekeurd. Des heeft men dit verzuym van 't Rym, wat ook gemeene Leezers daar van moogen oordeelen, zoo weynig voor een gebrek te houden, dat men 't eerder achten mooge, als 't eerste Voorbeeld in de Engelse Taale, waar door de aaloude Vryheyd voor het Heldendicht van de lastige en heedendaagse slaaverny van Rymen verlost en ontslaagen word.

Die tot verdediging of verschooning van deeze wyze van schryven geneegen is naader bericht te ontfangen, kan daar op naazien, 't geen de vermaarde GEERAARD BRAND *de Oude* daar van in de laatste Uytgaave van zyne Poëzy geschreeven heeft. Als meede 't geen des aangaande gevonden word in de verdichte Histoori der SEVARAMBES, p:m: 75. enz. van het vierde en laatste Deel. Voeg daar by, 't geen men leest, in de *Continuation des Memoires de Litterature & d'Histoire. Tome II, Partie II, A Paris, chez Simart*, en waar van men een Uyttreksel ziet in het *Journal des Sçavans de l'Année 1727.* in de maand *July*, p: 380 van den Amsterdamsen Druk.³⁴

Hoe veel of hoe weynig alle deze aanmerkingen kunnen of moeten gelden, laat ik oover aan het oordeel van den bescheyden Leezer, den welken ik niet meerder te berichten heb, als dat het den HEERE PIETER LANGENDYK gelust hebbe, den inhoud van yder Boek³⁵ te berymen, 't geen moogelyk sommige Leezers wel zal doen wensen, dat zyne of diergelyke pen het ganse werk naar dien trant opgesteld en voleyndigd had.

[...]

Eindnoten:

34 Zie voor de details van deze verwijzingen Smit, 1983, pp. 270-271.

35 Hij doelt hier op de 'The argument', de samenvattingen telkens voorafgaande aan elk Boek, die door Milton zelf echter nu juist in proza waren gesteld.

28

Richard Steele, *De guardian*, vert. door Pieter Le Clercq, Rotterdam / Amsterdam, 1730.

Uit: deel 2, nummer 62.

Dit door Richard Steele geredigeerde spectatoriale geschrift verscheen dagelijks van maart tot oktober 1713. In het origineel is dit nummer 164. De Nederlandse tekst werd later meerdere keren aangehaald, o.a. door *Nieuwe vaderlandsche letteroefeningen*, II, 1 (1768), pp. 35-38, en door O.C.F. Hoffham in zijn *Theorie der Nederduitsche poëzy* (1788, ed. 1809, p. 99). Voor Le Clercq zie no. 26.

[...]

Men kan de schriften der gene, die de gedachten van vreemde schryvers, of hunne werken in onze taal wel overbrengen, niet genoeg achten. Een voortreffelyk Kerkvoogdt van onzen Godsdienst merkt aan, dat 'er geene wyze van schryven zoo bequaam is om eene taal te verfraayen en te beschaaven als de overzettingen, indien de gene, die ze onderneemt, eene genoegsaame kennis der beide taalen hebbe. Een man, die in zyne eige taal schryft, word door den yver zyner verbeelding en de vaardigheid van zyne gedachten te zeer vervoert om eene behoorlyke acht te geeven op de gevoeglykheit der figuren, en op de netheit der uitdrukkingen; zoo dat hy of deeze verwaarloost, of de andere te veel pynigt. Maar als een man, die in eene andere taal overzet, is vry van deeze vervoering van geest, en kan met bedaarde zinnen op de woordgestalten en spreekwyzen letten. Daarom sloegen de Franschen den rechten weg in, toen zy, om hunne taal te beschaaven, hunne beste Schryvers te werk stelden aan het vertaalen der beste Latynsche en Grieksche Schryvers. Dit is het gevoelen van deezen geleerden Kerkvoogdt. Een ander, onlangs overleden, verhaalt ons, dat men vertalingen, waar in voornamelyk op den zin der schryvers gelet wordt, naauwlyks in Engelandt gezien heeft voor deezen tydt; dat men voorheen niet dan letterlyke, en by gevolg lamme, overzettingen in onze Engelsche taal vondt. Wat belangt de moeyelykheit om veel te vertaalen, ik geloof dat yder van Mylord *Roscommons* gevoelen zal zyn, als hy zegt,

Het eigen opstel eischt, 't is waar, de meeste kunst:
Maar de overzetting is ook waardig onzer gunst,

Want schoon haar stoffen lang voordeezzen zyn gevonden,
 Zyn beide, haaren geest en handen vastgebonden;
 En wel vertaalend' 't gene een ander heeft gedacht,
 Arbeidt de vinding min, maar 't oordeel met meer kracht.³⁶

Dryden heeft verstandiglyk aangemerkt, dat een overzetter zynen schryver zoo bekoorlyk moet vertoonen als hy immers kan, mits behoudende zynen zwier, en hem niet ongelyk aan zich zelve maakende. De letterlyke en slaafachtige overzetting, die dezelve Dichter niet onaardig noemt *de kunst van op de hielen van een' schryver te treden*,³⁷ wordt met reden bespot van den Ridder John Denham. *Ik oordeel*, zegt hy, *dat een schryver dwaalt, die naa den tytel van getrouwen overzetter staat, voor al in het stuk van Poëzy*. Men laate deeze zorg bevolen aan vertaalers van zaaken, waar in de minste omstandigheden van gewigt kunnen zyn, gelyk in historische gevallen of in geloofsartikelen. Maar die het zelfde wil doen in Poëzy, zal nooit in zyne onderneeming gelukken, om dat hy iets onmogelyks onderneemt: want hy moet niet alleen de eene taal in de andere, maar ook Poëzy in Poëzy overbrengen; en de Poëzy is zoo vol van fyne geesten, dat zy in het overgieten vervliegen en als 'er geen nieuwe geesten by gedaan worden, blyft 'er niets over dan het gene de stokers *terra damnata* of *caput mortuum* noemen; want elke taal heeft zyne byzondere aardigheden die kracht en leeven aan de uitdrukkingen geeven: en die zich op letterlyke vertalingen legt, zal het ongeluk hebben van dien jongen reiziger, welke zyne eige taal buiten 's lands vergat, zonder eene andere geleert te hebben. De moedertaal, slaaflyk in 't latyn overgezet, verliest alle haare bevalligheid, en het latyn, letterlyk in de moedertaal overgebracht, is niet meer als een lichaam zonder ziel.³⁸

Naa dat ik dus aangetoont heb, wat onze beste schryvers van de vertaaling denken, zal ik mynen lezer eene vertaaling mededeelen die het licht nooit gezien heeft, en waar van ik reeds een brok in eene van myne voorgaande Redenvoeringen vertoont heb. De Lierzang op de wyze van Anakreon, die het midden van dit geschrift beslaat, is eige vinding; en al het deel, 't welk Anakreon 'er in heeft, is, dat hy den dichter het denkbeeldt of de gedachte van dit dichtstukje heeft gegeven. De volgende vaarzen maaken het besluit van het eerste boek van de *Kallipeidia* van den Abt Quillet,³⁹ en kunnen voor een voorbeeldt van eene edele en geestige vertaling gehouden worden, die het merkteken en de zwier van haar oorspronkelyk behoudt.

[...]

Eindnoten:

- 36 De verzen zijn vertaald uit *An essay on translated verse* van Wentworth Dillon, fourth Earl of Roscommon (1684), regel 59-64; zie Steiner, 1975, pp. 76-77. Het origineel heeft voor 'wel vertaalend' in de 5de regel: 'by improving'.
- 37 Dryden, 'Discourse concerning...satire' (1692), Dryden, 1962, II, p. 153.
- 38 Zie John Denham, 'Preface' bij zijn *Destruction of Troy* (1656), naar boek 2 van Virgilius' *Aeneas* (Steiner, 1975, p. 65). Ook aangehaald door Dryden, in zijn 'Preface' bij *Ovid's Epistles* (1680); zie Dryden, 1962, I, p. 271.
- 39 In het Engels volgt hier een vertaling van een passage uit Claudianus, *De raptu Proserpinae*. Le Clercq gebruikt in de plaats hiervan een gedeelte uit zijn eigen vertaling van Claude Quillet, *La Callipédie ou la manière d'avoir de beaux enfans* (1605), het *Huwlyks mintafereel* (1722).

29

Balthasar Huydecoper, *Proeve van taal- en dichtkunde; in vrymoedige aanmerkingen op Vondels vertaalde herscheppingen van Ovidius*, Amsterdam, 1730, pp. 4-6 en 100-101.

In dit gezaghebbende werk presenteerde Huydecoper (zie voor hem no. 22 en 33) al zijn filologische kennis en inzicht in de vorm van een verzameling aantekeningen op Vondels taal- en dichtgebruik naar aanleiding van diens vertaling van Ovidius' *Metamorphoses* (1671), maar beschouwingen over vertalen als zodanig zijn daarbij schaars.

[...]

Laat ons, om terstond aan den Tytel van ons werk te voldoen, hier, eer we deeze eerste Aanmerking besluiten, noch iets byvoegen, dat in 't byzonder zyne betrekking hebbe tot de Dichtkunst. 't Geen Vondel hier zegt:

En geene hoofstof was haer hoefslagh noch bescheiden.

zeide Ovidius in 't Latyn aldus:

Quaque fuit tellus, illic & pontus & aër.

dat is, van woord tot woord:

Waar de aarde was, daar [was] en zee en lucht.

Deeze vertaalingen schynen niet veel naar elkander te gelyken. Doch Ovidius zegt eenvoudig, het zelfde dat by Vondel meer Poëetisch en overdragtelyk gezeid wordt; in naarvolging, zo ik my niet bedriege, van den Franschen Dichter Du Bartas, of van des zelfs Vertaaler Zach. Heyns.⁴⁰ Bartas, die meermaalen onzen Ovidius uitdrukt, en, in den Eersten Dag zyner Weeke, ook deeze Ovidiaansche beschryving van den Chaos in 't oog hadt, leeft op eene aardige wyze, volgens den speelzieken aard zyner weelderige penne, met het Latynsche vaars, zo even aangehaald, het welk hy op veelerhande wyzen, en in veele vormen, overbrengt p. 8:

*La terre estoit au ciel, & le ciel en la terre.
 La terre, l'air, le feu, se tenoyent dans la mer:
 La mer, le feu, la terre estoyent logez dans l'air:
 L'air, la mer, & le feu dans la terre: & la terre
 Chez l'air, le feu, la mer -*

Na dit aldus om en om gehaspeld, en den Chaos, in een Chaos van woorden, beschreeven te hebben, vervolgt hy:

*- - car l'Archer du tonnerre
 Comme grand marechal n'avoit encor donné
 Quartier à chacun d'eux. -*

welke laatste woorden Z. Heyns aldus vertaalt:

*- de veltheer op dat pas
 Had elck een syn quartier in 't leger niet gegeven.*

Zie daar het zelfde, dat Vondel, op zyne wyze, met fraaiere woorden uitdrukt, als hy zegt:

En geene hoofstof was haer hoefslagch noch bescheiden;

terwyl hy het overtollige, t.w. die herhaalde saamenmenging en verwarring van Water, Aarde, Lucht en Vuur, geheel achterlaat. Maar Bartas zelf heeft de verwarring deezer woorden wederom ontleend van den Italiaanschen Dichter Gio. Andrea dell' Anguillare, die dit Werk van Ovidius geheel vertaald heeft, en van wien ik de volgende vaarzen aangehaald vind by P. Bense-Dupuis, *Oracle de la Poësie Italienne Liv. II. ch. I.* die oordeelde, dat door eene verwarring van woorden, zo dikwils herhaald, de Chaos wonderlyk fraai wordt beschreeven. deeze beschryving luidt aldus:

*Pria che'l ciel fosse, il mar, la terra, e'l foco,
 Era il foco, la terra, il cielo, e'l mare:
 Ma'l mar rendeva, e'l ciel, la terra, e'l foco,
 Deforme il foco, il ciel, la terra, e'l mare:
 Ch'ivi era, e terra, e cielo, e mare, e foco,
 Dov' era, e cielo, e terra, e foco, e mare;
 La terra, il foco, e'l mar era nel cielo,
 Nel mar, nel foco, e ne la terra il cielo.*

Deeze Italiaansche Dichter, die gebloeid heeft omtrent het jaar 1566 wordt van Gio. Mario de' Crescimbeni, *Istoria della Volgar Poësia Lib. II. p. 137* geteld onder de uitmuntendste Dichters van gansch Italie, zo om zyn Treur- als Bly-spelen, om zyn Lierdichten, als om het zogenoemde *Burleske*; in al welken hy zich als een Voorganger, niet als een Naarvolger, heeft gedraagen: maar vooral wordt hy gepreezen om de Vertaaling van dit Werk, die gelyk gesteld wordt met het Latyn van Ovidius, en om de welke de gemelde Schryver hem verklaart te zyn zo groot een Heldendichter, als iemand onder al de Toskaanen. Dit moest gy weeten, om recht te beseffen, hoedaanige Dichters in zodaanige uitdrukkingen hebben smaak gevonden. Wy laten den lof, en van Anguillara, en van Bartas, in zyn geheel: maar, als we het eene vaars van Ovidius [*Quaque fuit tellus, illic & pontus & aër*] gelyken by de Italiaansche Vertaaling in Acht, en by de Fransche in Vier vaarzen en een half; zo komt ons de Latynsche Dichter voor, als een deftig spreekker, die veel zegt in weinig woorden; genoeg, doch niet te veel: de twee anderen als langtongde praaters, die weinig zeggen in veel woorden, en zich laten voorstaan, dat ze geduurig wat anders zeggen, zo dikwils zy eene zelfde zaak, met verandering of verplaatsing van woorden, weeten uit te drukken. Lof komt dan hier onzen Dichter toe, die wel wist, dat het een sieraad der Dichtkunst is, indien men de woorden zo schikke, dat ze de zaken schynen naartebootsen en te vertoonen; maar die ook geenszins onbewust was, dat het een kinderlyke en verachtelyke naarbootsing is, verwarde zaken uit te drukken met verwarde woorden. Ja die twee Uitbreidingen van het eene vaars van Ovidius behooren minder geteld te worden, onder het *Deftige*, dan onder het *Burleske*; een Onkruid, dat in de laatste eeuwen weelig is opgeschooten tusschen de edelste gewassen van Geleerdheid en Dichtkunst, doch den Ouden, zo Latynen als Grieken, geheel onbekend is geweest; gelyk de geleerde Vavassor zulks grondig heeft aangetoond in zyn fraai Werk, *De Ludicrâ Dictione*, alleen geschreeven om de buitenspoorigheid deezer onverstandige aardigheden ten toon te stellen.

[...]

[pp. 4-6]

v. 32:

HET JAER, DE DAGEN, MAENDEN, UUR EN EEUWEN, EENE SCHAER
ALLE EVEN WYT VAN EEN.

Ovid. zegt:

- - - *Dies, & Mensis, & Annus,*
Seculaque; & positae spatiis aequalibus Horae.

Hier is vooreerst aan te merken, dat het *even wyd van een staan*, 't welk Vondel aan deeze gansche Schaar van *Jaaren, Dagen*, enz. toeschryft, van Ovidius alleen gezeid word, ten aanzien van de *Uuren*: zekerlyk met oordeel en reden. doch wy zullen ons thans genoeggen met dit aangewezen te hebben, zonder ons hierin verder intelaaten: gemerkt de juiste plaats van deeze allen, die den hofstoet en de lyfwacht der Zonne uitmaaken, net te bepaalen, meerder tot de Schilderkunst, dan tot de Dichtkunst, schynt te behooren. maar ten anderen het geen ook byzonderlyk tot deeze laatste, en ons oogwit behoort, zo merken wy hier aan, dat de Vertaaler de orde, die Ovidius in het optellen deezer Naamen zo wel waarneemt, kwaalyk ondereen gemengd en verward heeft. Ovidius noemt ze in deezen rang: *Dag, Maand, Jaar, Eeuwen*; en voegt 'er dan eindelyk by de *Uuren die allen evenwyd van een stonden*. hy hadt deeze misschien ook wel eerst mogen noemen; doch zo als hy ze hier meldt, en door het geene hy van haare plaatsing zegt, zondert hy ze genoegsaam van de anderen af, waarmede Vondel haar vermengd heeft. zekerlyk is 'er een goede orde in de optelling des Latynschen Dichters: en hoe natuurelyk en fraai, en dierhalve hoe noodzaakelyk die zy, kan men leevendig zien uit vergelyking van deeze plaats met die van andere Dichters, die, van deeze zelfde zaaken spreekende, die orde beter in acht genomen hebben, dan Vondel hier. in de eerste plaatse maaken wy geen zwaarigheid om den sierelyken Poot hier te stellen tegen Vondel. die voortreffelyke Leerling van onzen grooten Meester zingt aldus van den Tyd, in zyn Gedicht, genoemd Snelheid en Woede des Tyts p. 350:

Wie keert den snellen loop van Uuren, Dagen, Weeken?
Zelf 't ronde Jaer draeft rad op Zespaer Voeten heen.
Ook laten d' Eeuwen ons van haeren aftogt spreken,
*En niemant brengt den Tyt te rug die eens verdween.*⁴¹

Maar mag men by deeze Mannen Jan Vos ook wel noemen? ik vrees dat veelen liever met Vondel zouden dwaalen, dan met Jan Vos den rechten weg gaan. doch ik oordeel, als Jan Vos de zelfde zaak beter uitdrukt dan Vondel, dat echter zelden gebeurt, dat men zeer beschroomd en armhartig moet weezen, om dat niet te durven belyden. zo spreekt hy in den Zeekrygh tusschen de Staaten en Engeland p. 308:

*De Moeder van de kunst gedoogd hier geen verwaanden.
Het rusteloos Gedacht, dat duizent vleugels heeft,
Heeft hier de Daagen, ja de Weeken, en de Maanden,
De Dochters van het Jaar, staagh by haar waar ze zweeft.*⁴²

[...]

[pp. 100-101]

Eindnoten:

40 Zacharias Heyns (vert.), Du Bartas, *De scheppinghe des werelts*, Zwolle, 1621-1623.

41 Poot, *Gedichten*, 3 dln, Delft, 1722, I, p. 350.

42 Jan Vos, *Alle de gedichten*, 2 dln, Amsterdam, 1726, I, p. 45

30

L[ambertus] P[aludanus] (vert.): Milton, *Het paradys verlooren*, Amsterdam, 1730.

Uit: 'Voorbericht aan den leezer'.

De vertaler tekende de opdracht aan de vorige vertaler, Jacobus van Zanten (zie no. 27) en aan Abraham van Loon, met zijn volledige naam, de gelatiniseerde vorm van Lambert van den Broek. Zijn berijming is in alexandrijnen. Behalve Van Zantens tekst gebruikte hij ook een Franse prozavertaling (zie Smit, 1983, pp. 279-289). Huydecoper corrigeerde de vertaling voor hem (Schaik, 1962, p. 53). Over Paludanus is verder weinig bekend (zie Scherpbier, 1933, pp. 146-147).

[...]

Ik, der Engelsche taale onkundig, hebbe my bediend van de vertaaling des Heeren Jacobus van Zanten, aan wien ik het werk, om dat het zyn Ed. meest eigen is, vermits ik hem zo kort als mogelyk was, ja zomtyds woordelyk heb gevolgt, opdraag. Zo dra kwam my zyn Ed. vertaaling niet onder de oogen, of, na 't leezen eeniger weinige regelen, bevonde ik dit werk zo heerlyk, dat my de lust beving, om daar op myne geringe krachten te beproeven. Ik ging dan aan de arbeid, en naar dat ik de zes eerste Boeken, al spelende, en zonder dat ik meerder las dan ik rymde, berymd had: want het is myn gewoonte niet om te nagelbyten, latende zulks over aan Dichtgeesten, die gestadig een knoop in een bieze zoekende, de Dichtstukken van anderen, hoe vloeyjende die ook zyn (om dat zy geesten de netheid van taal en rym, 't welk meestentyds harde styve en loome vaerzen veroorzaakt, meerder dan de vloeyjendheid en andere uitmuntendheden, aan fraaye Dichtwerken eigen bedoelen) verwerpen en afkeuren, geraakte ik door een braaf Oeffenaar der Dichtkunde in kennis met iemand, die der Engelsche taale en 't verlooren Paradys bekend was; die (ziende, dat de Heere van Zanten, door onkunde, dat 'er meer als een druk van dat werk in de waereld was, zich in zyn vertaaling bediend had van een der eerste drukken, waar in de Goddelyke Dichter zyn werk in tien boeken had begreepen) zich liet bewegen uit liefde tot den naam van den Dichter, om des Heeren van Zantens vertaaling of eerder myne beryming tegens een laater druk (waar in de Heer Milton zyn werk in 12 boeken had verdeeld, en eenige andere kleene veranderingen gemaakt) te vergelyken. En 't behaagde dien Heere om veele plaatzen, waar in des

Heeren van Zantens vertaaling met dien druk verschilde, van nieuws te vertaalen, gelyk ook de splitsing van het 7. en 10. Boek, (die de Heer Milton waarschynelyk om dat die boeken te langdraadig waaren) in zyn laatste uitgifte had willen doen, aan te wyzen. Ik beken, dat ik niet weinig, door die veranderingen wierd afgeschrikt, om het werk te vervolgen, te meer dewyl ik veele plaatzen moest verrymen: echter heb ik, door de Godlykheid van dit Heldendicht bewogen, my dier moeite getroost, en het werk endeling in myn bekrompen tyd, zo goed en kwaad als 't u hier vertoond word, afgerymd. Ik moet betuigen, indien ik voor af geweeten hadde, dat dit Dichtstuk zo heerlyk, zo groots, zo verheven, zo konstig, zo onnavolgelyk, zo vol God-Zede-Natuur-Starren-Aardryks-wis-staat-Dichtkunde (en wat dies meer zy) was, dat ik nooit de beryming van het zelve zoude hebben ondernomen: Dewyl ik dit werk al te zwaar voor myn gering vermoogen, dat niet verder strekt dan om te rymen, oordeele te zyn. Ik heb het echter volvoerd, doch hoedanig, laat ik u oordeelen, Leezer. En schoon het zeker is, dat ik door de bril van een ander, by gebrek van kennis der Engelsche taale, maar heb konnen zien. Ik zal, hoewel ik gantsch op geen ydelen lof gezet ben, nochtans die lof (by Betweteren lichtelyk een laster) verwerven, dat ik den grootsten, verhevensten en wysten Dichter, die ooit van de Zon wierd beschenen, hebbe nagestemelt, en misschien dat ik, in dit bestaan, gelyk ben geweest, aan den reukeloozen Faëton, in 't mennen van den Zonnewagen, of Ikarus, die, met wassche vleugelen, de Zon in 't aanzicht willende vliegen, zyn dwaasheid, even als Faëton, daar hy in 't water stortede, beklaagde. Maar genoeg hier van. Wilt ge nu weten, Leezer! waarom ik dit werk berymt en uitgegeeven hebbe, zo luister; wat het eerste betreft: Ik heb 't gedaan uit liefde tot de Dichtkunst, uit lust tot dit onvergelykelyk werk zelf, en laastelyk (gelyk ik hier vooren aangeroord hebbe) om myne kragten in de rymkonst te beproeven. Wat het tweede (de uitgifte) aangaat: Op dat de Liefhebberen van Nederduitsche rymen (want voor deezen dient het slechts, en niet voor Dichters) dit werk in rym zouden konnen leezen, en voorts om verhevene Dichtgeesten, zich aan de Maaze of elders onthoudende [= *ophoudende, ed.*], (die niet slechts den naam van Rymers maar van Poëeten verdienen) aan te spooren, ten einde zy, dit Dichtstuk, met een Dichtstyl, de zaaken, daar in vervat, gelyk, naazingen, op dat ons Nederland, een Werk ('t welk alles wat ik ooit in myn moedertaale geleezen hebbe overtreft) in all' zyn fraayheden en luister zoude erlangen; en elk zich mooge verwonderen, dat zulk een groote geest in éénen Man is gevonden, die misschien alle andere Dichtgeesten van alle plaatzen en eeuwen overtroffen heeft.

[...]

31

Anonymus (vert.): Boccaccio, *Aardige en vermakelyke historien*, Keulen [= Amsterdam], 2 delen, 1732.

Uit: 'Voor-bericht van den overzetter'.

De titelpagina vermeldt nog: 'op eenen lossen en onbedwongen trant in 't Nederduitsch overgezet'. Het is niet bekend wie de auteur is van deze vertaling van *Decamerone*, door Boccaccio tussen 1347 en 1353 geschreven en voor het eerst in druk verschenen ca. 1470. De oudste Nederlandse vertaling is die van Coornhert, *Lustige historien* (1564).

De nieuwe Franssche Overzetting van de Historien van Bocatius, volgens welke deze Nederduitsche geschied is, heeft zo veel achting en goedkeuring gevonden, en de drie verscheide drukken die daar van zyn opgelegd,⁴³ zyn zo ongemeen gretig getrokken geworden, dat dit van zelfs genoeg tot lof van 't Werk spreekt, alschoon hier geen woord daar van gerept wierd, en genoegzame verzekering geeft dat deze Nederduitsche Overzetting niet min aangenaam en gewild zal zyn dan de Franssche geweest is; te meer, wyl alle nauwkeurigheid in acht genomen is geworden, om deze Overzettinge op zo eenen lossen en ongedwongen trant, naar den smaak der hedendaagsche Lezers, te doen, als of zy waarlyk geen Overzetting was, gelyk de gene die dezelve lezen zullen, zekerlyk zullen moeten bekennen.

Bocatius is een Schryver die zo vermaard is onder de Geleerden, en zyn *Decameron* is in 't algemeen zo geprezen geworden, dat dit Werk waarlyk wel eene Overzettinge verdiend heeft, zonder welke onze Nederduitsche Lezers en Lezereszen, die geene Uitheemsche Taalen verstaan, van een zoet berooft zouden zyn geweest, van zo een fraai en geestig Werk als dit is, steekt, en nu van hen in hunne Moeder-Taal gesmaakt kan worden. Schoon het ten minsten wel 350. Jaren geleden is dat Bocatius dit Werk geschreven heeft, is dat Origineel nochtans van eenen fraaijen en levendigen Styl, en de Italianen, in welker Taal hy 't schreef, hebben tot noch toe niets ten voorschein kunnen brengen, dat daar by halen kan in geestige gedachten en aardige manier van zeggen. En in der daad, in dit voortreffelyk Werk zyn zo vele bevalligheden, dat zelfs de vermaardste Schryvers van onzen tyd niet alleen uitbreidingen daar over gemaakt hebben, en dezelve opgeschikt tot Toneel of andere stukken, maar ook uit

deze Historien de stoffe of 't ontwerp hebben genomen tot zodanige stukken die 't meest van 't Gemeen zyn goedgekeurd geworden. Doch alzo die bevalligheden in 't Italiaansch Origineel in een groot getal van woorden zyn besloten, en dat 350 jaren veel verandering in den smaak der Lezers toebrengen, heeft men dat fraaije tegenwoordig op eene andere wyze moeten vertonen, dan het doenmaals vertoont wierd. Men heeft het, zo te zeggen een Gewaad naar onzen trant en mode moeten aantrekken: men heeft de wydlopige verhalen verkort, de herhalingen van eene en dezelfde zaak vermeid, en dikwils niet alleen gehele Perioden, [= *zinnen, ed.*] maar ook zelfs eenigszints het algemeen ontwerp van 't Werk verandert. Inzonderheit heeft men zo veel als mogelyk was getracht, kort te zyn, en niets dan het allerwezentlykste en t' effens 't allergeestigste van de Historien te nemen. Om die reede is het ook, dat men de Redevoering, die even voor de eerste Historie gaat, en eene Voorrede, of liever Inleiding, genoemd zou kunnen worden, krachtig besnoeit heeft. Dus mede heeft men, om de lange Inleidingen te vermeiden die veelyds voor ieder Historie komen, goed gevonden geen gewag te maken van de personen die daar tusschen beide spreken, en de aantekening der jaargetallen en dagen der maand na te laten. Of men aan dit alles wel of qualik gedaan heeft, dat zal men aan 't oordeel van schrandere Lezers overlaten, zonder dat wy hen daar omtrent willen voorkomen [= *helpen, ed.*]. Alleenlyk zal ik hier zeggen, dat, vermits de fraaiheit van zulke soort van Stukjes, gelyk in dit Werk begrepen zyn, voornamelyk in eene aardige wyze van verhaal en uitdrukking bestaat, ik my daar in eene volkome vryheit hebbe gegeven, ten dien einde my van zo eenen schryf-styl bedienende als my dacht het gevoeglykst te zyn, en den Lezeren het meest te zullen behagen. Men zal hier en daar Koddige en Geestige invallen vinden, die somtyds op eene verbloemde wyze geuit worden, maar daarom van Kenners wel haast zullen worden begrepen; en by na over al regeert in 't gantsche Werk door, eene wonderbaare levendigheid en kracht van Verbeelding. Men ontmoet hier eene aaneenschakeling van ontallyke aardige Gevallen, die den Lezer op eene aangename wyze zullen verrassen, en hem over de vruchtbaarheid van geest van den Schryver zullen doen verwondert staan.

Wanneer men hier en daar in 't Werk plaatzen gevonden heeft, die wat al te vry en ongebonden schenen te zyn, heeft men alle mogelyke zorg gedragen de zaken op eene heussche eerlyke wyze uit te drukken, en dezelve zodanig te bedekken en te verbloemen, dat ook zelfs het Jufferschap die zonder ergernis of beschaamtheit zal kunnen lezen, en alleenlyk daar over zal moeten lagchen. Gaarn had men gewenscht dat men de zaken noch veel zediger en bedekter had kunnen uitdrukken, indien zulks zonder

de aardigheid en 't wezendlyke van 't verhaal der Historien te benemen, had kunnen geschieden; doch dit is niet anders doenlyk geweest dan gedaan is. Echter, schoon men zich dus wel naar de stoffe heeft moeten schikken, is men nochtans binnen zekere voorgeschrevene palen gebleeven. Maar daarom evenwel zou ik wel durven hopen, dat niemand rede zal hebben van te klagen dat ik eenigen Historie door eene al te schroomachtige en nauwgezetten omzichtigheid bedorven heb.

[...]

Eindnoten:

- 43 *Contes et nouvelles de Bocace ... traduction libre et accommodée au goût de ce temps*, Amsterdam, 1697, Amsterdam, 1799, Keulen, 1732, Den Haag, 1733.

32

Sybrand Feitama (vert.): Fénelon, *Telemachus*, Amsterdam, 1733.

Uit: 'Voorrede'.

Sybrand Feitama (1694-1758) was doopsgezind en leidde een ambteloos leven gewijd aan dicht- en tekenkunst. Charles Sebille (zie no. 34) was zijn vriend en literaire raadgever. Werd vooral geroemd om zijn vertalingen uit het Frans, die hij voortdurend trachtte te verbeteren. Behalve twaalf treurspelen en *Télémaque* door Fénelon (1699), vertaalde hij ook het epische gedicht *La Henriade* van Voltaire (1728) als *Henrik de Groot* (1753). Zie Smit, 1983, pp. 301-325.

Hoewel ik, by het mededeelen dezer Navolging van den TELEMACHUS des beroemden Heeren FENELON, my gaerne van het opstellen eener wydloopige Voorrede wilde ontslaan; echter noopt my de liefde tot de Dichtkunst, en derzelve algemeen belang, om ter dezer gelegenheid iets te zeggen van *de Nuttigheid der Vaerzen in een volkomen Dichtwerk*; en vervolgens den bescheiden Lezer 't verëischte licht te geven, om rechtmatig te oordelen over *myne behandeling en uitgave van dit nuttelyk, doch niet minder voor de beryming zwaarwigtig Zedenschrift*.

Wat voorëerst *de Nuttigheid der Vaerzen, enz.* betreft, daar omtrent heb ik met verwondering gezien, in eene *Verhandeling* van het *Heldendicht*, (in den Paryschen 8. druk van 1717, en den Rotterdamschen Franschen van 1719, enz. te vinden, en door den geleerden Heere *Verburg* in den Nederduitschen druk, aan 't hoofd zyner matelooze Vertaling van den *Telemachus*, in 't licht gebragt:) dat men, op eene onbepaalde wyze, poogt vast te stellen *dat de Vaerzen geen Wezendlyk Deel zyn van het Heldendicht*.

Vreemd moet dit harde Vonnis in de ooren klinken van hun die de meerdere zoetheid, welke in *volwrochte Vaerzen*, boven den sierlyksten mateloozen styl, te vinden is, ooit hebben gesmaakt; maar niet min vreemd moet hun daar in voorkomen dat men de *lamme en kreupele Vaerzen*, (om welken de Bastaardpoëten by verachting *Vaerzenmakers* worden genoemd,) niet duidelyk onderscheid van de *krachtige* en tevens *gladde Vaerzen*; 't zy in *Onrym*, als die der *Grieken, Latynen*, enz: 't zy in *ongedwongen Rym*, gelyk die der beste *Nederduitsche* en *Fransche Dichteren*, aan welken de *rymelooze Vaerzen* zo onëigen zyn, als de *rymende* wanvoegelyk zouden

wezen in de *Tale der Grieken en Latynen*.

Indien men onderscheid maakte tusschen *den Geest der Poëzie*, en *derzelve bevallig en schoon Ligchaam*; (want dus zou men de beste *Vaerzen* mogen noemen, in welken *die Geest* op eene aangenamer wyze leeft dan in het zoetstvloeiend *Ondicht*;) dan zou men de *Vaerzen* wel als *Minwezendlyk*, maar geenszins als *Nietwezendlyk tot een volkomen Dichtwerk*, mogen aanzien. Voorzichtig schryft daarom de Heer *Verburg*, in de *eerste Voorrede* van den *Telemachus*^a, *dat men met recht het gantsche Werk een Heldendicht mag noemen, aan het welk niets ontbreekt, dan dat de bewoording niet op de maat is gesteld, welke naar het gevoelen Zommiger geleerde mannen, Minstwezendlyk is van alle de deelen, die een Heldendicht te zamen stellen*. Volgens dit getuigenis *ontbreekt 'er dan iets aan*, namelyk de *Dichtmaat*, en verscheelt de bepaalde uitdrukking *Minstwezendlyk*, noch veel van de volstreckte *Nietwezendlyk*. Ook mag men uit *het gevoelen van Zommigen* niets ten nadeele der *Vaerzen* besluiten, gelyk de *ongenoemde*^b *Fransche Schryver* (die, zo als ons bericht word, de beroemde Heer *Ramsey* zoude wezen,) tegen het *Algemeen Gevoelen*, waant te kunnen doen: want men zoude, tegen zyne beroeping op *Aristoteles*, *Dionysius van Halikarnasse*, en *Strabo*, zich met meerder recht mogen beroepen op het volständig Gebruik der meeste alöude Heldendichteren, en op de uitmuntende Voorbeelden van *Homerus*, *Sophokles*, *Euripides*, en andere vermaarde mannen onder de Grieken;^c als mede op die van *Virgilius*, *Naso*, *Lucanus*, *Statius*, *Claudianus*, en vele andere beroemde Latynsche Dichteren; die wy onëindig meer der navolging mogen waardig achten, dan eenen naauwelyks bekenden *Kadmus*, *Pherecydes*, en *Hekateüs*.

Maar het is niet te denken dat *Aristoteles* en zyne twee Medegetuigen,

a Zie den Druk van den jare 1720, omtrent het midden der gemelde Voorrede.

b Volgens den Paryschen Druk van 1717; als mede den Rotterdamschen Franschen in 8. 1719, in het *Discours sur le Poëme Epique*, Pag: XLIX: en volgens de *Vertaling*, gedrukt by *R. en G. Wetstein*, op de Bladzyde *****.

c Zie *Diog: Laërtius*; of *P.C. Hoofts Rede over de Waardigheid der Poëzy*, in 8. Bl. 74, achter de drie Verhandelingen van 't Kunstgenootschap *Nil Volentibus Arduum*.

den *ongenoemden Schryver* zouden kunnen toestemmen, of ons gevoelen tegen zyn, wanneer, volgens de tale van dezen zelfden *Schryver*, *alle de levendige verdichting, stoute uitdrukkingen, en de schoon- en verscheidenheid der verbeeldingen*, enz: in onverminkte *Vaerzen* gelukkig zyn overgebracht. Veel minder kan ik my verbeelden dat zulke scharpzinnige Onderscheiders zouden toestaan dat de *Ilias* en *Odisseä*. in *Grieksch*, en de *Eneäs* in *Latynsche Prosa*, die zelfde bevalligheid zouden hebben als in derzelver *Vaerzen* word bespeurt; nadien de grondigste Taalkenners al van overlang hebben getuigt, dat men uit de beste *Prosa Vertalingen* niet kan oordeelen over de volmaaktheid der gemelde Dichtwerken.

Mogelyk zal men voorwenden dat zulks wel *het Ligchaam*, maar niet *den Geest der Poëzyë* betreft. Waar tegen ik vrage, of haar zulk een *bekoorlyk Ligchaam*, als dat der evengenoemde *Vaerzen*, niet allerëigenst voegt? en of zy daar in, en daar mede allerbevalligst werkende, iemand, dien het anders aan lust noch tyd ontbreekt, met eenig recht het zelve, *als volstrekt Nietwezendlyk*, der volmaakte *Poëzyë* vermag te onttrekken?

[...]

Vaar wel dan, ô liefstalige doch versmaade *Poëzyë*! Vaar eeuwig wel met uwe verstandigste *Muzyk*, die ziel der Zangkunst, waar door gy geest en ooren teffens streelt, en om welke uwe Voedsterlingen altoos gezegt worden hunne Werken *op te zingen*. Vaar eeuwig wel dan met de liefelykst luidende overëenstemming uwer menigvuldige Zangtonen, by welke het vloeijendst *Ondicht* in bevalligheid niet kan halen: men zal ze in u-alleen moeten afkeuren, als der moeite en tyd, tot hare samenstelling verëischt, geheel en al onwaardig; terwyl uwe Zusters *de Welsprekendheid*, *de Muzyk*, en *de Schilderkunst*, door uwen geest beziel, in hare Redevoeringen, Gezangen, en Tafereelen, uwe eerlaurieren wegdragende, u eindelyk uit den rei der vryë Kunsten zullen verstooten, of ter naauwer nood voor haar aller Slavin willen aanzien. Maar neen; wat zeg ik? Deze bedenkingen alleen zullen uwe gestrengste Keurmeesters hunne ongegronde veröordeelingen in eene bezaadigde goedkeuring doen veranderen. Ja, hartroerende *Zangnimf!* verhef slechts uwe stemme; en zy zullen met meerder opmerking uwe hemelsche Zangkunst, en de zielverkwikkende klanken uwer Parnaszwanen, van het snaterbekken der Eksteren, en het ydel geschreeuw der Ganzen leerende onderscheiden, u eene gelyke eere als ieder uwer Zusteren waardig achten. Nooit zullen ze, door uwe *volwrochte Vaerzen*, *het Rym-alleen*, en noch minder *kreupel en zenuwloos Rym*, verstaan: want hoe zoude zulks voegen in een *zedenver-beterend Heldendicht?* dewyl men 't in de *zielverleidende Romans zelf* niet wil dulden, die, om hunne lafheid, zo wel in *Rym* als in *Onrym*, uit den

rang van alle rechtschapene *Dichtwerken* worden uitgemonstert.

De Tytel van *Heldendicht* onderstelt derhalve dat deszelfs *Vaerzen* in alle deelen de deftigheid der stoffe moeten, en kunnen beantwoorden, ja daar aan de verëischte bevalligheid geven, door een' minder of meerder streelenden Zangtoon,^a hoogdravender, of eenvoudiger, korter ingedrongen, of weliger uitgebreiden styl, die zich, door de dwingelandy van het *Rym* tot geenerleije onnatuurlyke gewrongenheid, of duisternis, veel minder tot overtollige en laffe stopwoorden laat wegrukken; noch zich dikwyls veröorlooft den klank te doen vallen op *men, het,* enz: of te rymen op *van, en, dat, tot, door, met, dies, des, want,* indien deze woorden geenen byzonderen nadruk verëischen. Doch allerminst kan de majesteit van het *Heldendicht* gehengen dat men zich toegeve in de lamme uitdrukkingen van *te beelden af, te komen aan, te dringen door,* enz: in plaatse van *af te beelden,* enz: immer zo weinig als in de onuitspreekbaar harde bewoordingen van *'k ken, uit 't, 't tafreel,* enz: in stede van *ik ken,* enz: welke aanstootelyke gebreken, schoon ze *in gemeen Prosa zelf* nooit kunnen geleden worden, nochtans by sommigen voor *Poëtische Vryheden* schynen door te gaan. Wie in de Kunst naar de volmaaktheid streeft, zal derhalve, gelyk *Vondel* in zyne latere Werken, zulke haatelyke wangeluiden zorgvuldig myden, en liever zich wat meerder tyds en arbeids getroosten, dan door zulke *voorgewende Vryheden* de kracht en vloeijendheid zyner *Vaerzen* ergens ontluisteren. Ik erken wel dat men bezwaarlyk, zo niet onmogelyk, alle zodanige strenge Regels overal kan in acht nemen, ja dat myne Beryming noch verre van die beöogde volmaaktheid af is: maer ik erken met een, (en wie zal dit niet gaerne nevens my erkennen?) dat de Kunst des te grooter is, en dat, hoe de *Vaerzen* zulk een' scharpen toets beter kunnen uitstaan, hoe ze ook hooger boven den sierlyksten maatloozen styl zyn te roemen; waar van men de proeve niet aan myn gebrekkelyk, maar alleen aan het gelukkig voorbeeld van groote Meesters heeft te nemen, om toe te stemmen dat hunne bevallige *Poëzyë,* zich de tale der *Muzyk* eigenmakende, met ruim zo veel recht als deze, volgens dit Byschrift van den Heere *Perrault,* (te vinden in *Le Cabinet des Beaux Arts,* gedrukt te Parys, 1690,) vrymoedig opzinge:

a Zie de *Proeve van Taal- en Dichtkunde,* enz: voorgesteld door den Heere *B. Huydecoper,* 1730. in 4. te Amst: by *E. Visser* en *I. Tirion:* in welk nuttelyk Werk de Woorden *Vaarzen, Rym, Toonen,* en *Trant van Vaarzen,* volgens de Bladwyzer verdienen nagezocht, en overwogen te worden.

*Ce m'est par de flatter les sens;
Je ravis l'ame toute entiere:
Qu'elle soit tendre, ou pleine de lumiere,
Pour elle j'ai toujours mille charmes puissans.
Quiconque est insensible a mes douces merveilles,
Doit etre sans raison, sans coeur, & sans oreilles.*

Of, volgens myne vertalinge:

*Ik streef niet slechts de doffe zinnen;
Ik ruk de ziel ten boezem uit:
Het zy ze wetenschap, of schoonheid moog' beminnen,
Altoos betoovt haar myn hemelsch maatgeluid.
Wie door myn' zoeten zang zich nimmer laat bekoren,
Toont dat hy is beroofd van reden, hart, en ooren.*

Ik breng dit alles niet by, om het nooitvolprezen oorspronkelyk Zedenschrift des geleerden Aartsbisschops, en de Overzetting van den Heere *Verburg*, of eenige der Dichtwerken, in welken men de voorheengemelde leemten zoude mogen aantreffen, in kleinächting te brengen; verre is dit van myn oogmerk, gelyk ik straks noch zal doen zien: ik wil alleenlyk, tot eer der *Dichtkunst in 't algemeen*, tegen den *ongenoemden Schryver* der meergemelde *Verhandeling*, den bescheiden Lezer zelf uit myne bygebragte redenen doen oordeelen, *of de zo krachtige als zoetvloeiende Vaerzen, schoon al niet het Allerwezendlykst, echter niet een Medewezendlyk Aandeel hebben, in de bekoorlykheden van een volslagen Heldendicht? Waar uit ik hem wyders dan laat besluiten, of alle de redenen, in die Verhandeling voorgewend, tot verdediging van den ongewonen maatloozen styl der Poëzyë, tegen den verëischten in Vaerzen, niet door de nood zyn bedacht, alleen omdat het Werk zodanig geschreven is, en geenszins omdat het zodanig behoorde geschreven te zyn; aangezien noch de Heer FENELON, noch iemand zynent wege, tot zulk een' langdurigen arbeid, als 'er tot zodanig eene Beryming noodig is, lust of gelegenheid heeft gehad: gelyk uit de Beschryving van het Leven dezes Hoogëerw: Aartsbisschops^a en deszelfs ongunstig Oordeel^b over der Franschen*

a In 't Fransch, 1723, by *Vaillant*, in 's Gravenh: En in 't Nederd: 1727, te Amst: by *J.v:S.*:

b Pag: 30, *de la Suite des Reflections sur la Tragedie, par M. De la Motte; à Paris, 1730.*

Heldenvaerzen, (my onder 't uitschryven dezer Voorrede eerst voorgekomen,) niet donkerlyk is af te nemen. *Dit oordeel*, door den scharpzinnigen Heere *De la Motte* bygebracht, (waar in we, in 't voorbygaan, de volmaaktheden der *Nederduitsche Poëzyë*, door ons hiervoor, op Bladz: v, reg: 30, enz: aangeroerd, tegen de gebrekkelykheden der *Fransche Dichtkunst* te krachtiger kunnen zien afsteken,) is van dezen inhoud: *De Vaerzen onzer Lierzangen, in welke de Rymwoorden zyn doorééngelvlochten*, [of, gelyk wy zouden zeggen, *over 's hands loopen*,] hebben eene *verscheidenheid, eene bevalligheid, en eene liefelyke gelykluidendheid, welke door onze Heldenvaerzen niet kunnen geëvenaart worden: deze vermoeijen het gehoor wegens hare ééntonigheid. Het Latyn heeft een onëindig getal Woordverplaatsingen, en Maatklinken [of Voetmaaten]: het Fransch, in tegendeel, laat geene Verplaatsing van spreekwyze toe; en gaat altoos volgens den gewonen spreektrant voort, met een Nominatif, een Werkwoord, en met het gene daar door geregeert word. Het Rym boeit de Vaerzen meer dan het dezelve versiert; het overlaad dezelve met stopwoorden; het maakt dikwyls het gezeg gewrongen, en vol van ydelen opschik: wanneer het de redeneringen verlengt, verzwakt het dezelve: menigmaal behelpt men zich met een nutteloos Vaers, om een fraay plaats te geven. Men moet bekennen dat de strengheid onzer [Fransche] Regelen onze Vaerzenmaking bykans ondoenlyk heeft gemaakt. De groote Vaerzen zyn byna altoos lam, of kreupel. Waar op de Heer *De la Motte*, hoe krachtig hy anders voor den Prosastyl moge pleiten, terstond deze woorden laat volgen: *Ik ben op verre na zo ongunstig (difficil) niet als de Heer Aartsb: v: Kameryk; en 't scheelt veel dat aan my de fraaije Vaerzen zo schaars voorkomen als aan hem.* Doch dewyl dit Geschil eigentlyk de *Fransche Dichters alleen* raakt, zo willen we daar niet dieper intreden, maar ons vergenoegd houden met het gene wy alreede ten voordeele, zo wel der *Fransche*, als der *Nederduitsche Dichtkunste*, hebben gezegt; alleenlyk moeten wy zulks ten opzichte van den *TELEMACHUS* noch wat nader aandringen. Immers, indien *Dezelve* zo kunstig in *Fransche Dichtmaat* ware gebracht, als hy nu in *schilderächtig Onrym* uitmunt; 't zy dat zulks had kunnen uitgevoerd werden door den vernuftigen *Opsteller zelf*, door den grooten *Corneille, Racine, of Despréaux*; of in *Nederduitsche Vaerzen* zo gelukkig ware overgegoten, door een' onzer beroemde *Heldendichteren*; wie zou anders*

konnen denken, dan dat alle Kenners der *Dichtkunst* dat Werk zo veel waerdiger zouden achten, als het moeilijker is in een' bedwongen, dan in een' vryën styl, alle de Bevalligheden der Welsprekendheid te doen doorstralen?

Derhalven heeft men zich te verwonderen dat het *kunstkweekend Vrankryk* nooit een volkomen *Heldendicht in Vaerzen*, zo kunstig als de *Telemachus in Ondicht*, heeft konnen voortbrengen; en dat niemand der *Fransche Dichteren* ter eere zyns Vaderlands ons is voorgegaan, om dit hun eenigst gelukkig *wydlustig Heldendicht*, zo wel als hunne Overzettingen uit de *Grieken, Latynen, Italianen*, enz: in de eigentlyke tale der *Fransche Poëzyë* op te zingen. [...]

Wy ondertusschen, de uitzondering of afkeuring der *Vaerzen*, ten opzichte van den TELEMACHUS, voor der *Franschen* rekening overlatende, schroomen in 't minste niet, dat uitmuntend zedenvormend Verdichtsel de moeite der Beryming, zonder dat ze ons daar in voorgaan, dubbelwaardig te keuren, hoewel 't in zyne oorspronkelyke Beschryving die ééne eigenschap, de *Vaerzen*, ontbeert; waar mede het in de *Hoogduitsche Tale* alreede het licht ziet, en, volgens sommiger voorgeven, eerlang, door een' *Franschen Dichter*, in 't *Latyn* den Liefhebberen der *Romeinsche Vaerzen* zal worden medegedeelt.⁴⁴

Die zucht tot de Dichtkunst, zo loflyk in uitheemschen, zal, zo ik vertrouwe, in my niet worden gelaakt, wanneer dezelve den alömgeliefden TELEMACHUS, in Nederduitsche *Vaerzen* herboren, by myne Vaderlanders doet te voorschyn treden; en zyne zeldzame *Gevalen*, door myn gering Dichtpenseel afgeschilderd, hen onder de oogen brengt. Doch eer men myne Tafereelen beschouwe, acht ik noodig, volgens myne belofte, aan de Kunstlievenden eenige onderrichtinge te doen wegens myne behandeling van zulk een moeilijk Dichtwerk.

Wat voorëerst den *Tytel* belangt, ik heb dien liefst in de eenvoudigste bewoordingen willen stellen, waar mede het Werk-zelf gewonelyk word genoemd; dewyl de achtbare Aloudheid ons van zulk eene kortbondigheid doorluchtige Voorbeelden geeft in de vereeuwigde Dichtwerken van haren *Homerus* en *Virgilius*. Ook dacht my dat de Naam onzes Geleerden *Schryvers*, als alreede nevens hen der zelfder onsterfelyke eere deelachtig, niet langer noodig heeft uit zyne zo wel verdiende Eertytelen eenigen roem te trekken.

[...]

In 't overbrengen van 't Fransche Werk in Nederduitsche Dichtmaat, heb ik my voornamelyk gehouden aan een' der meest verbeterde Drukken: want die allen daarom na te zien, ware een onëndige ja onnoodige arbeid.

De lust en yver, waar mede ik myne zwakke krachten, in het aanvangen van dit zwaarwigtig Werk, heb durven beproeven, wierden, ter halver wege van het *Eerste Boek* ten eenemale uitgebluscht, ter eener zyde door het gerucht het welk my ter ooren kwam, dat een bedrevene hand van overlange reeds daar mede bezig was: en aan den an-deren kant door het ondervinden der ongewone moeilykheid om het allersierlykste Fransche Onrym in Nederduitsche Dichtmaat over te brengen; 't geen my op de proef ruim zo zwaer voorkwam als het vertalen uit de kunstigste Vaerzen, die van den onnavolgbaren *Corneille*, en den zinryken *Despréaux* niet uitgezonderd: dewyl ik in dezer Kunstwerken, hunne stof alreede in voeten zag voorgeschetst, en ten kortsten afgemeten hoe veel zins ieder *Vaers* zou kunnen vervatten; welke afmeting ikzelf nu in het *Fransche Prosa* moest zoeken, met zo weinig uitweiding als my doenlyk ware, om, zonder gewrongenheid, my overal der korthed te bevytigen; waarom ik vele *Vaerzen* dikmaals op drie of vierderleije wyzen heb moeten verrymen. Deze meerdere moeilykheid scheen my onverwinnelyk te wezen in een Werk van zulk eenen langen adem, waar in myn oogmerk was den leeslust te doen opwakkeren; daar het in tegendeel my den moed van het zelve te voltoojen, ten eenemale deed verliezen, nadat ik daar van naauwelyks eenen aanvang had gemaakt. Maar wat vermag de aanspooring van getrouwe Vrienden niet? Zodra my verzekering was gegeven, dat, tot op dien tyd toe, niemand der bekende Nederlandsche Dichteren, die ook een proef van het berymen dezes Werks hadden genomen, daar mede dacht voort te varen; heb ik het andermaal gewaagt, op de gemelde aanmoediging, myne reeds begonnen Beryming voort te zetten; en dezelve, zodanig als ze nu aan de Dichtlievenden word medegedeelt, allengs te volëindigen. Schoon ik meine geene tyd en vlyt te hebben gespaart, om, in 't hoogen en diepen van zulk een groot en werkzaam Dichttafereel, myn voordeel te doen met de strenge doch nutte berispingen myner oordeelkundige Vrienden, echter ben ik zo vermetel niet, van my te durven inbeelden dat ik aan hun, veel minder aan alle myne Lezeren zal hebben voldaan; vooral niet aan Muggenzifters en Onkundigen, welke, myne Vertolking tegen die van den Heere *Verburg* willende vergelyken, zodra ze bevinden dat myne *Vaerzen* van zyn *Onrym* in den zin hier en daar verschelen, terstond zullen waanen dat zulks een mislag in een' van ons beiden is. Doch den zodanigen verzoek ik, myne *Beryming* niet alleen aan het *Nederduitsch Prosa*, maar ook tevens aan het *oorspronkelyk Fransch* te toetsen: en indien ze ook daar in zelfs eenige groote verschilligheid van zin ontdekken, zo hebben ze te denken dat ik op verscheidene plaatsen met voordacht van den Text ben afgeweken: of ik dien eenigzins heb verbeterd,

laat ik de oplettende en onzijdige Lezers oordeelen uit den samenhang, en de natuur of waarschynlykheid der zaken, die in zodanige plaatsen worden verhandelt, waar aan de anderszins onverbeterlyke *Schryver*, door menigvuldige beletselen verhinderd, de laatste hand niet heeft kunnen leggen. Om hier van eenige proeven met den eersten opslag te zien, zo vergelyke de bescheiden Lezer de volgende *Bladzyden* van het *Fransche Werk*, in den Rotterd: Druk van den jare 1719, als meest in der Liefhebbersen handen zynde; en dien van 't *Nederd: Prosa* van 1720, tegen myn *Beryming*: te weten:

Fransch W: Bl: 2, onder aan, en Nederd: Prosa, Bl: 5, boven aan, tegen myne Berym: Bl: 2; daar ik 4 Regels heb ingevoegt, waar van 't begin is, *De min, scharpziende*, enz:

Fr: W: Bl: 35, en N: Pr: Bl: 45, tegen myne Ber: Bl: 40; daar ik de wyze, op welke *Telemachus* eenen *leeuw* versloeg, eenige meerdere waarschynlykheid heb trachten by te zetten, door een dergelyk invoegsel van 4 Regels, beginnende, *Door hem myn' taaijen staf*, enz:

Fr: W: Bl: 8, Reg: 3, en N: Pr: Bl: 11, Reg: 9 en 10; tegen myne Ber: Bl: 9, Reg: 10, enz: daar men 't *goud* en *zilver* in *yvoor* en *paerlemoêr* zal verwisseld vinden; dewyl in 't Fr: Bl: 5, Reg: 3; en in 't N: Pr: Bl: 7, R: 27; als ook in myne Ber: Bl: 5, Reg: 13, duidelyk gezegt word, dat in de *Grot* van *Kalypso* noch *goud*, noch *zilver* wierd vernomen.

Fr: W: Bl: 13, Reg: 18 en 19, en N: Pr: Bl: 18, Reg: 32; tegen myne Ber: Bl: 15, Reg: 8 en 10, vind men *bloemen* in *wimpels* veranderd; omdat het onbegrypelyk is hoe de Trojaansche vloot, op zulk een' zwaren togt, die *bloemen* kon bekomen, of behouden.

In myne Ber: Bl: 31, Reg: 29, en Bl: 42, Reg: 5, heb ik, in plaats van *Etiopië*, dewyl niet blykt dat *Mentor* daar ooit geweest zy, *Arabië* en *Azië* gestelt; omdat *Mentor* niet verder dan tot *Damaskus in Syrië* is vervoert geweest, van waar hy met *Hazaël* naar *Krete* toog; gelyk uit zyn eigen verhaal blykt, Fr: Bl: 79 en 80; en Nederduitsch Prosa, Bl: 101 en 102; en myne Ber: Bl: 88 en 89.

Voorts kan men onder de *Veranderingen* betrekken alle de plaatsen in welken ik, voor de eigen naam van *Telemachus*, menigmaalen de omschryving van *Ulysses zoon, Jongeling, Prins, Held*, enz: en voor die van *Mentor*, dikwyls *Voedsterheer, schrandere Gryzaart*, enz: liever heb willen gebruiken, dan in eene geduurige eentonigheid vervallen; te meer, dewyl ik op geene slaafsche, maar op eene vryë wyze, de meesterlyke trekken van het *Fransche Werk* in het myne heb trachten over te brengen.

[...]

Ik heb niets anders, dan alleen iets wegens de *Tale* en *Spelling*, hier by

te voegen; te weten, dat de opmerkende Lezer derzelve voornaamste *Misslagen*, zo door myzelve, als door den Drukker begaan, volgens de hier achtergevoegde *Aanwyzing* verbeterende, tevens bedacht zy, dat men (volgens *L:T: Kates Aenleiding tot de Kennisse van 't Verhevene Deel der Nederduitsche Sprake*, in de *Declinatiën, Bladz: 470,*) de Verwisseling van de woordjes *Hen* voor *Hun*, en *Hun* voor *Hen*, (in *Dativo* en *Ablativo*, en als personen aangemerkt,) in dit Dichtwerk, overäl, daar zulks geen hinder aan de klaarheid van den zin toebrenge, voor geene Drukfeil, maar voor eene behoorlyke vryheid onzer Tale, en als een Kunstregel van Welluidendheid en vermyding van hardigheden, heeft aan te zien: van welken Regel wy ons mede bedienen in 't gebruik van de woorden *Vriend* en *Vrind*, *klein* en *kleen*, enz: Om die zelfde reden worden ook *Tyd*, *Stond*, *Nood*, enz: mede by verwisseling, nu eens Manl: dan eens Vrouwl: genomen: want men zegt zo wel, *ter tyd*, als *des tyds*; *ter stond*, als *op dien stond*; *ter naauwer nood*, als *des noods*. Zie hierover gemelden *Ten Kates Geslachttoets, Bladz: 444 en 445*. Wyders meen ik dat het den Dichteren niet minder vrystaat *d'* voor *den* te gebruiken, dan *uw'* voor *uwen*, *zyn'* voor *zynen*, enz: mits dat men zich wachte van *de* voor *den*, en *den* voor *de*, *uwen* voor *uwe*, enz: te schryven. Ik twyfel niet of alle rechtschapene Dichtminnaars zullen deze *goeddunkelyke Poëtische Vryheden*, in weêrwil der beuzelende Muggenzifters, gaerne toestemmen, en nevens my, (zonder datwe de nutte Opbouwers onzer Tale te na spreken,) zodanige Hairklovers geen ander antwoord toevoegen dan dit Slotvaersje:

*Een Vitter stell' zyn' roem in ydel woordenziften,
En letterknibblary; wy haaten zulk een stof:
De waare Dichtkunst vind in 't roeren van de driften,
In vloeiendheid en kracht, haar' wezendlyken lof.*

Eindnoten:

44 Zie voor deze vertalingen Smit, 1983, p. 309.

33

Balthasar Huydecoper (vert.): Horatius, *Hekeldichten*, 1737.

Uit: 'Voorrede'.

Zie voor Huydecoper no. 22 en 29. Naast deze prozavertaling van Horatius' zestien *Sermones* schreef Huydecoper zelf veel gedichten in het Latijn. Het motto bij de inleiding hierboven is afkomstig uit deze voorrede.

[...]

Is 'er iemand onder u, naauwkeurige Leezers, die ook verlangt, my iets van myne manier van vertaalen te hooren zeggen, die vergenoege zich met dit weinige, dat in 't algemeen gezeid zy. Dewyl *Horatius*, gelyk hy zelf, op meer dan eene plaats, te kennen geeft, in dit werk, schoon in vaarzen geschreeven, echter getracht hebbe, de dagelyksche en gemeenste manieren van spreken, te Rome in zynen tyd gebruikelyk, naar te volgen, en uit te drukken; zo heb ik my ook daarnaar, in myne vertaalinge, zoeken te schikken, en de gemeenzaamste spreekwyzen boven de hoogdraavendheid, en ontleende sierelykheid, gesteld: echter zo, dat myne uitdrukkingen, op veele plaatsen, wat zediger zyn, dan de zynen; als een groot onderscheid maakende, tusschen nederige, en ongeschikte straattaal. maar dewyl ik weete, dat goed Latyn, naar de letter vertaald, kwaad Duitsch kan voortbrengen; heb ik somtyds meer gedoeld op zyne gedachten, dan op zyne woorden; doch zo weinig, als 't mogelyk was, en niet zonder noodzaakelykheid.

Maar, alzo ik niet twyffele, of daar zullen 'er onder u weezen, die Poëeten zyn, of ten minste willen zyn; zo verbeeld ik my, dat ik wel eens zal hooren zeggen, dat ik dit werk in vaarzen had behooren te vertaalen: het welk my te minder vreemd zal voorkomen, omdat ik zulks reeds van den dichtkundigen David van Hoogstraten gehoord heb. Maar hierop vallen eenige zaaken te overweegen. Vooreerst de moeielykheid van het werk zelf, dat, onder vyftig geleerde mannen, die zich bemoeid hebben met het, geheel of ten deele, te verklaaren, noch noit twee gevonden heeft, die in alles met elkandere overeenkomen. Ten andere, veele gewoonten van dien tyd, waarvan hy spreekt; en die plaatsen, in en buiten Rome, die hy noemt, zouden dienen overgebracht te worden tot onzen tyd, en tot ons

land: want zonder dat zou eene vertaaling in vaarzen verward, moeielyk te verstaan, en dierhalve zeer onaangenaam weezen: eigenschappen, daar men, in on dicht, somtyds overheen stapt; doch daar men, in vaarzen, zich altyd aan stoot. Maar ten derde, de naamen dier Roomsche Poëeten, waarmede onze Dichter lacht, en wier werken hy berispt, zouden ook dienen overgebracht te worden tot Dichters van onzen tyd: en mogelyk zullen 'er wel twee of drie onder u weezen, goedgunstige Leezers, die alsdan waarschynelyk eene plaats in dit werk zouden gevonden hebben. want, gelyk 'er niets is, dat men in onze stad, 'k laat staan in ons land, niet kan vinden; zo loopen 'er ook veele vaarzenmaakers, die, geboren in den vloek der Zanggodinnen, zich evenwel, met kracht en geweld, voor Poëeten willen aangezien hebben. maar, dewyl deeze ziekte nu ook ongeneesselyk is, gelyk ze reeds ten tyde van *Horatius* geweest is; dewyl zelfs *Boileau* daardoor zyne landluiden niet een hair wyzer heeft kunnen maaken: zo heb ik my niet willen verledigen om deeze Moriaanen op nieuws te schuuren, noch om een fabeltje aan doove ezels te verhaalen. Leest nu deeze Hekelschriften, gy allen, die Liefhebbers zyt van de Dichtkunst, en u daarin oeffent; vindt gy iets, dat uw eigen gewisse u zeggen zal op u toepasselyk te zyn, denkt, dat *Horatius* u niet gekend heeft; en, zyt ge bekwaam, om uwe ooren voor goede vermaaning te ontsluiten, gy zult uit deeze zyne *Hekeldichten* en *Brieven* zo veel nuts kunnen trekken, als uit zyne *Dichtkunst* zelve. Hierom dacht het my beter, *Horatius* zelve, dan in my eenen naarvolger van *Horatius*, aan u te vertoonen: te meer, omdat hy zelf getuigt, *Dat, indien men zynen vaarzen hunne gezette toonen en wyzen ontnemen, het achterste voor, en het voorste achter, plaatsen wilde, men 'er nooit de overblyfselen van eenen mishandelden Poëet in gewaar zou worden.* Dit, ten aanzien van het vertaalen mede waar zynde, gelyk noodzaakelyk moet volgen, heb ik 't veel natuurelyker en voegelyker geoordeeld, de vryheid van het on dicht te stellen boven de moeielykheid en dwang van vaarzen en rym. Ik heb 'er echter eene proef van willen neemen in het eerste Hekeldicht; dat hier achter bygevoegd is, om de kenners te laten oordeelen, of men de anderen, op dien voet in Nederduitsch Dicht zou kunnen overbrengen.

Voorts heb ik my, in het vertaalen, bediend van den druk en de oordeelkundige aantekeningen van den voortreffelyken *Richard Bentley*, die, door het vergelyken van handschriften en oude drukken, gewapend met geleerdheid en oordeel, gemaakt heeft, dat *Horatius*,

- *die heel zwak was, krank, en lam,*
Als uit het ziekbed raakte, en weer tevoorschyn kwam.

evenwel heb ik hem niet blindelings in alles gevolgd, voornaamelyk daar hy, alleen op zyne gissingen, te werk gaat. hierom heb ik zyne leezingen in 't gemeen getoetst aan den kleenen Utrechtschen Druk van 't jaar 1713, waarin de uitmuntende Hoogleeraar, dat licht der Leidsche Hoogeschoole, de Hr. *Pieter Barman*, den leergierigen wel heeft willen aantoonen, waarin hy met *Bentlei* over een kwam, en waarin hy van hem verschilde. Ik zal mogelyk in kleinigheden de voetstappen van beide die groote Mannen, buiten myn weeten, zyn misgetreeden; maar ik moet u, letterkundige leezer, waarschouwen, dat ik het, doch alleenlyk tweemaal, met myn weeten gedaan hebbe.

[...]

Nu schiet 'er niets over, dan noch een woordje tot u, onpartydige en verstandige Leezers, te zeggen. Berispingen van onkundige menschen, zyn zaaken, die ik noch hoop, noch vrees, want gelyk de lof uit den mond der zotten my niet verheugt, zo zal de bestraffing van de lippen der dwaazen my niet bedroeven. En, opdat ge niet gelooft, dat dit zeggen daarheene zou strekken, om naderhand alle berispingen, zo gegronde als ydele, te kunnen zetten op den lyst van de bestraffingen der dwaazen; zal ik vooreerst zeggen, dat ik volkomen overtuigd ben, dat 'er veele misslagen in deeze vertaalinge zyn ingeslopen, de welke ik minder wensche te bedekken, dan na eene vriendelyke waarschouwing te verbeteren. En, opdat ge wederom niet moogt denken, dat deeze woorden uit eene gemaakte zedigheit voortvloeien; lust het my, met de daad eene proef daarvan te geeven, in het belyden en verbeteren van eenigen dier misslagen, die my, van tyd tot tyd, onder het afdrukken, door goede vrienden aan de hand gegeeven, of door eigen onderzoek ontdekt zyn.

[...]

Bl.43. r.25. *Ik stiet hem aan, greep hem hy zyn' tegenspartelende armen.* Ik heb lang gesparteld tegen dit *tegenspartelende* woord, en ik weet niet, op wat wyze het my meester geworden is, en, tegen mynen dank, deeze plaats ingekreegen heeft. werp het 'er uit, oordeelkundige Leezer; want ik twyffel niet, of 't zal u alzo zeer in den weg staan, als my; en zie, of de volgende vertaaling u beter aanstaa: *Ik trok hem by zyn kleed, en drukte hem aan den arm, die voor my geen gevoel scheen te hebben*, welke laatste woorden eene omschryving zyn van het Latynsche, *lentissima*, 't welk *Acro* alzo kwaalyk door *flexibilia* verklaart, als ik het met *tegenspartelende* vertaald had.

[...]

Bl.90. r.18. *Ik kan 't wel stellen zonder deeze kostelykheid.* Beter zou het veldmuisje gezeid hebben: *Ik kan wel leeven zonder deeze kostelyk-*

heid. Vraagt iemand, waarom? dat vroeg ik ook, toen my deeze verbetering aan de hand wierdt gegeven, maar ik zal u antwoorden, gelyk men my deedt. Het andere muisje hadt zich in zyne aanspraak bediend van dit woord *leeven*, tot vyfmaalen toe: *arm en ongemakkelyk te leeven* (*Praerupti nemoris patientem vivere dorso*) - *al wat op aarde leeft sterffelyk is* (*Mortalis animas vivunt sortita*) - *leef gelukkig* (*vive beatus*) - *Leef, altyd indachtig hoe kort onze leeftyd duurt* (*vive memor quam sis aevi brevis*) - De natuurelykheid der redeneeringe eischt dierhalve, dat de andere daarop antwoordt: *Ik kan wel leeven zonder*, enz. het welk de Latynsche Puikdichter zelf zeer wel heeft in acht genomen; *Non mihi vita Hac opus est*: dat is, naar de letter; *Ik heb dit leeven* (dat is, *deeze leevenswyze*) *niet noodig*. Ik vond deeze aanmerking zo geestig en welgegrond, dat ik ze u heb willen mededeelen, opdat gy 'er, by gelegenheid, een goed gebruik van zoudt kunnen maaken.

[...]

Bl. 165. r.25. *Alsze die in slechte vaarzen willen beschryven*. Dit woord *willen*, is van die geenen, de welke zich, in onze dagelyksche manieren van spreken, veelyds indringen in plaats, daar ze niet noodig zyn. ik zou het hier mogelyk kunnen goedmaaken; evenwel wil ik liever, dat gy hier leest: *alsze die in slechte vaarzen beschryven*. noodzaakelyker moet dit woord uitgeschrapt worden bl. 109, r.26. daar staat; *'t zy gy u hieromtrent traag wilt toonen*, voor, *traag toont*. hier kan het niet goedgemaakt worden. Hoe 't zy, ik bevind dagelyks, dat het zeer moeielyk is, zich, in 't schryven, van alle fouten te ontdoen, die men, in 't spreken, zich van jongsaf aangewend heeft, en noch dagelyks hoort begaan, of zelf begaat, dit vind ik zeer krachtig bevestigd, zelfs door dien grooten Letterkundigen, David van Hoogstraten, in zyne Aanmerkingen over de Geslachten, pag. 193. daar hy deeze twee vaarzen van *Propertius*,

*Est quibus Eleae concurrat palma quadrigae:
Est quibus in celeres gloria nata pedes.*

aldus vertaalt:

*Daer is 'er die den prys in 't rennen willen halen:
Daer is 'er die met roem in t loopperk willen pralen.*

waarom niet eenvoudig?

Daer is 'er die den prys in 't rennen halen:

Daer is 'er die met roem in 't loopperk pralen.

Dewyl dit tot onderwys van anderen kan dienen, zal men my niet kwaalyk neemen, dat ik in dien Man eenen misslag aantoon, dien ik in my zelven veroordeel.

[...]

Ziet daar, onpartydige en verstandige Leezers (want dit is alleen voor u geschreeven) reeds in my zelven eenige mistastingen aangewezen en verbeterd; die my, door waarschouwinge van ongeveinsde Vrienden, en eigen Onderzoek, reeds bekend geworden zyn: en ik twyffel niet, of langheid van Tyd zal 'er noch meer aan my ontdekken. Gebruikt ondertusschen dit werk, en deeze myne openhartigheid, tot uw voordeel; en Vaartwel.

34

Charles Sebille (vert.): Corneille, *Pompeius*, Amsterdam, 1737.

Uit: 'Bericht'.

Charles Sebille (?-1738), koopman te Amsterdam, vertaalde naast *La mort de Pompée* uit 1643 verschillende andere toneelstukken uit het Frans. Vriend en literair raadsman van Sybrand Feitama. Stond bekend om zijn strenge kritiek tegenover zichzelf en anderen.

Men zal my van geene verwaandheid beschuldigen, dat ik dit Tooneelstuk van eenen Franschen Auteur, (by my voor den grootsten van alle Treurtooneeldichteren geschat,) door eene *nieuwe Navolginge*, in Nederduitsche dichtmaat heb overgebracht; dewyl de voorgaande Vertalinge in verre na niet voldoende is bevonden.⁴⁵ Naar 't my voorkomt, heeft men dien ongelukkigen uitslag ten grootsten deele toe te schryven aan de verhaastinge des Vertalers, die, gelyk zyne eigene Vindingen schynen te betuigen, door het aanwenden van meer tyds en arbeids, indien hem zulks hadde gelust, zekerlyk betere vaerzen had kunnen voortbrengen. Maar wie weet, of hy tot die onvoldragene vrucht wel meer dan veertien dagen besteed hebbe? Voorwaar eene ongelukkige drift!

Misschien zal my iemand tegenwerpen, dat velen zich het schaven niet kunnen onderwinden, en, wat meer is, hunne Werken door het schaven zelfs verslimmeren; ja dat, naar hun zeggen, het vuur daar dan uitraken zoude. Wat dan gedaan? Myn antwoord is gereed: Die niets goeds kan voortbrengen zonder schaven, en, wat meer is, zyne Werken door het schaven noch verslimmert [= *slechter maakt, ed.*], behoort niet te schryven. Wie dwingt hem daar toe? Is hy een te minder eerlyk man, omdat hy geen goed Schryver kan worden? ô Neen! en zelfs zoude de achttinge zyner Vrienden voor hem des te grooter zyn, indien hy zich niet tot een ieders spot stelde door zyn schryven.

Deze Schryvers dan belgen 't zich niet, dat men het Werk hen uit de handen neme, (gelyk men eenen Werkman zoude doen, die door vadzigheid, door onkunde, door halsstarrigheid, of door veel te schielyk de dingen op te slaan, zyn werk verbrod;) om zulk een Werk (zeg ik,) te verbeteren, met meer tyds, meer vlyts, en meer overlegs daar aan te besteden, ja met onze eigeliefde wat ter zyde te zetten, en eenen kundigen

Vriend onze zwakheid voor te leggen, eer men 't zelve aan al de waereld doe: maar men versta my wel; ik meene eenen kundigen en tevens ongeveinsden Vriend; en geenen van de zulken, die, uit eigenbatige vleijery, eenen Schryver in deszelfs misgrepen styven; waar by de onkunde noch gevoegd, voorwaar eene wonderlyke uitwerkinge baart! Maar ach! wel verre van eenige leergierigheid te betoonen, poogen deze Waanwyzen, in weêrwil van de gezonde reden, en te gelyk zonder kracht, op eenen berg te klimmen, waarvan zy door zwakheid telkens nedertuimelen; terwyl ze in hun suizebollen noch verwaandheids genoeg hebben, om dezulken te berispen die zich hebben beraden met veel kundiger, en onëindig wyzer Raadslieden dan zy en de zulken zyn, waar mede zy te rade gaan, ja dan zy ooit te samen, zonder mirakel, worden kunnen. Doch is 't wel der moeite waardig de ooren dezer Midassen voor den dag te rukken? dewyl het toch den Moor gewasschen is, en dit vertoog geenen ingang kan vinden by de zulken, die met het euvel van blinde eigeliefde behebt zyn.

Wat myne wyze van navolginge in dit Kunststuk betreft, daar van zal ik alleen dit weinige berichten. De vier eerste regels van myn Voorschrift zyn altoos, en met recht, berispt geworden. Ik heb dezelve, zo veel my doenlyk was, van brabbeling gezuivert, en eenige andere plaatsen, niet tegenstaande myne groote achtinge voor den Franschen Dichter, met voordacht verandert, of t'eenemale overgeslagen: ik ben zelfs zo verre gegaan, dat ik van myne eigene vindinge eenige regels daar in heb gevoegt, en wel voornamelyk vier regels in het Vierde Tooneel des Derden Bedryfs, in den mond van *Cornelia*. De beschryving, die *Ptoloméus* doet van des grooten *Pompejus* Nederlaag by Pharsalië, heeft ook vele berispingen ontmoet, die by my niet ongegrond zyn: maar zy is, op zichzelf genomen, zo fraay, dat ik dezelve heb nagevolgt, doch ook bekennen moet, dat ik onder mynen Voorschryver [= *de oorspronkelijke schijver, ed.*] ben gebleven, niet tegenstaande ik aan dezelve noch tyd, noch arbeid heb gespaart.

Dit alles bewyst, dat een Schryver, hoe groot, maar een Mensch is; een naam die de feilbaarheid in zich besluit. My is menigmaal vreemd voorgekomen, dat, wanneer men Overzetteren hunne feilen aanwyst, dezelve zo menigwerf antwoorden, *Myn voorschryver zegt ook zo*. Waarlyk een slechte uitvlucht, voornamelyk voor de zulken die Vaerzen overzetten; dewyl de stopwoorden, en gewrongene rymklanken, buiten andere mislagen, by de Fransche Dichters, schoon op verre na zo veel niet als by onze Nederduitschen, mede al plaats hebben.

Ten opzichte der gladdigheid myner Vaerzen, daar over meene ik myzelven vry straf geweest te zyn, en heb omtrent dat stuk wel voornamelyk het gevoelen, myner Vrienden ingenomen; onder welken zich één heeft bevonden, en als noch bevind, dien ik zelden anders, dan na veel herschavens, heb konnen voldoen. Doch, om hieromtrent niet te wydloopig te zyn, zal ik alleenlyk dit maar zeggen, dat ik my besonderlyk heb gewacht voor zulke hardigheden in de Vaerzen, waar door dezelve onuitspreekbaar worden, of ten minste zo onnatuurlyk hard, dat de bevalligheid daarvan weg is; als, by voorbeeld, *Hy 's ...* Hier voelt men, dat men *is* niet kan verkorten, zonder de uitspraak geweld aan te doen: maar 't geen dit noch overtreft, is 't misbruik van de 'k, als in 'k *kan*, in plaats van *ik kan*. Deze verkorting is alhier onuitspreekbaar.

Wat de Rymklanken aangaat, die hebbe ik, zo veel my doenlyk was, verschillende gemaakt, en ten minste is my onbekend dat 'er in dit geheele Tooneelstuk twee sleepende, of twee staande vaerzen, door twee van dezelfde klanken gevolgt worden; 't gene wel voor ééns geen groote misgreep zoude zyn; doch waar van de menigvuldigheid echter walgchelyk voorkomt: om het welke te verhoeden een groot Meester (ik meene den Navolger van de Fransche *Polyxena*,)⁴⁶ ons ten voorbeelde strekt; die zulks wel ééns verachteloosde, maar echter daar van geene gewoonte maakte, wel verre van daar, dat hy de zelfde Rymklanken tot acht of tien malen na elkanderen zoude doen hooren, als in anderen niet zonder voorbeeld is.

[...]

Eindnoten:

45 *De dood van Pompeius*, vertaald door Govert Bidloo (1684).

46 A. de Lafosse d'Aubigny, *Polixène* (1696), vertaald door Matthijs Bode als *Polyxena* in 1703, herdrukt in 1717 en 1740.

35

Johannes Stinstra (vert.): Richardson, *Clarissa, of de historie van eene jonge juffer*, deel 1, Harlingen, 1752.

Uit: 'Voorreden van den vertaaler'.

Johannes Stinstra (1709-1790) was tussen 1742 en 1757 wegens zijn vrijzinnige denkbeelden geschorst als doopsgezind voorganger te Harlingen. In die tijd vertaalde hij o.a. *Clarissa Harlowe* uit 1748-49. Zijn voorredes bij de diverse delen ter verdediging van de zedekundige roman kregen veel waardering. Zij zijn in Engelse vertaling heruitgegeven in Slattery, 1969. In de tweede druk van de vertaling (1797) werd onderstaande passage weggelaten.

[...]

Meer behoefte ik niet te zeggen, dunkt mij, om mijne uitneemende hoogagtinge voor dit weergaloos werk uit te drukken; om de redenen daarvoor bloot te leggen; en om mijn oogmerk bij alle verstandige liefhebbers van deugd en waare godsvrugt te billijken, in het nut en vermaak, dat ik zelve daaruit genooten hebbe, ook aan anderen, aan mijne landgenooten gemeen te maaken. - Maar is hiermede mijne onderneeminge al ten vollen gewettigd? En blijft ze nog niet roekeloos en vermetel van wegens de uiterste moeijelijkheid, die 'er steekt in een werk van deezen aart naar behooren in eene andere taaie over te brengen? Deeze zwaarigheid bekenne ik op verre na niet zo volslagen te kunnen beantwoorden, dan de voorgaende. Wie zou zig dog de bekwaamheid durven aanmaatigen, om deezen arbeid naar waardij te voltrekken? Noodzaakelijk moeten dusdanige werken van Vernuft en Geest, als zij met eene andere spraak bekleed worden, veel van hunne natuurlijke schoonheid, van hunnen bevalligen zwier verliezen, welke dikwijls afhangen van woorden en spreekwijzen die aan eene enkele taale, van gewoonten en gebruiken die aan eenen enkelen landaart bijzonderlijk eigen zijn; en de ongedwongene losheid van het oorspronkelijke moet noodwendig in eene overzettinge meer of min verstijven. Evenwel meene ik mijne stoutheid voor eenen billijken regtbank door de navolgende redenen te kunnen verontschuldigen en vrijpleiten. - Ik hebbe deeze vertaalinge niet begonnen, voor dat een ander, door welken ze ondernoomen was, die had laten steeken; voor dat 'er eenige tijd verlopen was, zonder dat iemand anders daaraan de hand sloeg; voor dat ik van veele mijner bekenden was aangestaen, om deezen arbeid op mij te neemen. - Ik wanhoopte toen, dat

iemand van meer bekwaamheid, die 'er zeer wel zou kunnen gevonden worden, zig aan deezen last, die waarlijk zwaar is, zou willen onderwerpen: en ik vreesde, dat de een of ander baatzugtige Boekverkooper, door den lof des werks genoopt, het zelve aan eenigen laagen huureling zou aanbesteden, hoedanig veele voortreffelijke werken op eene jammerlijke wijze gerabraakt zijn: En daarop wierd ik door mijne hoogagtinge voor de waardij deezes werks, door ijver voor de bevordering van deugd en goede zeden, en door liefde tot mijne landgenooten, overgehaald om van mijn voorneemen af te stappen van mijne pen tot vertaalen niet meer te bezigen, en om deezen zaak op mij te neemen, die zo ten uitersten moeilijk, die van zo langen adem is. - Den aart der beide taalen meene ik door vlijtige oeffeninge vrij wel te kennen: Van de voorkoomende zaaken en bedenkingen agte ik genoegzaam kundig te zijn, als die van Zedekunde altoos veel werk gemaakt, en veel vermaak geschept hebbe in de natuure en werkingen van verscheiderleije soort van menschen gade te slaen; en den geest van dit werk had ik door leezen en herleezen genoegzaam ingezogen en mij volkoomen eigen gemaakt. - Ik worde door de nood niet gedrongen om mij met deezen arbeid zeer schielijk te verhaasten, maar kan daaraan den vereichten tijd besteeden; en de agtinge voor het werk maakt mij gewillig om de behoorelijke vlijt en oplettendheid daaraan te kost te leggen. - Daar mijne eigene bekwaamheid te kort schiet, neeme ik tot andere hulpmiddelen mijne toevlugt, aangaende de regte eigenschap der Engelsche taale, spreekwoorden, zinspeelingen, en gewoonten; niet alleen door het gebruiken van boeken daartoe dienstig, maar ook door het raadpleegen van mijne goede vrienden, die der taale kundige, of zelf in Engeland gebooren zijn, of langen tijd daar verkeerd hebben: die mij ook gewilliglijk hebben bijgestaen. - Inzonderheid is 'er een stuk, waarin ik mijne volslagene onbekwaamheid rondlijk moet belijden, het berijmen naamelijk van de Digt-stukjes, welke hier en daar in dit werk verspreid zijn; en 't welk nogthans noodzaakelijk was, zou de Vertaalinge aan den smaak der Nederlanderen voldoen. Dog in dit opzigt hebben ook mijne vrienden, en wel voornaamlijk Een, mij niet te loor gesteld, die de meeste versen in deeze Deelen voorkoomende in Nederduitsche Digtmaat gebragt, en op zig genomen heeft zulks te doen omtrent de overige, welke in de andere Deelen zullen volgen. Uit de thans gegevene staaltjes zal men gewaar worden, dat derzelve taal, behalven dat ze het oorspronkelijk zeer net uitdrukt, vloeiende en kragtig genoeg is om aan de waardije des werks te beantwoorden. Ik legge mijne verschuldigde dankbetuiging hiermede aan deeze mijne vrienden af; en zo ik met mijnen arbeid eenigen dank bij het gemeen behaale, zullen zij daarin hun

regtmatig deel hebben, als welken ik onmogelijk zonder diergelijke hulpe had kunnen volvoeren.

Dusdanig te werk gaende, en van deeze behulpzelen mijn gebruik maakende, verbeelde ik mij, dat ik in staat ben, dit voortreffelijk Werk in eenen taamelijk goeden en deszelfs niet geheel onwaardigen vorm te kunnen uitleveren: En schoon *Clarissa* in haar Neërduitsch gewaad niet zo cierelijk en net te voorschijn koome dan in het Engelsch; vleije ik mij egter; dat zij in hetzelfde door haare natuurlijke schoonheid veelen zal behaagen en bekooren; schoon mijne vertaalinge de volmaaktheid van het oorspronglijke niet bereiken kan, (en welk redelijk mensch zou dit dog van mij vergen?) zo veel durve ik mij nogthans laten voorstaen, dat zij van onpartijdigen niet als onsmakelijk en walgljik zal verworpen worden. Zo ik van deeze verbeeldinge niet geweest waare, zoude ik nooit mijne hand aan deezen ploeg geslagen hebben. Alle de weezenlijke schoonheden, welke 'er steeken in de verhaalen van de gebeurtenissen, in de redenkavelingen der verscheidene persoonen, kunnen zekerlijk in eene Vertaalinge volkoomelijk behouden worden. De Zedelessen hierin voorkoomende behoeven niets van haare kragt te missen. Waarin dusdanige werken bij de Vertaalinge het meest verliezen, is de stijl, de spreekwijzen, en aartige zegsworden. In den stijl hebbe ik het oorspronglijk zo na getragt na te bootzen, als mij mogelijk is, en de verscheidene characters der Schrijveren naaukeurig in agt genomen. Hetgeen mij in den lossen stijl en straattaale der ligtmissen bij mangel van gewoonte ontbrak, hebbe ik door oeffeninge en oplettendheid getragt te vervullen, om het natuurlijke van dit werk niet te schenden: welke oeffeninge zomtjids niet onnut voor mij zelve geweest is. Wat bijzondere zegsworden en spreekwijzen aangaet, wanneer ik Nederduitsche van gelijke kragt en inhoud vinden konde, hebbe ik die gebezigd; anders hebbe ik het Engelsch zo naaukeurig als mogelijk was gevolgd. - Ondertusschen gelieven de kiesche, of vieze liefhebbers van de Nederduitsche taale het mij niet kwaalijk af te neemen, dat ik zomtjids wel een Onduitsch woord, daar het naar mijn oordeel te pas kwam, onder den stijl der beschaafste stukken gemengd hebbe. - Dit dagt ik, zo groot eene misdaad niet te zijn in gemeenzaame brieven, daar men de zuiverheid niet gewoon is zo angstvallig en naauwgezet in agt te neemen. Ik hebbe evenwel daarvan geen misbruik gemaakt; en zo men in dit punt niet overgeloovig zij, geloove ik niet, dat men dieswegens eenige ergernis tegen mij zal opvatten. Bijzonderlijk hebbe ik ook geen zwaarigheid gemaakt, om de Engelsche gewoone benaamingen van *Lady*, *Madam*, *Sir*, enz. te behouden, dewijl het toneel der gebeurtenisse in Engeland, en onder

Engelsche personen is. - Ik hebbe ook wel eens de vrijheid genomen, van eigen gesmeede woorden te gebruiken, schoon ik niet wist dat die in de Nederduitsche taale in zwang gingen. Behalven dat ik als een ingeboren Nederlander daartoe meene regt te hebben, als die woorden verstaenbaar zijn, en in hunnen vorm niet tegen taalkundige regels strijden; was mijn oorspronglijke Schrijver mij in die vrijheid voorgegaen; en dus drukt de overzettinge de eigenaartige gedaante des werks dies te naaukeuriger uit. - Zo het gebeuren mogt, dat ik digt bij de gemeene taal van het oorspronglijke willende blijven, wel eens eene Friesche spreekwijze hebbe aangegreepen, welke in Holland onder het gemeen niet zo gebruikelijk is; daaromtrent wil ik gaarn verschooninge verzoeken bij hen, die zig hieraan mogten stooten; hoewel ik nog geen blijk weete, waarom het gemeene volk in de eene Provintie van Nederland voorregt zou hebben boven de andere om der taale de Wet te stellen. - Zo ik voor Friesen alleen dit werk bearbeid had, zoude ik nog eene aartigheid meer van het oorspronglijke in mijne Vertaalinge hebben kunnen bewaaren, welke ik nu geheel moest vaaren laten, om aan de meesten der Leezers niet belachelijk voor te koomen: Dat geen naamelijk, 't welk *Lovelace* en *Belford* in hunne Briefwisseling den *Romeinschen stijf*^a noemen; bestaende in malkanderen in het enkelvoudig met *du* en *dij* aan te spreken, in plaatze van het meervoudige *gij* en *u*, gelijk hedendaags onder alle beschaafde Nederlanders de gewoonte is, behalven dat de oude plompheid bij de Friesen nog gevonden wordt. Schoon het evenveel zij hoe men spreekt, als men malkanderen maar verstaet, kan ik mij niet weerhouden van op deeze Gothische smaak van in één mensch meer personen aan te merken, hier een weinig gestoord te zijn, om dat ze mij van de gelegenheid berooft om deeze grappige fraaiheid van het oorspronglijke uit te drukken. De *polite* Franssen kunnen zelf nog *tutoyer*; maar Neerlands inwoonders zijn, buiten Friesland, te welleevende om deeze taale langer te verstaen. - Deeze welleevende luiden zullen zig misschien ook verwonderen, dat zij deeze Brieven met de gewoone *Uw Eerw. 's*, *U Wel Ed. 's*, *Uw Hoog Welgeb. 's*, en diergelijke fraaiheden niet doorspekt vinden. Ik hebbe die niet gevonden in het oorspronglijke, uitgenomen in de brieven van eenen knecht, of diergelijken; En men neeme mij niet kwaalijk, dat ik het al mede voor eenen Gothischen smaak houde, dat men den tweeden persoon uit de brieven en uit de hoofsche taal verbanne, en liever hebbe dat men eene van onze hoedanigheden dan onszelven aanspreekt. - Dog ik mag wel een reefje inbinden, als ik bedenke dat ik hier om verschooninge verzoeke.

a Zie D.I. Br. 31. bl. 306, 307.

Verschooninge egter, dunkt mij, mag ik met reden eischen, en kan mij van geen redelijk mensch geweigerd worden, omtrent de feilen, die 'er mogten zijn ingesloopen; daar ik een zo zwaaren last torse, waaronder bezwijken moest, wierd mijne lust en moed niet telkens opgewakkerd door de ongemeene nuttigheden en fraaijheden, die zig van tijd tot tijd voor mijn verstand opdoen. En deze lust, vertrouwe ik, zal mij te meer in staat stellen, om het werk eenigzins naar waardij gelukkig te volvoeren.
[...]

36

[A. Gouverno], *Zedekundige, oordeelkundige, staatkundige en vermakelyke brieven*, Amsterdam, [na 1752].

Uit: nummer 10, 'Aanmerkingen over het schryven van toneelstukken in vaerzen of in proos'.

Het 'Bericht van de Vertaler' in no. 1 van de totaal 19 ongedateerde wekelijkse brieven met stukken uit het Frans en Engels werd ondertekend door de verder onbekende A. Gouverno. Deze 'aanmerkingen' gaan vooraf aan *De dweepery, of Mahomet de profeet*, een vertaling van Voltaires *Mahomet, ou le fanatisme* (1742). De vertaling lijkt onopgemerkt gebleven. Intern bewijs stelt de uitgave in of na 1752. Een exemplaar bevindt zich in de Universiteitsbibliotheek te Leiden (1220 G 38).

Het Toneelstuk genaamt MAHOMETH DE PROFEET, Van den Heer *Voltaire*, geeft zoo veel stof tot redenering, dat wy denken onze Lezeren geen ondiens dienst te zullen doen met hen het zakelyke van het zelve mede te delen. Ieder is begerig om die stof van *Voltaire* behandelt te zien, en wy twyffelen niet of het Stuk zal in Nederduitsche Vaarzen over gebragt worden; maar eer zulk noch geschied verloopt 'er zoo veel tyd in welke de nieuwsgierigheid van de geene die de Taal niet magtig zyn niet voldaan word, dat wy gedacht hebben aan dezelve te kunnen voldoen met een Vertaling in Proos. Waar in wy getracht hebben de sieraden te behouden voor zoo ver die overtebrengen zyn.

Wy twyffelen niet of het zal sommige vreemt voorkomen een Treurspel in proos te zien, 't is echter zoo ongemeen niet of men heeft diergelyke Vertalingen van Latynsche stukken. In zulke overbrengingen word alleen het wezen van de zaak behouden: de werking, en de ontknoping is dezelve als in een berymd stuk; maar de verlokkende klank, en de vloeiendheid der Vaarzen is 'er onmogelyk in te behouden; dit is zekerlyk geen klein verlies, want dezelve is van zoo veel vermogen dat men 'er het oneigentlyke, van in vaarzen te spreken, met genoeg om duld, daar men de minste oneigentlykheid in de werking en schikking van een Stuk veroordeeld. Dat echter de Vaarzen niet volstrekt vereischt worden, om een Stuk op het Toneel te doen uitvoeren, blykt, uit verscheide fraaie Stukken, die op het Fransch Toneel in proos gespeelt worden. men zal zeggen dat het

Blyspellen zyn, dat is waar, maar zoolang men geen Treurspel, van een goeden hant, waar in al de personen hunne eigene natuurlyke taal spreken, in proos heeft zien mislukken, dunkt my, dat men ten minsten vertrouwen magh, dat de zaak niet onmogelyk zou zyn; wy zyn echter ver van te denken, dat deeze Vertaling zulk een Stuk in proos voor het Toneel zou kunnen wezen: in tegendeel zyn wy van gevoelen, dat geen vertaling, uit Vaarzen overgebracht, 'er licht toe zoude kunnen dienen, om dat 'er altoos iets van den zwier der Vaarzen in zulk proos overgaat, waar door de Personaadies somtyts oneigentlyke en opgepronkte spreekwyzen zouden gebruiken, die in de gewoone wyze van uitdrukken niet gebruikt kunnen worden, zonder een belachelyke Pedantery 'er aan te hechten. Zulk een stuk zou uit den grond op in onrym moeten aangelegt worden, en mogelyk zou men 'er al ruim zoo veel zwarigheden in ontmoeten, om alles natuurlyk te houden, en ieder Personaadie na zyn eigen Karakter te doen spreken, als in het maken van vloeiende en sierlyke Vaarzen ontmoet word.

37

Jan Hudde Dedel (vert.): Boileau, *Vijf hekeldichten*, 's Gravenhage, 1754.

Uit: 'Berecht aen den leezer'.

Mr Jan Hudde Dedel (1702-1777) was schepen te Den Haag en na 1772 beschermheer van het Haagsch dichtgenootschap *Kunstliefde spaart geen vlijt*. Hij schreef verder nog enige gelegenheidsgedichten. Voor een eerdere vertaling van Boileau, door Huydecoper, zie no. 33.

Zie hier, bescheiden leezer, vyf hekeldichten en eenige byschriften van den heere Nikolaes Boileau Despreaux uit fransche poëzy in nederduitsch rym overgezet. Zo deeze vertaeling eenige goedkeuring mogt wegdraegen, zou het my ten uitersten aengenaem zyn, dewyl zy de grootste belooning van myne moeite wezen moet, maer ik durf zulks naeulyks hoopen, om dat ik vreeze, dat de geenen, die vermaek scheppen in eens anders werk te berispen, hier overvloedige stof zullen vinden, om hun hart lustigh op te haelen. deeze vrees echter is zo groot en algemeen niet, dat ik my niet lichtelyk de berisping van sommigen hunner zal kunnen getroosten. van sommigen, zeg ik, want ik schift myne berispers in twee deelen, het eene handelende uit enkele bedilzucht, en het ander uit liefde tot de tael en poëzy. Deeze, die als kundige Aristarchen zich verwaerdigen willen my myne feilen met bescheidenheid aentewyzen, op dat ik gelegenheid krygen mag van dezelve in het vervolg te verbeteren, zullen my ten hoogsten verplichten; maer geene mogen my met den geest van onzen dichter uit het negende hekeldicht,^a door my mede gedeeltelyk vertaeld, vry toeroepen

Bedroefd vertaeler, die uw eigen tael niet weet,
 Waer toe dit zot vertoog, deeze ydle en dwaenze zaeken,
 Dit niets, in maet en klank vervat, gemeen te maeken?

a Dit hekeldicht is eene samenspraek tusschen den dichter en zynen Geest, en hoeft, naar de gedachten der liefhebberen en kenneren, voor de werken der ouden niet te wyken.

Ik twyffel hartelyk, of zy in het minst zullen kunnen verzetten myn vast gestaefde voorneemen om hier niets op te antwoorden, dan alleen, en dat wel voor af, met den zoetvloeiënen en aangenaemsten Hollandschen boer, doch geenszins boerschen dichter, den gadeloozen Poot

Het zy zo: 'k zal my aen geen wreevle schimpers keeren.

Waer toe ook in der daed noodeloos papier te bekladden? zo myne overzetting quaed is, zal alles, wat ik zeggen kan, haer niet goed maeken, en is zy goed, zal alles, wat myne berispers zeggen mogen, haer niet quaed maeken.

Men verwachtte dan ook niet, dat ik hier eenige verontschuldiging voor af zal laeten gaen, want ik weet, dat

Zo haest als een poëet luikt door de drukpers open,
Hy is geboren slaef van allen, die hem koopen,
Hy zelf zich onderwerpt aen ieders zinlykheid.
Niets kan 'er zyn, dan 't werk alleen, dat voor hem pleit.
Een schryver, die verveelt, mag needrig aen de voeten
Zyns leezers, of 't misschien de strengheid mogt verzoeten,
Hem smeeken om genâ, hy wint niets op zyn' geest.^a

Dit voorafgegaen zynde, zal ik overgaen tot drie zaeken, die ik voorzie; dat de leezer in dit berecht verwachten zal,

- I. den lof van onzen franschen dichter
- II. de reden, waerom ik mynen tyd aen vertaelingen, en niet aen stukken van eigen vinding besteede, en eindelyk
- III. waerom ik op deeze vyf hekeldichten boven alle andere het oog heb laeten vallen.

Wat de eerste betreft. Onze dichter heeft in het algemeen zo veel opgang in de wereld gemaekt, en in het byzonder zo grooten naem onder de geleerden verkregen, dat ik in alles, wat ik tot zynen lof zou kunnen bybrengen, nogh oneindigh te kort zou schieten. dit eenige zy genoeg. ik houde my verzekerd, dat 'er in gansch Europa zeer weinig boekkamers, van de eerste tot de geringste (ik spreek van luiden, die de fransche taele verstaen) gevonden worden, waer in zyne werken niet geplaatst zyn, tot verstand der welken de leezer nogh dient te weten, dat hy een groot voorstander der oude Grieksche en Latynsche schryveren was, tegen het

a IX Hekeld.

gevoelen aen van sommigen, die beweeren wilden, dat de hedendaegsche de oude overtroffen; en wyders, dat hy in den twist tusschen de Janssenisten en de andere Roomschen de zyde der eerstgenoemd en gekozen en met yver gehouden heeft.

Om u nopens de tweede, de reden namelyk van deeze vertaeling en uitgave, te voldoen, zal ik de verscheiden oorzaeken u dienen mede te deelen, en dus eerst van my zelve te beginnen.

Het beroep, dat ik tot onderstand van myn huishouden waerneem, houdt my zo niet bezig, of daer schieten eenige uren op den dag over. liefhebber van kaertspel ben ik niet, en gezelschappen, schoon ik die niet haete of ontloope, zoek ik niet sterk aen. de ledige tyd echter moet doorgebracht worden, en het is noit van mynen smaek geweest met de armen over elkander te zitten: *trahit sua quemque voluptas*, elk heeft eene pop, om mē te speelen. de een behaegt zich met den tyd aan de muziek te besteeden, (het welk ik erken eene fraeie en zelf eene edele uitspanning te zyn, doch voor zo veel 'er gevonden worden, die daer van hunne hoofdstudi maeken, kan ik my niet genoeg verwonderen, hoe eene ziel, wier wezen in denken bestaet, zich met ydele klanken kan voeden) een ander scheidt vermaak in het beschouwen van printen en schilderyen, en wat my betreft, myne eenigste uitspanning is leezen en denken, waer nogh by komt, dat de poëzy en de lust om die te oefnen my zodanig beheert, dat ik met den meer gemelden Poot, in zynen algemeenen zendbrief, zeggen kan

De dichtquael is alleen door dood en graf te stelpen.

Doe wat gy wilt en kunt; niets anders zal u helpen.

Die ziekte zit te diep in merg en ingewand

En groeit geduurigh aen in 't rusteloos verstand,

Gelyk de onzinnigheid by 't vallen van de blaëren.

Ten minsten op die wys ben ik 'er mē gevaeren.⁴⁷

Uit dit reeds gemelde dan myne neiging u hebbende onder het oog gebragt, en als eene eerste algemeene oorzaak opgegeeven, zal 'er eene andere dienen by te koomen, die wat nader betrekking heeft tot de vertaeling, en, dewyl onze dichter in het meer gemelde negende hekeldicht den leezzer rekenschap geeft, waerom hy by verkiezing hekeldichten schryft, zal ik, met eene kleine verandering hier en daer, die tot myn oogmerk dient, daer eenige regels van vertaelen en u mededeelen, als uitleverende voor een gedeelte de waerachtige reden, waerom ik my liever in

overzettingen, dan in eigen vinding bezig houde: de dichter spreekt zynen geest aen

Wel aen dan! zonder vrucht uws arbeids te verliezen
 In overzetting, wil eene andre stof verkiezen.
 Verhef den lof van dees' of geenen grooten heer
 En zoek dus voor uw kunst nogh gunst gewin en eer
 Zoo gy uw Zangeres tot deezen plicht kost noopen,
 Zou zy haer wierook licht tot grooten prys verkoopen.
 Of zing den gulden vrede, als 't heil van Nederland.
 Zo blyft uw dicht misschien de onsterfelykheid verpand.
 'Maer,' zult gy zeggen, "k tracht u vruchtloos aen te spooren
 En wil u door den glans van eenen last bekooren
 Te wichtig, om daer mede uw schoudren te belaên.
 Elk kan op Orfeus harp geen hemeltoon slaen
 En zingen, hoe Belloon wierd aan den band geklonken
 Door helden, dubbel waerd met eeuwige eer te pronken,
 Nadat ze aen allen kant had eisselyk gewoed
 En 't Vaderland gestaen op zo veel goed en bloed.
 Om zulk een' stouten galm niet roekeloos te wekken,
 Kan Huidecooper slechts voor een' Homeer verstreken.'

kort daar na zegt hy nogh in 't zelfde hekeldicht

Zal 'k in een' herderszang, by 't ruisschen van een' vliet
 Omringd van wollig vee, het herderlyke riet
 Hanteeren in de stad? langs lommerryke heggen
 In huis door de Echoos doen landzottigheden zeggen?
 Zal ik, zo koel als lood en zonder minnezucht,
 Verliefd gaen quynen om een Fillis in de lucht,
 En kennende van haer, myn zon, geen gunst verwerven,
 Gezond en vrolyk by verbeelding om haer sterven?
 Ik laet aen laeffaerts die gemaekte en zoete spraek enz.

Gy ziet dan, leezer, dat ik myne zwakheid, en onbequaemheid tot hoogwichtige stoffen my niet schaeme opentlyk te betuigen, en hoe zoude ik my des schaemen? daer niet alleen onze fransche fenixdichter, wiens woorden ik gebruikt of nagevolgd heb, zulks voor de vuist erkent, maer ook de grootste en zonder tegenspraek de geleerdste van onze hedendaegsche, en zelf, durf ik zeggen, van alle Nederlandsche dichteren,

die 'er in voorige tyden geweest en nog in 't leeven zyn, de taelkundige Huidecooper, in de opdracht van de brieven van Horatius aen den burgemeester Egidius van den Bempden, geen zwaerigheid maekt van te zeggen, *ik weet, hoe weinig myn eigen vindingen my zelven voldoen, en denk daerom, dat elk die met myn oogen beschouwt*. Minnedichten zyn van mynen smaek niet, en nogh veel minder lofverjaer- en huwelyks-zangen, waer in

Een dichter, nieuweling nogh in de kunst, zyn' held
 In een belachlyk dicht, vol misselyke draeïen,
 Niet zelden 't wierookvat zal in de troni zwaeien.^a

My dan, die geen krachten genoeg heb om hoog te vliegen, en wien de walge steekt van alle vleïery, hoe genaemd, schiet niet veel anders over, het vaerzen maeken, goed of quaed, niet konnende laeten, dan my tot het hekeldicht te wenden: doch zelf dat op te stellen is wederom eene zaak vol van gevaer: iemand, die wat raeuwelyk op zyn zeer getast word, zal zich, hoe zeer de dichter zich ook verpynd hebbe om in de algemeenheid te blyven, straks verbeelden, dat het op hem gemunt is, daer in tegendeel zich niemand beleedigd kan houden, al ziet hy zich zelven zo klaer verbeeld, als of hy in den spiegel zag, over schilderyen, die byna eene eeu geleden in andere landen gemaekt zyn, het is dan veiligst stiptelyk aen de overzetting van diergelyke schriften zich te bepaelen. Deeze redeneering brengt my ongevoeligh ook tot het laeste punt, en levert zelve de reden op, waerom ik deeze vyf hekeldichten boven alle andere verkoren heb. Onze fransche dichter zeit zelf in het zevende hekeldicht

Verdienste en deugd nochtans staen by my dier en hoog:
 Maer ieder gek mishaeft en loopt my in het oog,
 'k Vervolg hen, als een brak het wild door struik en plassen,
 'k Heb daer geen lucht van, of ik raek terstond aen 't bassen.

Hy kan dan geen en kreupelen schryver ontmoeten zonder hem aen te vallen, of, om buiten de gelykenis klaerder te spreken, zonder hem met naem en toenaem te noemen, 't welk in deeze vyf minder, dan in een van de andere, voorkomt. aen de naemen van deeze luiden zou de nederlandsche leezer weinig hebben, en anderen van onze schryveren in derzel-

a Boileaus IX brief.

ver plaetse te stellen, (dat anderszins niet onmogelyk zyn zou, want men mag wel denken, dat wy onder ons ook Kotyns, Korrassen, Perryns, Chapelains en diergelyke genoeg vinden) zou een heet hangyzer zyn om aen te tasten en zekerlyk geen vrienden baeren, volgens de bekende spreuk by Terentius *Obsequium amicos, veritas odium parit*:

De gediensstigheid baert vrienden, de waerheid haet:

Om deeze reden heb ik ook in het tiende Hekeldicht de naemen van Courtois, Denyau en Fagon, drie artzen, behouden, hoewel ik voor den laesten, die in schyn van gelaekt te worden eigentlyk zeer behendigh ten hoogsten geprezen word, den professor T. Schwenke of den Heere Tronchin wel had kunnen stellen, maer dan had ik voor de twee anderen ook bekende naemen moeten gebruiken, zekerlyk zou ik ze wel gevonden hebben, maer of men het my al wel afgenomen zou hebben is eene zaak, waer aen ik hartelyk twyffel.

Men zal my mogelyk gerispen, dat ik in het elfde hekeldicht ... die zelfde omzichtigheid, van my naemelyk stipt aen de oversetting te bepaelen, niet betracht, maer het zelve op onze tyden en zeden toepasselyk gemaekt heb. Doch men overweege eens ernstigh en gemoedlyk, of ieder waer kristen niet bevoegd, ja verplicht is om de dweepery, wanneer men dezelve met groote schreeden, als in den jaere 1752, in Gods kerk ziet indringen, met macht tegen te gaen, dewyl zy de dochter der onwetendheid en de moeder van duizend bysterheden is.

[...]

Eindnoten:

47 Poot, *Gedichten*, 3 dln, Delft, 1722, II, p. 88.

38

[Martin Schagen] (vert.): J. Hervey, *Godvruchtige overdenkingen over het beschouwen van grafsteden*, Amsterdam, 1754.

Uit: 'Voorrede van den vertaler'.

James Herveys in een statige prozastijl geschreven religieuze meditatieën, waaronder deze *Meditations among the tombs* (1746), waren bijzonder populair, zowel in Engeland als (in vertaling) op het vasteland. Van de Nederlandse versie verschenen 7 herdrukken tot 1788. Martin Schagen (1699-1770), doopsgezind predikant, bewoog zich op vele terreinen, van de boekhandel tot de theologie, en van de geschiedschrijving tot de poëzie en het genootschapsleven.

[...]

Zoodanige Verrukkingen, gelyk ik ze noemen moge, wekten gedurig mynen lever op in het vertalen dezer Overdenkingen, die door hare Kracht van Uitdrukking en Verhevenheit van Styl, in het ENGELSCH, my menigmael deden mistrouwen, of ik misschien niet iets boven myn Vermogen had ondernomen: doch door Vrienden, wien het Onderwerp en de verhevene Spreekwyzen van den Heere HERVEY zeer bekoorden, telkens aengespoort om mynen lust niet te laten verflaeuwen, ging ik rustig voort, zelfs in weêrwil van eenige Tegenheden, onnoodig hier te melden, die my in myn werk schenen te willen hinderen.

Zoude ik ondertusschen de geringste Hope kunnen scheppen van mynen Lantgenooten eenig denkbeeld te geven van de Verhevenheit, waarmede de Heer HERVEY zyne Gedachten heeft uitgebreid; dan wist ik, dat ik niet letterlyk aen het ENGELSCH moest blyven kleven, maer Vryheit gebruiken, om, zonder den Zin in het minst te kwetsen, de Bewoordingen te schikken naer den Aert onzer Tale, die somtyts ryker, somtyts armer dan het ENGELSCH, of eenige andere Spraken, altoos zal hinken, wanneer zy zich door eene vreemde Leidsvrouw laet wegrukken, in plaets van zich zachtelyk te doen leiden, en, zonder haer uit het oog te verliezen, min of meer van verr' haer Voetspoor te volgen. Dit was myn Doelwit, en hier toe strekte de Hulp van een Gezelschap van edelmoedige Vrienden, wien 't gelustte, met my, gedurig alles te wikken en te wegen, om de Zinrykheit van mynen Schryver, ware dit doenlyk, met de Kracht van ons

Nederduitsch over een te brengen. Is ons Oogmerk eenigermate voldaan, het zal ten dienst onzer Nederlanderen strekken. Ik zeg eenigermate; want het ware Verwaentheit dit in 't algemeen te denken; waerom ik wensche hier vrygekeurt te mogen worden van vermetele Roemzucht; naerdien ik voornamelyk my slechts trachte te verdedigen tegen eene Berispinge, dat men het Oorspronkelyk niet in alle zyn' Uitdrukkingen gevolgt hebbe. Mislukt het ons in dezen Toeleg; ééne Hope zal 'er overblyven, dat het Gewigt der Stoffe de Zwakheit der Vertalinge zal doen over 't hoofd zien, en het Nut niet doen verdwynen, dat de Godsvrucht hier uit halen kan.

Zy, wien het Werk in 't ENGELSCH bekend is, zullen veel kunnen ophebben met eenige Verzen van MILTON en andere ENGELSCHE Dichteren, die onvertaelt zyn gebleven, of verwisselt voor anderen van onze beste Nederduitsche Dichteren, en indien ik vroeger vrymoedig genoeg geweest ware om eenigen uit ons Nederlandsch Zangkoor op te wekken, zou het waerschyndlyk niet onmogelyk geweest zyn dit schyngebrek te verhelpen. Maer d'Ontstentenis dezer Hulpe, durf ik zeggen, was 't alleen niet, die my van 't vertalen en 't berymen of laten berymen van vele dezer ENGELSCHE Verzen heeft doen afzien. Want in 't algemeen hebbe ik aangemerkt, dat, in alle Talen, dergelyke Aenhalingen van Dichtregelen als gemeene Spreuken zyn, bekend by iedereen van dien Lantaert, onder welken zy gebruikt worden; zelfs zoo zeer, dat, wanneer zy door een' Schryver of Spreker, of eenen, die iets voorleest, in een Gezelschap worden aengeheven, veelal ieder een, als in een algemeen Zangkoor, dezelve zal nagalmen met een Verrukking van Gedachten. Wanneer nu deze Aenhalingen, hoe fraei en zinryk, in eene andere Tale worden overgebracht, verliezen zy haren Klem en 't Oogmerk, waertoe zy geschikt zyn. Ook kan men 'er anderen vinden, waer van een Schryver zelf reets den Zin duidelyk en klaer genoeg heeft uitgedrukt, maer die 't hem lust aen te halen, niet enkel om 't gene zy zeggen; maer voornamelyk om de Manier van zeggen, die 'er in gevonden wort; en ik vertrouw, dat zelfs de geoeffentste Dichters my gaerne de genoegzame onmooglykheit zullen toestaen van, by alle gelegenheden, aen die Manier van zeggen, door eene Overbrenging in een' andere Tale, te voldoen. Het is echter wat anders, als 'er over de Gedachten van een' aengehaelden Dichter moet geredeneert worden, en hoewel men hier ontrent dikwils met Onrym zou kunnen volstaen, wil men liever tragten te voldoen aen de Bevalligheit der Poëzye; en hierom hebbe ik een' myner Vrienden bewogen, om dat gene te vervullen, 't welk ik met geene welbehaeglykheit zag te volvoeren. Dit heeft ook anderen aengespoort om my eenige Dichtsieraden, het zy voor eenige Printverbeeldingen, waarmede het Werk is opgesiort, als elders

mede te deelen. Hier voor betuige ik hun myne Dankbaerheit, gelyk ook aen alle myne andere Begunstigers, dien 't gelust heeft met my tot luister van dit Werk mede te arbeiden. Terwyl ik wensche, dat ons Nederlant de heilzame Vruchten van Godsvrucht moge plukken van deze Bespiegelingen, die in ENGELANT niet ongezegent schynen geweest te zyn. Dit zal my ook des te krachtiger aanzetten om noch een ander Drietal van dergelyke Beschouwingen van den Heere HERVEY, zoo spoedig als mogelyk is, op dezen te laten volgen.

Geraadpleegde literatuur

- Beenen en Harmsen, 1985: *De tweeling van Plautus. Twee zeventiende-eeuwse Plautus-bewerkingen*, ed. B.F.W. Beenen & A.J.E. Harmsen, Utrecht, 1985.
- Blommendaal, 1987: J.L.P. Blommendaal, *De zachte toon der herdersfluit: de pastorale poëtica van Jan Baptista Wellekens*, Utrecht, 1987.
- Buynsters, 1966: P.J. Buynsters, 'Voorlopers van Justus van Effen', *Nieuwe taalgids*, 59 (1966), 145-157.
- Dongelmans, 1982: B.M.P. Dongelmans, *Nil volentibus arduum: documenten en bronnen*, Utrecht, 1982.
- Dryden, 1962: John Dryden, *Of dramatic poesy, and other critical essays*, ed. G. Watson, 2 vols, London, 1962.
- Elissen, 1979: W. Elissen, 'Joan Blasius, traducteur de Scarron, et la société littéraire *Nil volentibus arduum*', *Revue de littérature comparée*, 53 (1979), 530-535.
- Harmsen, 1989: A.J.E. Harmsen, *Onderwys in de tooneel-poëzy. De opvattingen over toneel van het kunstgenootschap Nil volentibus arduum*, Rotterdam, 1989.
- Rener, 1989: F.M. Rener, *Interpretatio: language and translation from Cicero to Tytler*, Amsterdam/Atlanta, 1989.
- Schaik, 1962: C.J.J. van Schaik, *Balthasar Huydecoper, een taalkundig, letterkundig en geschiedkundig initiator*, Assen, 1962.
- Schenkeveld-van der Dussen, 1973: A. Pels, *Q. Horatius Flaccus Dichtkunst op onze tijden en zeden gepast*, ed. M.A. Schenkeveld-van der Dussen, Assen, 1973.

- Schenkeveld-van der Dussen, 1978: A. Pels, *Gebruik én misbruik des tooneels*, ed. M.A. Schenkeveld-van der Dussen, Culemborg, 1978.
- Scherpbier, 1933: H. Scherpbier, *Milton in Holland: a study in the literary relations of England and Holland before 1730*, Amsterdam, 1933.
- Schoneveld, 1983: C.W. Schoneveld, *Intertraffic of the mind: studies in seventeenth-century Anglo-Dutch translation, with a checklist of books translated from English into Dutch, 1600-1700*, Leiden, 1983.
- Schoneveld, 1984a: C.W. Schoneveld, 'De spectator, of verrezene Socrates (1720-1744): bespreking van en concordantie op de Nederlandse vertaling van *The spectator*', *Documentatieblad achttiende eeuw*, 16 (1982), 147-169.
- Schoneveld, 1984b: C.W. Schoneveld, 'The Dutch translation of Addison and Steele's *Spectator*', in: *The role of periodicals in the eighteenth century*, Sir Thomas Browne Institute, Leiden, 1984, 34-40.
- Schoneveld, 1990: C.W. Schoneveld, "'How lov'd she liv'd, and how lamented fell": Congreve and Prior on the death of Queen Mary, and their Dutch translator Willem Sewel', in: P. Hoftijzer & C.C. Barfoot, eds, *Fabrics and fabrications: the myth and making of William and Mary*, Amsterdam/Atlanta, 1990, 189-210.
- Schoneveld, 1991: C.W. Schoneveld, 'The eighteenth-century afterlife of John Locke's writings in the Netherlands', *Documentatieblad achttiende eeuw*, 25 (1991), XXX-XXX.
- Schoneveld, C.H., ter perse: Cath. H. Schoneveld, 'Pieter Le Clercq, een vertaler als pionier van de Verlichting', *Documentatieblad achttiende eeuw*, 26 (1992).

- Slattery, 1969: W.C. Slattery, ed., *The Richardson-Stinstra correspondence and Stinstra's prefaces to Clarissa*, Londen/Amsterdam, 1969.
- Smit, 1983: W.A.P. Smit, *Kalliope in de Nederlanden: het renaissancistisch-klassicistische epos van 1550 tot 1850*, II, Groningen, 1983.
- Steiner, 1975: T.R. Steiner, *English translation theory, 1650-1800*, Assen/Amsterdam, 1975.
- Vet, 1980: J.J.V.M. de Vet, *Pieter Rabus (1660-1702): een wegbereider van de Noordnederlandse verlichting*, Amsterdam, 1980.
- Vondel, 1927: *De werken van Vondel*, ed. J.F.M. Sterck, ed., 11 dln, Amsterdam, 1927-1940.
- Warners, 1965: Jan Baptista Wellekens, *Verhandeling van het herdersdicht*, ed. J.D.P. Warners, Utrecht, 1965.
- Winkel, 1882: J. te Winkel, 'Mr. Joan Blasius...', in: Idem, *Bladzijden uit de geschiedenis der Nederlandsche letterkunde*, Haarlem, 1882, 1-151.
- Winkel, 1890: J. te Winkel, 'Thomas Arents, toneeldichter en geschiedzanger', *Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en letterkunde*, 9 (1890), 90-129.

Personenregister

Addison, Joseph 6, 65, 82, 89,
 Amerongen, N. van 67
 Anakreon 53, 94
 Angelkot, H. 10, 11, 65
 Anguillare, G. Andrea dell' 96
 Arentz, Th. 14, 43
 Aristarchus 34
 Aristoteles 106
 Baake, Justus 45
 Baerle, Caspar van 55
 Balzac, J.L. Guez de 36
 Bartas, Guillaume Saluste, sieur du 95-97, 141
 Bas, Lodewyk de 39
 Beenen B.F.W. 30, 143
 Bempden, Egidius van den 134
 Bentley, Richard 116, 117
 Benze-Dupuys, P. 96
 Bidloo, Govert, 141
 Blaeu, Pieter 139
 Blasius, Joan 9, 11, 14, 20, 27, 30, 139, 140
 Blommendaal, J.L.P. 62, 143
 Boccaccio, Giovanni 6, 102, 141
 Bode, Matthijs 141
 Boethius 62, 122, 140
 Boileau-Despréaux, N. 6, 67-69, 110, 112, 116, 130
 Boyer, A. 65
 Brandt, Geraard 6, 8, 9, 44, 54, 55, 92, 140
 Brandt, Kaspar 5, 55
 Bredero, Gerbrand A.zn 139
 Broek, L.v.d. zie Paludanus
 Broekhuizen, Johan van 64
 Browne, Sir Thomas 6, 9, 19,
 Buonarelli, G. della Rovere 64
 Burmannus, Petrus 117
 Burnet, Gilbert 6, 50
 Buynsters, P.J. 84, 143
 Caecilius 34
 Calprenède, Gauthier de la 19, 141
 Caro, Annibale 57
 Caron, W.J.H. 140
 Castelein, Matthijs de 62, 140
 Cato 11, 34, 65
 Chapelain, Jean 135
 Cicero 55, 125
 Claudianus 106, 141
 Coornhert, D.V. 34, 62, 102, 140
 Corneille, Pierre 6, 13, 14, 40, 76-78, 110, 112, 120
 Cotin, Charles 134
 Crescimbeni, G Mario de' 97

Dedel, J.H. 6, 13, 14, 130
Decker, Jeremias de 55
Demosthenes 55
Denham, John 94, 141
Deschamps, F.M. 65
Dionysius van Halikarnassus 106
Domselaar, Tobias van 27
Dongelmans, B.P.M. 139, 143
Droste, Koenraad 6, 70, 87
Dryden, John 94, 141, 143
Dullaart, Joan 10, 14, 36, 39, 43
Elissen, W. 27, 143
Ennius 31, 50
Erasmus, Desiderius 6, 9, 11, 47
Euripides 106
Feitama, Sybrand 7, 12, 13, 105, 120
Fenacolijs, Johannes 44, 139
Fénelon, F. de Salignac de la Mothe 105
Gilbert, G. 20
Goddaeus, C. 62, 140
Godeau, Antoine 36, 139
Goes, Joannes Antonides v.d. 139
Gouverno, A. 12, 14, 118
Graaf, Jacob de 27
Grindal, Johannes 6, 8, 9, 19
Groenewegen, Johan van 44, 140
Groot, Hugo de 45
Guarini, Giambatista 52, 60, 64
Haes, Frans de 54, 55
Haes, Joan de 54, 55, 140
Harmsen, A.J.E. 20, 30, 38, 139, 143
Heemskerck, Johan van 40, 41
Heinsius, Daniel 55
Hervey, James 6, 136, 138
Heyns, Zacharias 95, 97, 141
Hoffham, O.C.F. 93
Homerus 6, 70, 87, 88, 90, 91, 106, 111, 140
Hoofman, Cornelis 6, 12, 52, 57
Hooft, P.C. 8, 9, 34, 39, 44, 45, 46, 51, 55, 105, 137, 139

Hoogstraten, David van 54, 73, 115, 118, 140
 Hoogvliet, Arnold 6, 54, 73
 Horatius 6, 12, 13, 33, 34, 68, 87, 115-116, 134
 Hosschius 54, 73
 Huydecoper, Balthasar 5, 6, 9, 11, 12-14, 54, 76, 95, 100, 108, 115, 130, 133
 Huygens, Constantijn 55, 60, 140
 Kate, Lambert ten 114
 Lafosse d'Aubigny, A. de 141
 Lamotte, A.H. de 70, 87, 110
 Langendijk, Pieter 11, 65, 66, 90, 91, 92
 Le Clercq, Pieter 6, 10, 11, 12, 67, 82, 89, 93, 141
 Lingelbach, David 14, 20, 30
 Locke, John 6, 9, 84
 Loon, Abraham van 100
 Lucanus 106
 Luiscius, A.G. 6, 10, 12, 82, 89
 Magnon, J. 20
 Malherbe, François de 139
 Marino, Gian Battista 64
 Meyer, Lodewijk 27, 34, 38, 139
 Milton, John 6, 11, 90, 100, 101, 137, 141
 Moliere, J.P. Poquelin, dit 69
 Moonen, Arnold 73, 140
 Mynors, R.A.B. 140
 Nil Volentibus Arduum 5, 6, 13, 14, 20, 26, 27, 30, 33, 38, 39, 40, 43, 50, 78, 106
 Oudaen, Joachim 55
 Ovidius Naso 6, 13, 24, 54, 55, 72, 73, 95-98, 106, 139, 140
 Paludanus, Lambertus 6, 11, 90, 100
 Pels, Andries 6, 10, 13, 33, 38, 40, 67, 79
 Perrault, Charles 110
 Persius 68
 Pherecydes 106
 Pindarus 63
 Plato 55
 Plautus 14, 27, 30-32, 34, 38, 139
 Plinius 54, 140
 Poot, Hubert Kornelisz. 98, 131, 132, 141
 Potter, David de 52, 53, 60, 140
 Propertius 118
 Quillet, Claude 90, 141
 Quintilianus 34, 55
 Rabus, Pieter 6, 9, 10, 47, 50, 126
 Racine, Louis 39, 43, 110
 Ramsey, A.M. de 106
 Ranouw, Willem van 6, 9, 84
 Rener, F.M. 7, 143
 Richardson, Samuel 6, 123
 Roscommon, Wentworth Dillon, Earl of 93, 141
 Sannazaro, Jacopo 64, 140
 Scaliger, J.J. 55

Scarron, Paul 27, 29
Schagen, Martin 6, 10, 14, 136
Schaik, C.J.J. van 76, 100, 143
Schenkeveld-van der Dussen, M.A. 33, 40, 143-144
Scherpbier, H. 90, 100, 144
Schoneveld, C.H. 50, 82, 90, 144
Schoneveld, C.W. 19, 84, 90, 139, 144
Sriverius, Petrus 140
Sebille, Charles 11, 105, 120
Sewel, Willem 6, 9, 10, 50
Sidney, Sir Philip 54
Six, Willem 90
Slattery, W.C. 123, 145
Smallegange, M. 52
Smit, W.A.P. 70, 90, 100, 105, 141, 145
Sophokles 28, 106
Spiegelhel, H.L. 34, 140
Stadius 106
Steele, Richard 9, 10, 82, 89, 93
Steiner, T.R. 141, 145
Sterck, J.F.M. 139
Stinstra, Johannes 10, 11, 123
Strabo 106
Tacitus 6, 9, 44-46
Tasso, Torquato 6, 12, 36, 52-53, 57, 62, 64, 90,
Temple, Sir William 63, 140
Terentius 135, 139
Vargas, Louis de 42
Vavaseur, François 97
Verburg, J. 105, 106, 108, 112
Vet, J.J.V.M. de 47, 144
Vincent, Ysbrand 14, 38, 139
Virgilius Maro 24, 34, 57, 90, 91, 106, 111, 140, 141
Visscher, Anna Roemers 33
Vlaming, Pieter 64, 140
Voltaire, F.M. Arouet, dit 6, 12, 79, 105, 128
Vondel, Joost van den 6, 9, 10, 28, 34, 54, 55, 57, 60, 95, 96, 98, 108, 140

Vos, Jan 74, 98, 141
Vossius, Isaac 64
Warners, J.D.P. 62, 145
Weevers, Th. 140
Wellekens, Jan Baptista 6, 9, 10, 11, 12, 13, 52, 57, 62
Winkel, Jan te 27, 39, 43, 139, 145
Wit, Jan de 89
Wolf, H. de 11, 65
Worp, J.A. 140
Wyngaarden, Willem van 36
Xenophon 55
Zanten, Jacobus van 6, 11, 90, 100
Zeeus, Jacob 6, 10, 13, 14, 67